

T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

YÛSUF SÛRESİ ÖRNEĞİNDE ARAP DİLİNDE
MANSÛBÂT

Enes Gür

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2018

YÛSUF SÛRESİ ÖRNEĞİNDE ARAP DİLİNDE MANSÛBÂT

Enes GÛR

Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Dr. Öğretim Üyesi Şahabettin ERGÜVEN

Çorum 2018

KABUL VE ONAY

Enes GÜR tarafından hazırlanan "Yasay Süresi Örneğinde
Arap Dilinde Mansûbat" başlıklı bu çalışma,
27.07.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak
yüksek lisans/ doktora/ sanatta yeterlilik tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Başkan)

Prof. Dr. Ali Bulut

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Danışman)

Dr. Ömer Ayeri Şahabettin ERGÜVEN

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Dr. Ömer Ayeri Şahabettin ERGÜVEN

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Prof. Dr. Mehmet ERKURAN
Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. 2707/2018

Enes Gür
İmzası

ÖZET

GÜR Enes, *Yûsuf Sûresi Örneğinde Arap Dilinde Mansûbat*, Yüksek Lisans Tezi, Çorum 2018

Her dilin yapısını oluşturan bir sistem vardır. Örneğin Türkçede özne ve yüklem diye temel unsurlar, tümleç diye de yan unsurlar vardır. Arap dilinin cümle yapısını da isim cümlesi ve fiil cümlesi oluşturur. Bu her iki cümleyi oluşturan ümler (temel öge) ve yan öğeler vardır. Arapçadaki bu temel unsurlar, müsned ve müsnedün ileyhdır. İsim cümlesinde müsned, haber olarak gelirken müsnedün ileyh ise mübtedâ olarak gelir. Aynı şekilde fiil cümlesinde müsned fiil olarak gelirken, müsnedün ileyh fail olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, cümlenin temel öğelerinin dışında kalan mansûbatın tanımlarını yaparak Yûsuf Sûresi örneğinde ta'lilinin yapılması hedeflenmektedir.

Mansûbat konularının ele alındığı bu çalışmada öncelikle Arap dilinde i'râb'ın önemi üzerinde durulmuş ve tanımı yapılmıştır. Daha sonra mansûbat konusu ele alınarak cümlede nasb konumunda bulunan kelime ve cümleler gramer yönünden incelenmiştir. Kur'an, Hadis, Arap şiiri ve atasözünden örnekler getirilerek konunun desteklenmesi amaçlanmıştır. Daha sonra Yûsuf Sûresi'ndeki mansûbatla ilgili örnekler, konularına göre tespit edilmeye ve nahivcilerin farklı görüşleri eklenerek tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müsned, Müsnedün ileyh, Mansûbat, Arap Dili, Belagat.

ABSTRACT

GUR, Enes, *The concept of Mansubât in the Arabic language in the example of Surah Yûsuf*, Master Thesis, Corum 2018

Every language has a system which forms its structure. For instance, in Turkish there are basic elements called subject and predicate, side elements called complement. The sentence structure of Arabic language forms noun clauses and verb clauses. There are the basic element and the subsidiary element that make up these two sentences. This basic element in Arabic language is called 'musnad and musnad ilayh'. In a noun clause, musnad is 'haber' and musnad ilayh is 'mubtada'. In the same way, in a verb clause, musnad is 'fiil' and musnad ilayh is 'fail'.

By making the definitions of the mansubât's which outside of the basic elements of the sentence, it is aimed to analyze in the sample of Surah Yûsuf.

In this study, which deals with the topics of Mansubât, firstly the importance of the 'i'rab' in Arabic language was emphasized and defined. Then, the subject of Mansubât was discussed, and the definition of the subject of Mansubât was made and aimed to be supported by examples from the Quran, Hadith, Arabic poetry, and proverb. After that, the samples of Mansubât in the Surah Yûsuf were tried to be determined according to their topics and tried to be proved by adding different opinions of the linguists.

KeyWords: Musnad, Musnad Ilayh, Mansubât, Arabic Language, Eloquence.

TEŞEKKÜR

Ders döneminden itibaren, tez konusunu belirleme ve kaynaklara ulaşmada desteğini esirgemeyen çok kıymetli hocam ve tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Şahabettin ERGÜVEN Beyefendi'ye, ders döneminde bilgisinden istifade ettiğim hocam Dr. Öğretim Üyesi İclâl ARSLAN Hanımefendi'ye teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ.....	1
1. TEZİN KONUSU	1
2. TEZİN AMACI	1
3. TEZİN KAPSAMI	1
4. TEZİN YÖNTEMİ.....	2
I. BÖLÜM: İ'RÂB VE İ'RÂBİ GEREKLİ KILAN ETKENLER.....	3
1.1. İ'RÂB.....	3
1.2. İ'RÂB'IN KISIMLARI.....	5
1.2.1. Zât ve Hakikât Bakımından İ'râb	5
1.2.2. Mahalli Bakımdan İ'râb.....	5
1.2.2.1.Hareke ile olan İ'râb	5
1.2.2.2. Harfler ile Olan İ'râb	6
1.2.2.3. İ'râb'ın Hareke ve Hazifle Beraber olduğu Yerler	7

1.2.2.4. İ'rab'ın Harf ve Hazifle Beraber Olduğu Yerler	8
1.2.2.5. Mu'rab ve Mebni.....	8
1.2.2.6. Nahiv Kurallarının Belirlenmesinde Sema ve Kıyasın Rolü	9
II. BÖLÜM: MANSÛBÂT	12
2.1. MEF'ÛLLER.....	12
2.1.1. Mef'ûlün Bih.....	13
2.1.2. Mef'ûlü Mutlak	15
2.1.3. Mef'ûlün Leh	16
2.1.4. Mef'ûlün Fih	18
2.1.5. Mef'ûlün Meah.....	20
2.1.6. Münâda	22
2.1.6.1. Muzâf.....	22
2.1.6.2. Şibh-i Muzâf.....	23
2.1.6.3. Nekre-i Gayr-i Maksûde.....	23
2.1.6.4. Nekre-i Maksûde	23
2.1.6.5. Müfret Alem	24
2.2. HÂL	25
2.3. TEMYİZ.....	26
2.3.1. İsimlerdeki Kapalılık (Melfuz):.....	26
2.3.2. Cümlelerdeki Kapalılık (Melhuz):	27
2.4. MÛSTESNÂ.....	28
2.4.1. İstisnâ Edatı:	28
2.4.2. Müstesnâ:.....	28
2.4.3. Müstesnâ Minh:	28

2.5. كَانْ VE BENZERLERİ'NİN HABERİ	30
2.6. كَادْ VE BENZERLERİ'NİN HABERİ	34
2.6.1. Ef'âl-i Mukarebe (Yaklaşma Anlamı İçeren Nâkıs Fiiller)	34
2.6.2. Ef'âl-i Recâ(Umut Anlamı İçeren Nâkıs Fiiller)	34
2.6.3. Ef'âl-i Şurû (Başlama Anlamı İçeren Nâkıs fiiller)	34
2.7. إِئْتَّ VE BENZERLERİNİN İSMİ	35
2.8. CİNSİNİ NEFYEDEN ي 'NİN İSMİ	37
2.9. MANSÛB FİLİ MUZARİLER	39
2.9.1. اُنْ ile Mansup Olanlar	41
2.9.2. كُنْ ile Mansûb Olanlar	41
2.9.3. كِي ile Mansup Olanlar	41
2.9.4. اِدُنْ ile Mansûb Olanlar	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÛSÛF SÛRESİ	43
3.1. YÛSÛF SÛRESİ'NİN TANIMI	43
3.1.1. Sûrenin Nuzûl Sebebi	43
3.1.2. Sûre'nin Muhtevası	44
3.2. YÛSUF SÛRESİNDEKİ MANSÛBAT ÖRNEKLERİ	44
3.2.1. Yûsuf Sûresi'ndeki Mef'ûlün Bih Örnekleri	44
3.2.2. Yûsuf Sûresi'ndeki Mef'ûlü Mutlak Örnekleri	80
3.2.3. Yûsuf Sûresi'ndeki Mef'ûlün Fih Örnekleri.....	83
3.2.4. Yûsuf Sûresi'ndeki Münâda Örnekleri	94
3.2.5. Yûsuf Sûresi'ndeki Hâl Örnekleri.....	101

3.2.6. Yûsuf Sûresi'ndeki Temyiz Örnekleri	116
3.2.7. Yûsuf Sûresi'ndeki Müstesnâ Örnekleri	116
3.2.8. Yûsuf Sûresi'ndeki كَا ve Benzerleri'nin Haberleri	118
3.2.9. Yûsuf Sûresi'ndeki كَاد ve Benzerlerinin Haberleri	125
3.2.10. Yûsuf Sûresi'ndeki كُ ve Benzerlerinin İsimleri.....	126
3.2.11. Yûsuf Sûresi'ndeki Cinsini Nefyeden ل 'nın İsimleri	142
3.2.12. Yûsuf Sûresi'ndeki Mansûb Fiili Muzariler.....	142
3.2.12.1. كُ ile Mansûb Olan Fiili Muzariler	142
3.2.12.2. كُن ile Mansûb Olan Fiili Muzariler	148
SONUÇ	149
KAYNAKÇA.....	151

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser.
b.	:Bin/ibn.
C.	:Cild.
DİA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
h.	:Hicri
Hız.	:Hazreti.
s.	:Sayfa.
s.a.v.	:Sallallâhu Aleyhi ve Sellem.
thk.	:Tahkik eden.
vs.	:Vesaire.
y y.	:Yayın yeri yok.

ÖN SÖZ

Kuşkusuz insan içinde yaşadığı toplumun ayrılmaz bir parçasıdır. İnsanın, toplumun diğer bireyleriyle iletişim kurmasını sağlayan en önemli unsur ise dildir. Allah (c.c.) insana duygu ve düşüncelerini ifade etmesi için konuşma becerisi bahsetmiştir. Dil, insanın, toplumun içerisinde kendisine yer edinmesini sağlamakta ve diğer insanlarla sağlıklı iletişim kurması için bir köprü vazifesi görmektedir. İnsan yaratılışı gereği öğrenme, araştırma, farklı olana ulaşma isteği olan bir varlıktır. Dolayısıyla "Her lisan, bir insan" düsturundan hareketle farklı dillerdeki insanlarla iletişim kurmamızı sağlayan dil öğrenimi gereklilik arz etmektedir.

Günümüzde yaygın olarak konuşulan dillerden birtanesi Arapçadır. Arapça günümüz dünya dilleri içerisinde gramer, söz varlığı, atasözleri ve deyimler yönünden en zengin dil dir. Bu dilin zenginliğini cahiliye dönemi Arap şiiri, atasözleri ve hutbelerde açıkça görmekteyiz.

İslamiyetin gelişiyile birlikte Arapça farklı bir hüviyet kazanmış, var olan zenginliğine zenginlik katmıştır. Allah (c.c.)'ın Kur'an-ı Kerim'i Arapça olarak indirmesi ve kıyamete kadar koruyacağını vaad etmesi, Arapçanın hep zinde ve canlı kalmasını sağlamıştır. Fethedilen yerlerde yaşayanların İslamiyet'i kabul etmeleri ve İslam'ın dili olan Arapçayı öğrenmeye yönelmeleri Arapça konuşanların sayısındaki artışı beraberinde getirmiş ve İslami ilimlerin tefsir, hadis, belagat, gramer diye tasnif edilmesi ve bu alanlarda çok sayıda eser te'lif edilmesi bu zenginliğe katkı sağlamıştır. İslamiyeti kabul eden farklı uluslara mensup insanlar Kur'an-ı Kerime olan saygı ve tazimlerinden dolayı Arapçayı daha iyi öğrenmeye gayret etmişlerdir. Örneğin nahiv tarihine baktığımızda meşhur nahivcilerin önemli bir kısmının Arap asıllı olmadıklarını görürüz. Arap asıllı olmayan çok sayıda insan çeşitli ilim dallarında büyük mesafe katetmiştir.

Bu çalışmamızda, Arap gramerinin önemli bir yekününü teşkil eden mansûbât konusunu "Yûsuf Sûresi Örneğinde Arap Dilinde Mansûbât" başlığı altında inceledik. Çalışmamızı üç bölümden oluşturduk. Birinci bölümde, i'râbın öneminden bahsederek tanımını yaptık. İkinci bölümde, mansûbat konularının tanımını yaparak konunun daha iyi anlaşılması için Ku'ran, Hadis ve Arap şiirinden örneklerle destekledik. Üçüncü ve

son bölümde ise, Yûsuf Sûres'indeki mansûbat örneklerini tespit ederek tahlil etmeye çalıştık.

Enes GÜR

ÇORUM 2018

GİRİŞ

1. TEZİN KONUSU

Bu çalışmamızda Arap gramerinde önemli bir yer tutan ma'mulât kısmının en kapsamlı konusunu oluşturan Mansûbâtı Yûsuf Sûresi örneğinde incelemeye çalıştık. Arapça cümle kuruluşunda nasb konumunda bulunan kelime ve cümlelerin Yûsuf Sûresi'ni örneğinde akademik bir perspektifle kaynaklara inilerek kapsamlı bir şekilde incelenmesi, imam hatip lisesi, ilahiyat fakültesi ve Arap dili bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler ile bu konuları araştırmak isteyen araştırmacılara bir nebze olsun yardımcı olacağı düşüncesi bizi bu çalışmaya yönlendirmiştir.

2. TEZİN AMACI

Kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'in dili olan Arapçanın önemi ülkemizde günden güne artmaktadır. Arap gramerinde geniş bir yer tutan mansûbât konusunun Kur'an-ı Kerimden bir sûrenin örneğinde akademik bir dille araştırılıp değerlendirilmesi hem ilmi çalışmalara bir katkı hem de mansûbât konusunun daha geniş bir açıdan anlaşılmasına yardımcı olacağı kanısındayız.

Bu çalışmada cümle içerisinde nasb konumunda bulunan kelime ve cümlelerin tanımlarının yapılması, i'râb özelliklerinin açıklanması, konuyla ilgili nahivcilerin farklı görüş ve değerlendirmelerinin ortaya çıkarılması ve Yûsuf Sûresi'nde geçen mansub kelimelerin i'râb yönünden incelenmesi amaçlanmıştır.

3. TEZİN KAPSAMI

Tezimiz Arap gramerinin önemli konularından olan mansûbât konusu ve Yûsuf Sûresi ile sınırlandırılmıştır. Konu başlıklarının tanımı ve açıklaması yapılırken öncelikle klasik Arap dili kaynaklarına başvurulmuş daha sonra modern gramer kaynakları taranmış, konu anlatımı yapılırken âyet, hadis, şiir ve Arap atasözlerinden örnekler verilmiştir. Yûsuf Sûresi'ndeki mansûbât örnekleri klasik Arap dili kaynaklarından istifade edilerek karşılaştırmalı olarak taranmış, zaman zaman ihtilafli görüşlere yer verilmiştir. Bu değerlendirme yapılırken sadece kaynaklardaki bilgiler yansıtılmamış konunun daha iyi anlaşılması için gerekli açıklamalar yapılmıştır.

4. TEZİN YÖNTEMİ

Çalışmamızda veri toplama ve analiz yöntemi uygulanmıştır. Önce okuyucuya genel bir bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Çünkü konu hakkında hiçbir bilgisi olmayan kişilerinde bu tezden istifade etmesi mümkündür. Burada, bir sûre örnek olarak seçilmiştir, çünkü toplanan verilerin tatbik edileceği bir alan bulunmalıdır. Kısaca bilgiler verilen mansûbat'ın çeşitli konuları Yûsuf Sûresi üzerinde tahkik ve tahlil edilmiştir. Toplanan veriler daha sonrasında mansûbat açısından, nahivcilerin görüşleri dikkate alınarak analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde de bu analizin neticeleri Yûsuf Sûresi bağlamında istatistiksel olarak ortaya konulmuştur.

I. BÖLÜM: İ'RÂB VE İ'RÂBİ GEREKLİ KILAN ETKENLER

Bu bölümde i'râb ve i'râb'ın kısımlarını ele alıp tanım ve özelliklerinden bahsederek konunun daha iyi anlaşılması için örneklerle destekleyeceğiz.

1.1. İ'RÂB

İ'râb Avâmil isimli eserlerde üç ana unsurdan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksa i'râb nahiv diye tarif edilmiştir. Bu üç unsur; âmil, mamül ve i'râbtır. İ'râbın sözlük ve terim anlamını ifade ettikten sonra i'râb'ın Arap dilindeki fonksiyonu ve ortaya çıkmasında rol oynayan faktörler hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

İ'râb'ın sözlük anlamı: "Açıklama, ortaya koyma, açık ve net ifade etme, değiştirme, ortadan kaldırma, bir şeyin aslını ve hakikatini ortaya koyma anlamlarına gelen i'râb kelimesi عَرَبَ kökünden türetilmiş أَعْرَبَ fiilinin masdarıdır."¹

İ'râb'ın terim anlamı ise; İ'râb:" Âmillerin değişmesiyle kelimelerin sonlarında lafzî ya da takdiri olarak meydana gelen değişmeye denir."²

Farklı bir anlamı ise şöyledir: "Kelime sonlarının müreb ve mebnî olması bakımından sonlarının bilinmesini sağlayan bir takım kuralları bilmektir."³ İ'râbın, anlam üzerindeki etkisi ve i'râb olmadan anlamda nasıl bir değişikliğin olacağı hususu Arap gramercilerinin üzerinde yoğunlaştıkları konulardan biridir.

"İ'râb'ın, kelime sonlarının çeşitli âmillerle ve anlamdaki değişmeler neticesinde değişmesi tarzındaki terim anlamını kazanmasında klasik dilcilerin önemli rolleri bulunmaktadır. Bu dilciler, mananın doğru ve anlaşılır olmasındaki rolünü ve önemini de göz önünde bulundurarak, anlamla birlikte cümlenin lafzında meydana gelen değişmeler için i'râb terimini kullanmışlardır. İ'râbın tedvin dönemindeki bu anlamı

¹Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Yûsuf el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Daru's-Sâdr, Beyrut 1990, C. 25. , s. 588-589.

²Ali b. Muhammed eş-Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 1983, C.1. , s. 31.

³ Muhammed b.Abdurrahim, el- Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, 1. Baskı, Şefkat Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 109.

sonraki dönemlerde nahvin gelişmesi ve batı dünyasından yapılan tercümelerin etkisiyle değişmiş ve dilciler arasında farklı bir önem kazanmıştır. Bu dönemde bir kısım dilciler i'râb'ı hareketler ve onların yerini tutan unsurlar olarak tanımlarken bazıları da fonksiyonun değişmesine bağlı olarak kelimelerin hükümlerinde meydana gelen değişiklikler olarak tanımlamış ve bu değişikliğe i'râb alâmetlerinin işaret ettiğini ifade etmişlerdir. Bir diğer ifade ile bir kısım dilciler i'râbı "manevi bir değişime / anlam değişmesi" olarak tanımlamış diğerleri de bunu "lafzî bir etki" olarak algılamışlar. Âmilin, müreb ismin ya da fiili muzarinin sonunda istediği lafzî ya da taktirî alâmettir, şeklinde i'râb'ı tanımlayanlarda olmuştur.⁴ Bizce her iki değerlendirmenin temelinde i'râbın anlamla olan ilişkisi ve anlamın oluşmasındaki rolü yatmaktadır."⁵

"İslam'ın yayılmasıyla İslâm'a yeni giren kimselerin Kur'ân kıraatinde i'râb yanlışlıklarına bağlı olarak yapmış olduğu hatalar ve dilin kullanımı esnasında görülen bu hatalar, çeşitli alanda tezahür etmekteydi. Yeni toplumların Müslüman olması, yabancıların dili yanlış kullanmaları, Arap dilinin geleceği konusunda dilcileri endişelendirmiştir. Bundan dolayı dilciler dilin kuralları içerisinde nahiv ve sarf ilmi üzerinde çalışmaya başlamışlardır. Dil kapsamında yapılan çalışmalarda i'râb konusunu genişçe ele almışlardır. Örneğin, kelimelerin cümle içerisindeki konumu açısından son derece önemli olan i'râbta, yani son harfin hareketinde hatalar yapıyordu. Bu durumda cümlenin fâili mef'ûl konumuna geliyor ya da mef'ûl fâil oluyordu. Diğer bir hata türü ise kelimelerin yapı ve formatında ya da kelime türetmede ortaya çıkıyordu. Bu durumda bir anlamı ifade eden bir kelime, formatı değiştirildiği için başka bir anlama gelebiliyordu. Bu sebeple, farklı kültür ve dillere sahip bu insanların hem siyasî hem de ilmî dil olan Arapçayı öğrenmeleri zorunlu olmuştur. Bu zorunluluk Arap dilinin korunması, kelimelerin tespit edilmesi gibi çalışmaların yapılmasını gerekli kılmıştır."⁶

İ'râb'ın ıstîlâhi olarak yukarıda kelimenin başına dahil olan farklı amillerden dolayı kelimenin sonunun lafzen ya da takdirene değişmesi olarak tanımlamıştık. Bu tanımdan yola çıkarak i'râb'ın kısımlarına değinmek istiyoruz.

⁴ Ebû Muhammed Cemâluddîn b. Yûsuf b. Ahmed İbni Hişâm el-Ensârî, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb*, Dâru İbni Kesir, Beyrut, 2013, s.37.

⁵ Yakup Civelek, *Arap Dilinde İ'râb Olgusu*, Araştırma Yayınları, Ankara 2003, s. 26-27.

⁶ *Age*, s. 63.

1.2. İ‘RÂB'IN KISIMLARI

1.2.1. Zât ve Hakikât Bakımından İ‘râb

İ‘râb; hareke, harf ya da hazf ile olur. Hareke ile olan üç tanedir; ref halinde damme, nasb halinde fetha, cer halinde kesra. Harf ile olan dört tanedir; ref halinde vav, nasb halinde elif, cer halinde ya ve ef‘âl-i hamseye has olarak ref halinde nûn'un sabit olması. Hazf ile olan üç tanedir; harekenin hazfı, illet harfinin hazfı ve nûn'un hazfı olmak üzere toplamda 10 tanedir ve kendi içerisinde 4 bölüme ayrılır.⁷

1.2.2. Mahalli Bakımdan İ‘râb

1.2.2.1. Hareke ile olan İ‘râb

Hareke ile olan i'râb "tam" ve "nakıs" diye ikiye ayrılır.⁸

a-) Tam i‘râb: Üç halini (raf, nasb, cer) üç hareke ile alır. (Damme, fetha, kesra) İsimlere mahsustur. Müfred munsarif isimler ile munsarif cemi mükesser isimler bu kısımda yer alır. Misal:

1. Rasûl bize geldi. جَاءَنَا الرَّسُولُ

2. Kitapları tasdik ettik. صَدَّقْنَا الْكُتُبَ

3. Kitablara iman ettik. آمَنَّا بِالْكِتَابِ

1. Misalde ref konumunda bulunan الرَّسُولُ kelimesi faildir. Müfred munsarif bir isim olduğu için damme ile merfudur.

2. Misalde nasb konumunda bulunan الْكُتُبَ kelimesi mef‘ûlün bih'tir. Munsarif cemi mükesser bir isim olduğu için fetha ile mansuptur.

3. Misalde cer konumunda bulunan بِالْكِتَابِ kelimesi mecrurdur. Cemi mükesser bir isim olduğu için kesra ile mecrurdur.⁹

b-) Nakıs i‘râb: Üç halini (raf, nasb, cer) iki hareke ile alır. İsimlere mahsustur. Ğayri munsarif ve cemi müennes salimler bu kısımda yer alır. Misal:

1. Bize Ahmet geldi. جَاءَنَا أَحْمَدُ

⁷ Muhyiddîn Muhammed b. Ali Birgivî, *Avâmil*, Şifa Yayınevi, İstanbul 2010, s. 30.

⁸ Mehmet Talu, *Arab Dili ve Edebiyatı*, Tereke Yayınevi, İstanbul 2012, C. 2., s. 247.

⁹ Birgivî, *Age*, s. 32.

2. Mucizeleri tasdik ettik. **صَدَّقْنَا مُعْجَزَاتٍ**

3. Ahmed'e İman ettik. **أَمَّنَّا بِأَحْمَدَ**

1. Misalde ref konumunda bulunan **أَحْمَدُ** kelimesi faildir. Ğayrı munsarif müfred bir isim olduğu için damme ile merfudur.

2. Misalde nasb konumunda bulunan **مُعْجَزَاتٍ** kelimesi mef'ûlün bih'tir.Cemi müennes olduğu için kesra ile masûbtur.

3. Misalde cer konumunda bulunan **أَحْمَدَ** kelimesi mecrurdur. Ğayrı munsarif olduğundan fetha ile mecrurdur.¹⁰

1.2.2.2. Harfler ile Olan İ'râb

Harflerle olan i'râb da "tam" ve "nakıs" diye ikiye ayrılır.¹¹

a-) Tam i'râb : Üç halini üç harfle alır. Vav ile merfu, elif ile mansub ve ya ile mecrur olurlar. İsimlere mahsustur. Esmâ-i sitte-î mu'telle'nin i'râb'ı bu kısımda yer alır.¹²
Misal:

1. Ebu Kasım bize geldi. **جَاءَنَا أَبُو الْقَاسِمِ**

2. Ebe'l- Kasım'ı tastik ettik. **صَدَّقْنَا أَبَا الْقَاسِمِ**

3. Ebi'l- Kasım'a İman ettik. **أَمَّنَّا بِأَبِي الْقَاسِمِ**

1. Misalde ref konumunda bulunan **أَبُو** kelimesi faildir. Esmâ-i sitte-i mu'telleden olduğu için vav ile merfudur.

2. Misalde nasb konumunda bulunan **أَبَا** kelimesi mef'ûlün bih'tir. Esmâ-i sitte-i mu'telleden olduğu için elif ile mansuptur.

3. Misalde cer konumunda olan **أَبِي** kelimesi mecrurdur. Esmâ-i sitte-î mu'telleden olduğu için ya ile mecrurdur.¹³

b-) Nakıs i'râb: Üç halini (raf, nasb,cer) iki harf ile alır. İsimlere mahsustur. Cemi müzekker salim, tesniyeler ve zamire muzaf olarak gelen **كَلِمًا- كَلِمَاتًا** lafızları bu kısımda yer alır.¹⁴

¹⁰ Birgivî, *Age*, s. 32.

¹¹ Talu, *Age*, s. 248.

¹² el-Meylânî, *Age* s. 47

¹³ Birgivî, *Age*, s. 34.

1. Peygamberler bize geldi. جَاءَنَا الْمُرْسَلُونَ

2. Her ikisine tabi olduk اتَّبَعْنَا الْاِثْنَيْنِ كِلَيْهِمَا

3. Her ikisi ile amel ettik. عَمَلْنَا بِالْاِثْنَيْنِ كِلَيْهِمَا

1. Misalde ref konumunda bulunan الْمُرْسَلُونَ kelimesi faildir. Cemi müzekker olduğundan vâv ile merfudur.

2. Misalde nasb konumunda bulunan الْاِثْنَيْنِ kelimesi mef'ûlün bih'tir, ve onu te'kit için gelen كِلَيْهِمَا kelimesi ile beraber yâ ile mensûbtur.

3. Misalde cer konumunda bulunan الْاِثْنَيْنِ kelimesi mecrurdur ve onu te'kit için gelen كِلَيْهِمَا kelimesi ile beraber yâ ile mecrurdur.¹⁵

1.2.2.3. İ'râb'ın Hareke ve Hazifle Beraber olduğu Yerler

İ'râbı tam olur. Bu da iki kısımdır.

a-) İ'râbın hareke ve harekenin hazfi ile olması: Harekeyi meal hazif i'râbı tam olarak da isimlendirilir. Lamel fiili illetli olmayan ve kendisine merfu muttasıl zamir bitişmeyen fiili muzaride olur. Misal:

1. Biz ilmi seviyoruz. نَحِبُّ الْعِلْمَ

2. Şefaata olunmayı istiyoruz. نُرِيدُ أَنْ نُشْفَعَ

1. Misalde ref konumunda bulunan نَحِبُّ fiili sahih muzari bir fiildir. Bu fiilin sonuna merfu muttasıl zamirlerden vâv, yâ, elif gibi bir zamir bitişmediği için damme ile merfudur.

2. Misalde nasb konumunda bulunan نُشْفَعَ fiili sonu sahih bir fiildir. Bu fiilin başına nasb edatlarından أَنْ geldiği için fetha ile mansuptur.

b-) İ'râbın hareke ve son harfin hazfi (sükût) ile olması: Lamel fiili illetli olan ve kendisine merfu muttasıl zamir bitişmeyen fiili muzaride olur.

3. نَدْعُو اللَّهَ أَنْ يَغْفِرَ عَلَيْنَا وَأَنْ لَمْ يَرْمِنَا فِي النَّارِ

Allah'tan bizi affetmesini ve ateşe atmamasını isteriz

¹⁴ el-Meylânî, Age s. 50.

¹⁵ Birgivî, Age, s. 34.

1. Misalde cezm konumunda bulunan يَرْمُ fiili sonu illetli olan bir fiildir. Bu fiilin başına cezm edatlarından لَمْ geldiği için hareketin hazfi ile meczum olmuştur. ¹⁶

1.2.2.4. İ' râb'ın Harf ve Hazifle Beraber Olduğu Yerler

İ'râbı nakıs olur, Fiillere mahsustur. Ef'âli hamsede olur. Sonuna zamir bitişen fiili muzarilerin i'râbı bu kısım ile yapılır. Misal:

الأُولِيَاءُ وَالْعُلَمَاءُ يَشْفَعَانِ فَنَرْجُو أَنْ يَشْفَعَا لَنَا وَأَنْ لَمْ يُعْرَضَا عَلْنَا

Evliya ve alimler şefaath edecekler. Biz de bize şefaath etmelerini ve bizden yüz çevirmemelerini ümit ederiz.

1. Evliya ve âlimler şefaath edecekler. الأُولِيَاءُ وَالْعُلَمَاءُ يَشْفَعَانِ

2. Bize şeffath etmelerini ümit ederiz. فَنَرْجُو أَنْ يَشْفَعَا لَنَا

3. Bizden yüz çevirmemelerini ümit ederiz. وَأَنْ لَمْ يُعْرَضَا عَلْنَا

1. Misalde ef'âl-i hamse'nin tesniye sîgasında gelen يَشْفَعَانِ muzari fiili başında nasb veya cezm eden edatlardan biri bulunmadığından nûn harfinin sabit kalmasıyla merfudur.

2. Misalde ef'âl-i hamse'nin tesniye sîgasında gelen يَشْفَعَا muzari fiili başına nasb eden edatlardan أَنْ geldiği için nûn'un düşmesi ile mansuptur.

3. Misalde ef'âl-i hamse'nin tesniye sîgasında gelen يُعْرَضَا muzari fiili başına cezm eden لَمْ edâtı geldiği için nûn'un düşmesi ile meczumdur. ¹⁷

1.2.2.5. Mu' rab ve Mebni

Arapçada kelimeler i'râb alâmetleri(sonlarının hareketi) bakımından mu'rab ve mebnî olarak ikiye ayrılır.

1-Mu'rab: Cümledeki yerine göre i'râbının alâmeti (sonundaki hareketi) değişen kelimedir. Örnek cümleler:

مُهَاقَقَكِي اللهُ (c.c.) çok bağışlayıcıdır. إِنَّ اللهُ عَفُورٌ

Allah (c.c.) kuluna rahmet eder. يَرْحَمُ اللهُ عِبَادَهُ

Allah (c.c.)'a iman et. آمِنُ بِاللَّهِ

¹⁶ Birgivi, Age, s. 36.

¹⁷ Age, s. 36.

2- Mebni: Cümledeki yerine göre i‘râbının alâmeti değişmeyen kelimelerdir.¹⁸

Örnek cümleler:

Babamı gören kimse " o babandır" dedi. قَالَ مَنْ رَأَى أَبِي : هُوَ أَبُوكَ

Bana ilmi öğretenei severim. أَحِبُّ مَنْ يُعَلِّمُنِي الْعِلْمَ

Ödülü başarıya verdim. أَعْطَيْتُ الْجَائِزَةَ إِلَى مَنْ نَجَحَ

Yukarıdaki مَنْ kelimesi mebni olduğundan, birinci cümlede fail olarak merfu, ikinci cümlede mefûlün bih olarak mansûb, üçüncü cümlede ise harf-i cerle mecrûr olmasına rağmen son harekesi değişmemiştir. Bu gibi cümledeki konumu değişmemesine rağmen i‘râb alâmeti değişmeyen kelimeler mebnidir.¹⁹

1.2.2.6. Nahiv Kurallarının Belirlenmesinde Sema ve Kıyasın Rolü

Arap dilcileri kıyası “aralarında bulunan ortak özellik, benzerlik, sebep gibi ilgiden dolayı bir şeye (kelimeye, kullanıma, cümle ögesine) benzerinin hükmünü vermek” anlamında terim olarak kullanmışlardır.²⁰

Semâ, "Bir dili konuşanlardan direk lugat malzemesi almak olarak tarif edilir.²¹ Dinleme, ağızdan derleme anlamına gelir. Kıyas ve sema Arap gramerinin en önemli iki kaynağı olup nahiv kaidelerinin çoğu kıyas yöntemiyle belirlenmiştir. Bu sebeple Kûfe dil mektebinin ilk önderlerinden olan Ali b. Hamza el-Kisâî, bir manzumesinde nahvi “uyulan kıyastır / kurallardır” şeklinde tanımlamıştır.²²

Bir başka tarife göre de nahiv, Araplar’ın sözlerinin dikkatle incelenmesinden (istikrâ) çıkarılan miqyaslar (kıyaslar / kurallar / ölçüler / ölçekler) ilmidir (Süyûtî, s. 55). Bundan dolayı dilcilerin hemen hepsi, dilde kıyası benimsememeyi nahiv ilmini kabul etmemekle eşdeğer görmüştür. Ancak Zâhiriyye ekolünün önderlerinden İbn

¹⁸ İbn Hişâm, *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, s. 46.

¹⁹ Çörtü, *Age*, s. 14.

²⁰ Zülfikar Tüccar, "Kıyas", *DİA İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2002, C. 25. , s. 539- 540.

²¹ Muhammed Huseyn Âli Yâsin, *ed-Dirâsâtu'l- Lugaviyye inde'l- Arab ilâ Nihâyeti'l- Karnis-Sâlis*, Beyrut 1980, s. 341.

²² Tüccar, *Age*, s. 539- 540.

Hazm dilde tek sağlıklı yöntemin semâ olduğunu, kıyasın hem fıkhıta hem dilde sağlıklı sonuca ulaştırmaktan uzak bulunduğunu savunmuştur.²³

Kıyas, nahiv ilminin kurucusu Ebü'l-Esved ed-Düelî'den (ö. 69/688) başlayarak ilk dilcilerden itibaren kullanılagelmiş bir yöntemdir. Kıyasın asıl, fer, illet, ve hüküm olmak üzere dört temel unsuru bulunur.²⁴

Dilde yaygın kullanımları esas alarak kıyas uygulamalarına ağırlık veren İbn Ebû İshak ez-Ziyâdî kıyas ve mikyas kelimelerine ilk defa ağırlık veren dil âlimi kabul edilir. Kıyası Ziyâdî'den alarak derinleştiren İsbâ b. Ömer es-Sekafî, dilde genel kurallar belirleme ve özel olguları onlara tâbi kılmaya yönelik çalışmalar yapmış, öğrencisi Halîl b. Ahmed ise uyguladığı tümevarım (istikrâ) yöntemiyle kıyası nahiv meselelerinin geneline yaymıştır. Bütün dilde kanunlaştırma ve kurallaştırmada ciddi adımlar atan Halîl, genel kuralları tespit ederek bunların dışında kalan dil olgularını geçersiz veya şâz sayma hususunda daha sonraki dilciler için bir çıkır açmıştır. Nahiv kurallarını temellendirmede büyük ölçüde kıyasa dayanması sebebiyle Halîl, fıkıh meselelerinde aynı tavrı benimseyen Ebû Hanîfe'ye benzetilmiştir²⁵.

Bu bakımdan Halîl'in kıyasa dayanan nahiv mektebinin öncüsü olduğu söylenebilir. Halîl b. Ahmed'in öğrencisi Sîbeveyhi'nin sarf ve nahiv incelemeleri de geniş ölçüde kıyasa dayanmaktadır. el-Kitâb'ında "ale'l-kıyâs" (kurala göre, normal olarak) tabirini sıkça tekrarlayan Sîbeveyhi, kıyasın tarifini yapmamakla birlikte kullanılışıyla ilgili olarak "kötü" (redî), "çirkin" (kabîh), "uygun/doğru" (mutâbık), "sürekli / yaygın" (müstemir), "olağan / mütedâvel" (cârî) ve "oturmuş / sağlam" (mütemekkin) ifadeleriyle çeşitli kıyas derecelerinden söz etmiş, kıyasta en üst derecenin oturmuşluk / sağlamlık (temekkün) olduğunu belirtmiş, sadece çok kullanılan dil malzemelerine kıyasın yapılması gerektiğine işaret etmiştir.²⁶

Basra ve Kûfe dil mekteplerinin her ikisi de dil incelemelerinde semâ ve kıyasa dayanmakla birlikte Basralılar'ın kıyas sistemi daha sağlamdır. Çünkü onlar kıyaslarında, fasih bedevîlerden titizlikle seçtikleri dil malzemeleri arasında sadece

²³ Tüccar, *Age*, s. 539- 540.

²⁴ *Age*, s. 539- 540.

²⁵ *Age*, s. 539- 540.

²⁶ *Age*, s. 539- 540.

yaygın biçimde kullanılanları esas almışlar, nâdir kullanılan ve şâz olan dil olgularına itibar etmemişlerdir. Kûfeliler ise semâm kaynağını seçmekte aynı titizliği göstermedikleri gibi nâdir ve şâz da olsa duydukları her şekli kıyaslarına mesnet yapmışlardır. Gramer kurallarının çoğu kıyas yöntemiyle belirlendiğinden kıyas ve kıyasî kelimeleri daha sonraki dönemlerde “kaide” ve “kaideye uygun” anlamında, semâ da kıyas karşıtı bir anlama tekabül edecek şekilde kullanılmıştır.²⁷

Arap gramerinde biçim yahut anlam benzerliğine dayalı şeklî veya mânevî kıyas çeşitlerinin yanında fer‘in hükmünün asla, aslının fer‘e, benzerlerden veya zıtlardan birinin hükmünün diğerine yüklenmesi şeklinde gerçekleşen kıyas çeşitleri de mevcuttur. Bunlardan birinci ve üçüncü şekillere “müsaviye kıyas”, ikincisine “evlâya kıyas”, dördüncüsüne “ednâya kıyas” adı verilmiştir.²⁸

---

²⁷ Tüccar, *Age*, s. 539- 540.

²⁸ *Age*, s. 539- 540.

II. BÖLÜM: MANSÛBÂT

Bu bölümde, mamüllerin büyük bir kısmını oluşturan mansûbâtın tanımını yapılarak daha iyi anlaşılması için örneklerle açıklayacağız.

2.1. MEF'ÛLLER

Nahivcilerin çoğunun görüşüne göre mef'ûller'in sayısı beştir.²⁹ Bazı nahiv alimleri bu sayının üzerinde veya altında görüş bildirmişlerdir. Onlardan bir tanesi Ebu İshak İbrahim Zeccâcdır.(ö.311/923) O, mef'ûller'in sayısının dört olduğu görüşündedir ve mef'ûlun meah'ı mef'ûlun bih olarak kabul etmiştir. O bu görüşüne şu misali delil olarak getirmiştir:

Yürüdüm ve Nili geçtim. سِرْتُ وَ جَاوَزْتُ النَّيْلَ

Bu misali normalde سِرْتُ وَ النَّيْلَ mef'ûlun meah'a misal olarak getiriyorlar, ama Zeccâc buna جَاوَزْتُ fiilini takdir ederek vâv'ı meyye olarak almıyor dolayısıyla النَّيْلَ kelimesi O'na göre mef'ûlun meah değil mef'ûlun bih'tir.³⁰

Mef'ûller konusunda farklı bir görüş de Kufe nahiv ekolüne aittir. Kufeliler mef'ûllerin sayısının dört olduğunu söylemekte ve mef'ûlun leh'i mef'ûlun mutlak olarak kabul etmektedirler.

Kufeliler, "فَعَدْتُ جُلُوسًا" "İyice oturdum" misali ile görüşlerini delillendirmektedirler. Onlar "فَعَدْتُ لِجُلُوسٍ" "Oturmak için oturdum" örneğini "İyice oturdum" şeklinde ta'lil etmektedirler.

Bu konuda farklı görüş beyan edenlerden bir tanesi de Muhammed b. Abdullah es-Sirâfi'dir.(ö.330/941) O, mef'ûlleri altı olarak kabul etmekte ve altıncıyı mef'ûl'un minh olarak isimlendirmektedir.

Siyrâfi görüşünü şu âyet ile delillendirmektedir: "وَ اخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ" "Musa kavminden seçti." Hz. Musa (a.s.) kavminin hepsini değil de ayetin devamında da belirtildiği üzere yetmiş kişiyi seçmiştir, İşte bu mananın çıkması için buradaki قَوْمَهُ kelimesinin başında

²⁹ İbn Hişâm, *Age*, s. 300.

³⁰ *Age*, s. 300.

من harfi cerinin takdiren bulunması gerekmektedir. Min harfi cerinden dolayı bu mef'ûle "mef'ûlün minh" denilmektedir.

Mef'ûllerle ilgili olarak ifade edilen farklı görüşlerden birtanesi de İsmail b. Hammad el Cevheri'ye (ö.400/1009) aittir. O, müstesnâyı "mef'ûl'un dûneh olarak isimlendirmektedir.³¹

Biz bu çalışmamızda cumhur nahiv ulemasının görüşlerini esas alarak mef'ûlleri beş başlık altında inceleyeceğiz.

2.1.1. Mef'ûlün Bih

فَعَلَ fiilinin ism-i mef'ûl sigasında olan mef'ûl kelimesi lûgatte, yerine getirilmiş³², işlenmiş, yapılmış gibi anlamlara gelir.³³ İstılahta ise : Bir fiil cümlesinde, failin gerçekleştirdiği eylemden müspet veya menfi olarak etkilenen öge olarak tanımlanır.³⁴ Ya da failin fiili'nin üzerinde vuku bulunduğu şey olarak tanımlanır.³⁵

Mef'ûlün bih mansuptur. Tekil ve çoğul isimlerin nasb alâmeti fetha'dır. Bir fiil cümlesinde, öğelerin sıralanışında mef'ûl genellikle fiil ve failden sonra üçüncü sırada yer alır. Misal:

Öğrenci kapıyı açtı. فَتَحَ الطَّالِبُ الْبَابَ

Bu cümlede geçen الْبَابَ kelimesi فَتَحَ mazi fiilinin mef'ûlün bihi dir, nasb konumunda olduğundan fetha ile mansuptur. Aynı zamanda fiil ve failden sonra gelmiştir.

Fiil cümlesinde mef'ûlün bih olan sözcük bir zamir olup fail de zahir bir isim ise bu takdirde öğelerin dizilimi zaruri olarak değişir. Mef'ûlün bih olan sözcük (zamir)failden önce getirilir.³⁶ Misal:

Onu kedi yedi. أَكَلَهُ الْقِطُّ

Bu cümlede أَكَلَهُ mazi fiildir ve fetha üzere mebnidir. هُ zamiri أَكَلَهُ fiilinin mef'ûlün bih'i dir. الْقِطُّ kelimesi de faildir, damme ile merfudur.

³¹ İbn Hişâm, Age, s. 300.

³² Arif Erkan, *el- Beyân*, Huzur Yayınevi, İstanbul 2006.

³³ Muhammed Ali Neccâr, İbrahim Mustafa, *el- Mu'cemü'l-Vasit*, Mektebetü'l- İslamiyeti, s. 695

³⁴ Hüseyin Günday, Şener Şahin, *Arapça Dilbilgisi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2017, s. 51.

³⁵ el-Meylânî, Age s. 101.

³⁶ Günday, Şahin, Age, s. 51.

Fiil, mef'ûlün bihi doğrudan harf-i cersiz alıyorsa, böyle mef'ûllere mef'ûlün bih sarîh denir. Misal:

Avcı ağı attı. رَمَى الصَّيَّادُ الشَّبَكَةَ

Harf-i cerli mef'ûlün bihlere mef' ûlün bih gayr-i sarîh denir. Misal :

Allah'a tevekkül ettim. تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ

Doğrudan mef'ûlün bih sarîh alan fiillerin müteaddî olmaları gerekir. Müteaddî fiil sadece mef'ûlün bih sarîh alan fiillerdir, diğer mef'ûllerin müteaddilikle ilgisi yoktur. Müteaddi fiiller, bir mef'ûlün bih sarîh, iki mef'ûlün bih sarîh, en çok üç mef'ûlün bih sarîh alırlar.³⁷ Bir mef'ûl alan fiile misal:

Zeyde vurdum. ضَرَبْتُ زَيْدًا

İki mef'ûl alan fiile misal:

Fiyatları pahalı bulduk. وَجَدْنَا الْأَسْعَارَ غَالِيَةً

İki mef'ûl alan fiile misal:

أَعْلَمْتُ زَيْدًا عَمْرًا فَاضِلًا

Ebû Bişr Amr b. Osman el-Kanber Sibeveyh'in(ö.194/809) istişhâd ettiği şu şiiri mef'ulün bih'e misal olarak verebiliriz:

أَخَاكَ أَخَاكَ إِنَّ مَنْ لَا أَخَالَهُ كَسَاعٍ إِلَى الْهَيْجَا بَعِيرٍ سِلَاحٍ

Kardeşine sımsıkı sarıl, değerini bil, kardeşi olmayan kimse savaşa silahsız giden gibidir.

Bu şiirde birinci أَخَاكَ kelimesi mahzuf bir fiilin mef'ûlün bihidir ve mansuptur, esma-i sitteden olduğundan dolayı nasb alâmeti eliftir. Mahzuf fiilin takdiri ise الزَّمْ şeklidir, ikinci أَخَاكَ'de onu tekit etmiştir.³⁸

Mef'ûlün bih'e atasözünden şu misali verebiliriz:

أَكْذِبِ النَّفْسَ إِذَا حَدَّثَتْهَا

³⁷ Çörtü, Age, s. 188.

³⁸ İbni Hişâm, Age, s. 423.

Bir işe azmettiğin zaman aklına gelen olumsuz düşünceleri aklından sil, emellerinin peşinden koş ve ümitsizliğe kapılma. ³⁹ Atasözünde geçen النَّفْس kelimesi mef'ûlün bith'tir, fetha ile mansuptur.

2.1.2. Mef'ûlü Mutlak

Bir fiil cümlesinde yer alan eylemi anlam yönünden pekiştirmek, eylemin nasıl yapıldığına dikkat çekmek veyahut ta eylemin kaç kere tekrarlandığını vurgulamak üzere kullanılan cümle öğelerine mef'ûlü mutlak adı verilir. Mef'ûlü mutlaklar yapı bakımından cümledeki temel fiilden elde edilen ve mansup durumda bulunan mastarlardan ibarettir. Bir fiil cümlesindeki temel eylemi pekiştirmek için kullanılan mef'ûlün mutlak ya sülasi bir fiilin sarîh mastarıdır veyahut ta mezit fiilden türemiş bir mastardır. Fiil cümlesindeki temel eylemi pekiştirmek üzere kullanılan bu iki mastar türü de mutlaka mansup olmak zorundadır. ⁴⁰

Mef'ûlü mutlak kendi içerisinde üç bölüme ayrılır:

1. Te'kit için olur. İyice vurdum. ضَرَبْتُ ضَرْبًا

Bu cümlede ضَرَبًا kelimesi fiilin lafzından türeyen, fetha ile mansûb olan ve amilini te'kit için gelen mastar, mef'ûlün mutlaktır.

2. Çeşit (nev) için olur. Bir çeşit vurdum. ضَرَبْتُ ضَرْبَةً

Bu cümlede ضَرْبَةً kelimesi fiilin lafzından türeyen, fetha ile mansûb olan ve eylemin nev'ini bildiren bir mef'ûlün mutlaktır.

3. Adet (sayı) içindir. Bir kere vurdum. ضَرَبْتُ ضَرْبَةً

Bu cümlede ضَرْبَةً kelimesi fiilin lafzından türeyen, fetha ile mansûb olan ve eylemin kaç defa yapıldığını bildiren bir mef'ûlün mutlaktır.

Bazen de mef'ûlü mutlak fiilin lafzının dışında gelebilir.

İyice oturdum. قَعَدْتُ جُلُوسًا. ⁴¹

³⁹ Mahmud İsmail es-Sînî, *Mu'cemu'l-Emsâli'l-Arbiyyeti*, 1. Baskı, Mektebetü Lübnan, Beyrut 1992, s. 1.

⁴⁰ Günday, Şahin, *Age*, s. 425.

⁴¹ el- Meylânî, *Age* s. 99.

Bu cümlede جُلُوساً kelimesi قَعَدَ fiilinin mef'ûlü mutlağıdır ve lafzının dışında gelmiştir. Bazı nahivciler mef'ûlün mutlağın, fiilinin lafzının dışında gelmesine itiraz etmişler ve lafzından bir amil takdir etmişler.⁴² Bu mesleyi şu şekilde misallendirmişler:

Oturdum, iyice oturdum. جَلَسْتُ قَعَدْتُ فُعُودًا

Bu cümledeki قَعَدْتُ fiil ve faili mef'ûlün mutlağın asıl amili olarak takdir edilmiştir.

Fakat bu görüş nahivciler arasında mu'teber bir görüş değildir.

Zeyd el-Fârisi'nin⁴³(ö.32) inşâd etmiş olduğu şu şiir mef'ûlü mutlak'ın fiilin lafzının dışında geldiğine misal verilebilir:

تَأَلَّى ابْنُ أَوْسٍ حَلْفَةً لِيَرْدَنِي إِلَى نِسْوَةٍ كَأَنَّهِنَّ مَفَانِدُ

İbnu Evs çita gibi kadınları bana alacağına dair te'kitli yemin etti.

Şiirdeki تَأَلَّى lafzı fiildir, حَلْفَةً kelimeside mef'ûlü mutlaktır ve ikisi de yemin etmek manasındadır, mef'ûlü mutlak fiili'nin lafzının dışında gelmiştir. Burada kadınların çitaya benzetilmesi zayıflıklarından kinâyedir.⁴⁴

Celaledin Muhammed es-Suyûtî (ö. 1445/1505) başta olmak üzere Basralı nahivcilerin çoğunluğu'nun görüşüne göre fiil ve sıfat mastardan türer, bazılarına göre de fiil mastardan sıfat ise fiilden türer. Basralıların diğer bir kısmına göre ise mastar ve fiil kendi başlarına asıldılar, bir şeyden türemezler. Ebu'l Hasen Ali b. el-Kisâî(ö.189/805) gibi Kûfe ekolünün nahivcilerine göre ise mastar fiilden türer.⁴⁵

2.1.3. Mef'ûlün Leh

Bir fiil cümlesinde yer alan eylemin yapılma veya yapılmama nedenini açıklayan mastara Mef'ûlün leh adı verilir. Mef'ûlün leh ögesinin mansûb olması için bir cümlede şu dört şartın aynı anda bulunması gerekmektedir:

1. Mef'ûlün leh olan sözcüğün mastar olması.

⁴² Ahmed Zeyni Dahlan, *Şerhu Metni'l Ecrûmiyyeti*, 1. Baskı, Müessesetül- el Kütübi'l es-Segâfiyyetü, Beyrut 1995, s. 87.

⁴³ Zeyd el-Fârisi'nin asıl ismi Hüseyin b. Darrar ed-Dabiy dir, Hz Âişe ile cemel vakasına katılmış ve onun yanında öldürülmüştür.

⁴⁴ İbni Hişâm, *Age*, s. 330.

⁴⁵ es-Seyyid Sadık eş-Şirazi, *Şerhu's- Suyûtî*, Mektebetü Nuru's-Sabah, 2008, C. 1. , s. 267.

2. Söz konusu mastarın(تَعْظِيمٌ، إِجْلَالٌ، تَحْقِيرٌ) gibi temelde içsel duygularımızın neden olduğu eylemleri ifade eden kalbi fiillerden olması.

3. Mastarın faili ile fiilin failinin aynı kişi veya aynı şey olması.

4. Mastardaki zaman ile fiildeki zamanın aynı olması.

Yukarıdaki dört şarttan herhangi birine sahip olmayan bir mef'ûlün leh ögesi başına mutlaka (ل، من، في، ب) gibi sebep bildiren harf-i cerlerden birini almak zorundadır.⁴⁶

Dört şarta sahip mef'ûlün leh'e şu cümleyi örnek verebiliriz:

فَمْنَا احْتِرَامًا لِلْعَمِيدِ. Dekana saygı için ayağa kalktık.

Bu cümlede فَمْنَا kelimesi fiil ve failden oluşur, احْتِرَامًا kelimesi mef'ûlün lehtir ve fetha ile mansuptur.

Dört şarttan herhangi birini taşımayan mef'ûlün leh'e şu misali verebiliriz:

أَعْجَبَنِي الطَّالِبُ لِأَخْلَاقِهِ. Öğrenci, ahlakından dolayı hoşuma gitti.

Bu cümledeki لِأَخْلَاقِهِ kelimesi mastar olmadığından başına lam harf-i cerini almıştır.

Bu cümlede أَعْجَبَنِي terkibi fiil ve mef'ûlün bihden oluşmuştur. الطَّالِبُ kelimesi faildir. لِأَخْلَاقِهِ kelimesi mef'ûlün lehtir ve başındaki lâm harf-i cerinden dolayı mecrur olmuştur, mahallen mansuptur.

Mef'ûlün leh'e Ayet-i kerimededen şu misali verebiliriz:

"يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حُدْرَ الْمَوْتِ"⁴⁷

Ölüm korkusuyla yıdırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıklarlar.

Buradaki حُدْرَ الْمَوْتِ kelimesi mef'ûlü leh'tir ve dört şarta sahiptir.

1. حُدْرَ kelimesi mastardır.
2. Ta'lil için zikredilmiştir ve kalbi bir fiildir.
3. يَجْعَلُونَ'deki fail olan و ile حُدْرَ'nin failleri birdir.
4. يَجْعَلُونَ fiili'nin meydana geliş zamanıyla حُدْرَ'nin meydana geliş zamanı aynıdır.

⁴⁶ Günday, Şahin, Age, s. 476.

⁴⁷ Bakara 1/19.

Mef'ûlün leh'e Hadis-i şeriften şu misali verebiliriz:

"Kediyi bağladığından dolayı bir kadın ateşe girdi." "دَخَلَتْ امْرَأَةً النَّارَ فِي هِرَّةٍ رَبَطْتَهَا" ⁴⁸

Bu misalde, fail ve zaman birlikteliği olmadığından mef'ûlü leh olan (في هِرَّةٍ) harfi cer ile mecrur olmuştur.⁴⁹

Abdullah b. Selim Sühemi'nin (ö. 80)⁵⁰ şu şiirini fail birlikteliğine uymayan mef'ûlün leh'e örnek verebiliriz :

وَإِنِّي لَتَعْرُونِي لِذِكْرِكَ هِرَّةٌ كَمَا انْتَفَضَ الْغُصْنُفُورُ بِلِلَّةِ الْقَطْرِ

Seni anınca yağmurda ıslanan kuşun titremesi gibi beni bir titreme alıyor.

Buradaki لِذِكْرِي kelimesi mef'ûlün lehdır ve ta'lil manasındaki harfi cerle mecrur olmuştur, mahallen mansuptur çünkü لَتَعْرُونِي fiilinin faili هِرَّةٌ kelimesidir, لِذِكْرِكَ kelimesinin faili ise yâ-i mütekellimdir.⁵¹

Kâfiye şerhinde kendisiyle talil kastedilen mastar olmazsa başına "ل" harfi ceri ya da onun yerine kaim olacak bir şeyin geçmesi gerektiği ifade edilir.

"Kediyi bağladığından dolayı bir kadın ateşe girdi." دَخَلَتْ امْرَأَةً النَّارَ فِي هِرَّةٍ رَبَطْتَهَا

Bu örnekte ta'lil bildiren فِي هِرَّةٍ kelimesi mastar olmadığından "ل" harfi cerinin yerine kaim olan bir harfle gelmiştir. Mef'ûl konumuza giriş yaparken ihtilaflardan bahsetmiştik, Kufe ekolü mef'ûlün leh'i mef'ûlü mutlakın içerisinde değerlendirmekteydiler, kuvvetle muhtemeldir ki ta'lil ifade eden mastar olduğu zaman aynı çatı altında değerlendirmektedirler.⁵²

2.1.4. Mef'ûlün Fih

Bir eylemin, kendisinde gerçekleştirildiği zaman ve mekanı gösteren isim, zarf veya zarf öbeklerine Mef'ûlün fih adı verilir. Zarf diye de isimlendirilir.⁵³ Mef'ûlün fih olan öge eylemin yapıldığı zamana işaret ediyorsa buna Zaman Zarfi denir, eylemin

⁴⁸ Buhari *Bed'ül Halk*, 16.

⁴⁹ Mustafa el- Galâyîni, *Câmi 'u'd-Durûsi'l-Arabiyye*, el-Mektebetu'l-Asriyye, 1. Baskı, Beyrut 2009, s. 437.

⁵⁰ Beni hüzeyl kabilesinden olan Abdullah b. Selim Sühemi, Emevi devletindeki mu'teber şairlerden birtanesidir, Abdümelik b. Mervan'ı metheden şiirleri vardır.

⁵¹ İbni Hişâm, *Age*, s. 337.

⁵² eş-Şirazi, *Age*, C. 1. , s. 277.

⁵³ İbni Hişâm, *Age*, s. 339.

yapıldığı mekana işaret ediyorsa buna da Mekan Zarfı denir. Mef'ûlün fih olan sözcük, başına harf-i cer gelmediği sürece mansuptur. Mef'ûlün fih'in başına en çok gelebilecek harf-i cerler ب ve في harf-i cerleridir. Zaman ve Mekan zarflarının büyük çoğunluğu başlarıyla harf-i cer bulunmasa da bu iki harf-i cerin manasını içerirler.⁵⁴

Mef'ûlün fih'in zarfı zaman kısmı için şu misali verebiliriz:

Cuma günü kalktım. قُمْتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

Bu cümledeki يَوْمَ kelimesi fecrin doğuşu ile güneşin batışı arasındaki zaman dilimini kapsadığından mef'ûlün fih'tir ve mahallen mansuptur.

Mef'ûlün fih'in zarfı mekan kısmı için şu misali verebiliriz:

Önünde yürüdüm. سِرْتُ أَمَامَكَ

Bu cümledeki أَمَامَ kelimesi insanın yüzünün döndüğü mekanları kapsar, dolayısıyla mef'ûlün fih'tir ve mahallen mansuptur.

Zarfı zaman ve zarfı mekan muayyen ve mübhem olmak üzere ikiye ayrılırlar. Zarfı zaman muayyen de olsa mübhem de olsa (في) takdiri ile mensub olur.

Muayyen zarf-ı zâmana misal olarak şu cümleyi verebiliriz:

Perşembe günü sana geldim. جِئْتُكَ يَوْمَ الْخَمِيسِ

Bu cümlenin aslı şu şekildedir:

Perşembe gününün içinde sana geldim. جِئْتُكَ فِي يَوْمِ الْخَمِيسِ

Mübhem zarf-ı zâmana ise şu cümleyi misal olarak verebiliriz:

Ona bir gün geldim. أَتَيْتُهُ يَوْمًا

Bu cümlenin aslı şu şekildedir:

Ona bir günün içinde geldim. أَتَيْتُهُ فِي يَوْمٍ

Mübhem zarf-ı mekan olursa (في) takdiri ile mansup olur. Misal:

Önünde oturdum. قَعَدْتُ أَمَامَكَ

---

⁵⁴ Günday, Şahin, Age, s. 330.

Bu cümlenin aslı **فِي** **قَعْدَتْ فِي أَمَامِكَ** şeklindedir. Muayyen zarf-ı mekan olursa (**فِي**) takdiri ile mensub olmaz bilakis (**فِي**) lafzen getirilir. Misal:

Mescidin içinde namaz kıldım. **صَلَّيْتُ فِي الْمَسْجِدِ**.⁵⁵

Bazı durumlarda zarf gibi görünen ama zarf olmayan kelimeler vardır onlara ayet-i kerimeden şu misalali verebiliriz:

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا⁵⁶

Biz çetin ve belalı bir günde Rabbimizden korkarız.

Buradaki **يَوْمًا** kelimesi zarf değildir, o günün kendisinden korkuyorlar, dolayısıyla mef'ûlün bih'tir.

Ayrıca mef'ûlün fih'e atasözünden örnek verebiliriz:

لَا يَجِدُ فِي السَّمَاءِ مَصْعَدًا وَلَا فِي الْأَرْضِ مَقْعَدًا

Ne semaya çıkacak bir merdiven ne de yeryüzünde oturacak bir yer buluyor.

Burada korktuğu şeylerden emin olmak ve uzaklaşmak isteyen bir kimsen gidecek hiç bir yerinin olmadığını, çaresizliği dile getiriliyor.

Bu atasözündeki **فِي السَّمَاءِ** kelimesi mef'ûlün fih olmak üzere mekan zarfıdır ve mahallen mansuptur, **فِي الْأَرْضِ** kelimesi de **فِي السَّمَاءِ** üzerine atfedilmiştir.⁵⁷

2.1.5. Mef'ûlün Meah

Bir fiil veya şibih fiili takip eden ve manasında(**مَعَ**) anlamı bulunan bir(**وَ**) harfinden (Vâvu'l-Maiyyet) sonra gelen, bununla birlikte anlam bakımından kendisinden önceki kısma atfı mümkün olmayan mansûb isme mefulün me'ah adı verilir.⁵⁸ Vâvu'l-maiyyet'ten sonra gelen kelimenin matuf oluşuna iki temel engel bulunmaktadır:

⁵⁵ el- Meylânî, *Age*, s. 127.

⁵⁶ İnsan 76/10.

⁵⁷ es-Sînî, *Age*, s. 5.

⁵⁸ Günday, Şahin, *Age*, s. 688.

1-Atıf kurallarına aykırı olması: Bir fiilde merfu muttasıl bir zamir veya gizli merfu bir zamir varsa ve atıf da bu zamire yapılacaksa, bu durumda önce söz konusu muttasıl zamir munfasıl bir zamirle te'kit edilir, atıf bu işlemde sonra yapılır. Misal:

"Ey Adem! Eşin ve sen cennde kal." ⁵⁹ يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ

Bu cümlede **زَوْجُكَ** kelimesi kendisinden önceki **اسْكُنْ** kelimesinin tahtındaki **أَنْتَ** merfu zamirine atfedildiğinden **أَنْتَ** munfasıl zamiri ile beraber gelmiştir.

2-Anlamın atfa müsait olmaması: Vâvu'l-maiyyet'ten sonra gelen kelimenin önceki kelimeye atfedilemeyeşine sebep bazen de bu iki kelimelerin birbirine atfedilmesinin aklen ve mantıken doğru olmayışdır. Şu misali verebiliriz:

Nehir boyunca yürüdüm. **مَشَيْتُ وَالنَّهْرَ**

Bu cümlede **النَّهْرَ** kelimesi vâvul-maiyyetten sonra zikredilmiş mefulün me'ah dır, ve fetha ile mansuptur. Mef'ûlün me'ah için fiil ya da fiil manasında bir şeyin kendisinde amil olması gerekir. Mef'ûlü me'ahda amil olan fiile yukarıdaki cümleyi misal verilebiliriz.

Amilinin fiil manasında olana misal:

Zeydle beraber ne yaptın. **مَا شَأْنُكَ وَزَيْدًا**

Bu cümledeki **شَأْنُكَ** kelimesi **صَنَعْتَ** manasındadır, ve **زَيْدًا** kelimesi vâvu'l-maiyyetten sonra zikredilmiş mefulün me'ah dır, ve fetha ile mansuptur.⁶⁰ Bu cümlede atıf alınması durumunda (Ben ve nehir yürüdük) gibi anlamsız bir mana çıkar.

Nahivcilerin mefulün me'ah konusunda ihtilafı görüşleri vardır. Buna şu cümleyi örnek verebiliriz:

(Sen ve Zeyd kardeş gibi olun.) **كُنْ أَنْتَ وَزَيْدًا كَالْأَخِ**

İbni Hişam el- Ensâri(ö.1360) yukarıdaki iki engel bulunmadığı için cümlede geçen **زَيْدًا** ifadesinin mefulün me'ah olduğunu söylemiştir ve mefulün me'ahtan sonra gelen **كَالْأَخِ** kelimesi sadece **زَيْدًا** le değil de **أَنْتَ وَزَيْدًا** le beraber değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

⁵⁹ Bakara 1/35.

⁶⁰ el- Meylânî, *Age*, s. 128.

Ebü'l-Hasen Said b. Mes'ade el-Ahfeş de (ö.215/830) و harfinin atif harfi olarak değerlendirildiğini ifade etmektedir.⁶¹

Nahiv alimleri diğer mef'ûllerin kıyâsi olduğu hususunda ittifak etmekle birlikte mef'ûlün me'ah'ın kıyâsi mi yoksa semâi mi olduğu hususunda ihtilaf ettiklerinden mef'ûlü meah konusunu mef'ûllerin sonunda zikretmişlerdir. Diğer bir sebep de amiller mef'ûllere bizzat kendileri ulaşırken mef'ûlü me'ah'ın و harfi ile ulaşmasını zikretmişlerdir.⁶²

2.1.6. Münâda

Mufâ'ale babından نَادَى fiilinin ism-i mef'ûlü olan mûnada lügatte çağırılan, nida olunan, kendisine seslenilen anlamındadır. Nidâ harfleri ise, (ا، أُي، يا، أيا، هيا، وا) dir.⁶³ Istilâhda ise, mûnâda, اُدْعُو veya اُنَادِي fiili'nin yerine geçen nida harflerinden biriyle yönelmesi talep edilen isimdir.

Mûnâda beş kısma ayrılır: Muzâf, şibhi muzâf, nekra-i gayrı maksude, nekra-i maksude, müfret alem.

2.1.6.1. Muzâf

Muzâf konumunda bulunan mûnadanın hükmü mansûbtur. Misal:

يَا عَبْدَ اللَّهِ!

Bu cümlede يَا nidâ edâtıdır, عَبْدَ mûnâda muzaftır ve يَا sebebi ile mansûb olmuştur. اللَّهُ lafı muzafun ileyhtir. يَا nidâ harfi de اُدْعُو fiilinin yerine naib olarak gelmiştir.

Gayyas b. Gays Tağlibî (ö.m.710)⁶⁴'nin şu beytini muzâf mûnâdaya örnek verebiliriz:

أَلَا يَا عِبَادَ اللَّهِ قَلْبِي مُتَمِّمٌ بِأَحْسَنِ مَنْ صَلَّى وَأَفْضَلِهِمْ نَفْلًا

Ey Allah'ın kulları, farz ve nafile namazlarını en güzel bir şekilde kılana kalbim meftundur.

⁶¹ İbni Hişâm, *Age*, s. 344.

⁶² eş-Şirazî, *Age*, C. 1. , s. 284.

⁶³ el- Galâyînî, *Age*, s. 508.

⁶⁴ Gayyas b. Gays Tağlibî hicretten sonra hayre'de doğmuştur. Emevi bir şairdir, kendisi fakir biridir, lâkabı Ahtal'dır.

Şiirdeki عِبَادَ kelimesi muzâftır ve mansûbtur, اللهُ lafza-i celâli de muzâfun ileyhtir. يَا ise nidâ edatıdır, اَدْعُو fiilinin yerine geçmiştir, اللهُ عِبَادَ kelimesi اَدْعُو konumundaki يَا 'nın mef'ûlün bihi'dir ve mahallen mansuptur."⁶⁵

2.1.6.2. Şibh-i Muzâf

Tamlamaya benzeyen terkip demektir. Arapça'da; ism-i fail, ism-i mef'ûl, sıfat-ı müşebbehe, ism-i tafdil, mübalağalı ism-i fail gibi fiilden türetilmiş olan bazı kelime türleri vardır ki, bunlar bazen kendilerinden sonra gelen ve anlamsal yönden kendileri ile ilintili olan kelime veya harflerle beraber kullanılırlar. İşte fiilimsi olarak adlandırdığımız söz konusu sözcük türleriyle, bu sözcüklerin muhtevastaki eylemden bir şekilde etkilenen bu fiilimsilerin faili, mef'ûlün bihi, câr- mecruru olarak sözcüklerin oluşturmuş olduğu tamlamaya benzer bu yapılara şib-i muzâf adı verilmektedir.⁶⁶

Misal olarak şu cümleyi verebiliriz: (Ey Zeyd'den daha hayırlı olan.) يَا خَيْرًا مِنْ زَيْدٍ

Bu cümlede يَا nidâ edâtıdır, خَيْرًا kelimesi يَا ile mansûb olan şibhi muzâftır, مِنْ زَيْدٍ ise يَا kelimesine mütealliktir.

2.1.6.3. Nekre-i Gayr-i Maksûde

"Nekre-i gayr-i maksûde ile kendisine nida edildiği halde çeşitli fiziki veya mekânî nedenlerle şahsı teşhis edilmeyen kişi katedilmektedir. Bu durumdaki mûnâda mansuptur. Misal:

Ey adam tut elimden. يَا رَجُلًا خُذْ بِيَدِي

2.1.6.4. Nekre-i Maksûde

Nekre-i maksûde, ismi söylemeksizin belli kişiye yapılan nidâdır. Nidâ eden, nidâ edileni tanıyor ama ismini vermiyorsa nekre-i maksude olarak ifade edilir. Misal:

Ey Adam! يَا رَجُلُ

Burada رَجُلُ nekre-i maksûde dir ve damme üzere mebnidir, mahallen masuptur.

Satıcı! Ölçü-tartı hususunda Allah'tan kork. يَا بَائِعُ اتَّقِ اللَّهَ فِي الْوَزْنِ

⁶⁵ İbni Hişâm, *Age*, s. 301.

⁶⁶ Günday, Şahin, *Age*, s. 634.

Burada **بَائِعٌ** nekre-i maksûde dir ve damme üzere mebnidir, mahallen masuptur.

Münâda olan kelime nekre-i maksûde olduğunda ne üzere merfu ise o şey üzere mebni kabul edilir.

Ey düğüm atan bir gün çözeceğini düşün. **يَا عَاقِدُ أَذْكَرُ حَالًا**

Bu misalde **عَاقِدٌ** kelimesi nekre-i maksûde olduğundan damme üzere mebnidir, ama mahallen mansuptur. Burada kastedilen ise bir kimse herhangi bir şey bağlarken onu çok sıkı bağlamaması gerektiği ve her ihtimale karşı bir gün çözeceğini düşünerek çözebilecek şekilde bağlaması gerektiğidir.⁶⁷

2.1.6.5. Müfret Alem

Münâda olan kelime müfret -alem durumunda olduğunda ne üzere merfu ise o şey üzere mebni kabul edilir. Burada müfretten kastedilen cümlenin zıttı olandır, yani muzâf ve şibhi muzâf olmayandır. Misal:

Ey Zeyd! **يَا زَيْدَانُ** ve **يَا زَيْدُ**

زَيْدُ kelimesi müfret alem olduğundan damme üzere mebnidir. **زَيْدَانُ** kelimesi de kendisini raf eden tesniye olduğu için elif üzere mebnidir.⁶⁸

Halit! Seni alakadar etmeyen şeyleri bırak! **يَا خَالِدُ! أَتْرُكُ مَا لَا يَعْتَبِكُ**

Nahivciler **يَا الرَّجُلُ** şeklinde bir kullanımın caiz olmadığı görüşündedirler. Ancak es-Seyrâfî (ö.284/368) ve ez-Zeccâc (ö.311/923) gibi Bağdatlı nahivciler **يَا زَيْدُ** kullanımına kıyas ederek buna cevaz vermişlerdir. Böyle bir ifadenin doğru olmadığını söyleyenlerin gerekçeleri, iki tane marife edatının yan yana gelmesinin kerih olmasıdır. Ebu Abdillâh Bahâüddin en-Nehhâs (ö.698/1299) **اللَّهُ** lafzıyla beraber kullanınca normal durumlarda caiz olacağı görüşündedir. Çünkü burada kesret-i istiğmal vardır. Ancak çoğunlukla **اللَّهُمَّ** şeklinde kullanılır ve **م** harfi **يَا** dan bedel olarak getirilir. Eger iki marife edatı yan yana gelecek olursa **يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ** şeklinde ifade edilir ama **يَا اللَّهُمَّ** şeklinde de şaz bir kullanım da vardır.⁶⁹

⁶⁷ es-Sînî, *Age*, s. 37.

⁶⁸ el-Meylânî, *Age*, s. 102.

⁶⁹ eş-Şirazî, *Age*, C. 2. , s. 92.

2.2. HÂL

Bir cümlede yer alan; fail, mef'ûlün bih gibi öğelerden birinin veya birden fazlasının durumunu açıklayan mansûb, müştak(türemiş) kelimelere hâl denir.⁷⁰ Hâl ögesi cümlede yer alan fiile veya fiil soylu bir kelimenin manasında var olan eyleme yöneltilen 'Nasıl?' sorusuna bir cevap niteliği taşır.⁷¹

Hâl'in fail ve mef'ûlün bih'in durumunu açıklamasına misal olarak şu cümleyi verebiliriz:

ضَرَبْتُ زَيْدًا قَانِمًا. Zeyd ayakta olduğu halde vurdum.

قَانِمًا kelimesi failden veya mef'ûlden hâl olma ihtimali vardır. Hangisinin zîlhâl olduğu siyak-sibaktan anlaşılır. Uygun olan hâle yakın olanın zîlhâl kabul edilmesidir.

Hâl'in nekra olması şart koşulur⁷², ama Ebû Ali Fârisî(ö.377/987), Ebû'l-Feth İbni Cinni (ö.392/1002) ve ez-Zeccâc(ö.311/923) gibi nahivciler bu görüşe muhalefet etmişlerdir.⁷³ Hâl bazen mârife olarak gelebilir ama nekra ile tevil edilir.

Misal olarak şu cümle verilebilir:

امْشِ اللَّيْلَةَ وَحْدَكَ. Gece tek başına olduğun halde yürü.

Buradaki وَحْدَكَ kelimesi hâldir ve مُنْفَرِدًا (tek olarak) şeklinde tevil edilir. Eğer zîlhâl nekre-i mahzâ olursa hâl'in zîlhâlin önüne geçmesi vacip olur. Hâl'in zîlhâlin önüne geçmesine şu misali verebiliriz:

جَاءَنِي رَاكِبًا رَجُلٌ. Adam bana binici olduğu hâlde geldi.

Hâl müfret, cümle, ve şibh-i cümle şeklinde gelebilir. Hâl isim veya fiil cümlesi şeklinde gelirse zîlhâle dönen bir râbıt zamir gerekir.

Misal olarak şu cümleyi verebiliriz:

جَاءَنِي زَيْدٌ يَرْكَبُ. Zeyd bana binici olduğu halde geldi.

Bu misalde يَرْكَبُ ile başlayan fiil cümlesi زَيْدٌ kelimesininin hâl'idir ve mahallen mansûbtur يَرْكَبُ fiilinin tahtındaki هُوَ zamiri zîlhâl olan زَيْدٌ'e döner.⁷⁴

⁷⁰ Günday, Şahin, *Age*, s. 344.

⁷¹ İbni Hişâm, *Age*, s. 345.

⁷² *Age*, s. 346.

⁷³ eş-Şirazî, *Age*, C. 1. , s. 305.

Sibeveyh(ö.194/809)'e göre nekre bir mastar semâi hâl gelebilir.⁷⁵Misal:

زَيْدٌ طَلَعَ بَغْتَةً

Bu misalde بَغْتَةً kelimesi nekre bir mastardır ve hâl olarak gelmiştir.

Adiy b. Rağlâ el- Gassânî⁷⁶'nin şu beytini hâle örnek verebiliriz:

لَيْسَ مَنْ مَاتَ فَاسْتَرَاحَ بِمَيِّتٍ إِنَّمَا الْمَيِّتُ مَيِّتُ الْأَحْيَاءِ
إِنَّمَا الْمَيِّتُ مَنْ يَعِيشُ ذَلِيلًا سَيِّئًا بِالْهَيْئَةِ الْقَلِيلِ الرَّجَاءِ

Ölümlle rahatlayan ölü değildir, asıl ölü yaşayanın ölmesidir;

*Asıl ölü; zelil, kötü ve ümidini kesmiş olarak yaşayanlardır.*⁷⁷

Bu şiirdeki, سَيِّئًا قَلِيلًا, ذَلِيلًا kelimeleri hâldir ve fatha ile mansûbtur.

Atasözünden hâl'e şu misali verebiliriz:

أَرَانِي غَنِيًّا مَا كُنْتُ سَوِيًّا. *Sağlıklı olduğum sürece varlıklı görürüm kendimi.*

Bu cümlede asıl kastedilen zenginliğin sağlık ve afiyet olduğudur.⁷⁸ Bu cümledeki غَنِيًّا kelimesi me'fûlden hâldir ve fetha ile mansûbtur.

2.3. TEMYİZ

Kendisinden önce geçen ve anlam bakımından kapalı olan kelime veya cümleden ne kastedildiğini açıklayan camid, nekra ve mansûb kelimelere 'Temyiz' adı verilir.⁷⁹ Tanımdan da anlaşıldığı üzere temyiz iki farklı kapalılığı ortadan kaldırmaktadır:

2.3.1. İsimlerdeki Kapalılık (Melfuz):

Temyiz olan kelime sırasıyla; sayılardaki; gram, kilo, ton, gros, gibi ağırlık ölçülerindeki; milimetre, santimetre, metre, kilometre, mil, arşın, kulaç, gibi uzunluk birimlerindeki; santimetreküp, metreküp, galon gibi hacim birimlerindeki kapalılığı gidermek için kullanılır. Bazen temyiz olan kelime; yukarıda saydığımız ölçü

⁷⁴ Zeynep Meliha Atay, *Arapça Dilbilgisi*, Yasin Yaynevi, İstanbul 2011, s. 299.

⁷⁵ eş-Şirazi, *Age*, C. 1. , s. 306.

⁷⁶ Adiy b. Rağlâ el- Gassânî, câhiliye döneminde yaşayan bir şairdir, annesine nispet edilmektedir.

⁷⁷ İbni Hişâm, *Age*, s. 345.

⁷⁸ Sıyni, *Age*, s. 7.

⁷⁹ Günday, Şahin, *Age*, s. 275.

birimlerinin dışında kalan, ancak bir ölçme işini temin edebilen kimi nesne ve kavramlarla ilgili bir kapalılığı da giderebilir. Sandık, koli, kutu vs.gibi.⁸⁰

İsimlerdeki kapalılığı kaldıran temyize şu misali verebiliriz:

Bir metre kumaş aldım. **اِشْتَرَيْتُ مِتْرًا قُمَاشًا** Bu cümlede **مِتْرًا** kelimesi mef'ûlün bih'tir ve kapalılık vardır, **قُمَاشًا** kelimesi mefuldeki kapalılığı kaldıran temyizdir.

Temyiz her ne kadar mansuptur şeklinde ifade edilsede harf-i cer ve izafetle mecrur gelebilir. Temyizin harfi cerle mecrur olarak geldiğine şu misali verebiliriz:

Birmetre kumaş aldım. **اِشْتَرَيْتُ مِتْرًا مِنْ قُمَاشٍ**

Temyizin muzâfun ileyh olarak geldiğine şu misali verebiliriz:

Bir metre kumaş aldım. **اِشْتَرَيْتُ مِتْرَ قُمَاشٍ**

2.3.2. Cümlelerdeki Kapalılık (Melhuz):

Temyiz olan kelime, cümlenin geneline ait bir hükümdeki kapalılığı ortadan kaldırır. Cümlenin geneline ait hükümdeki bu kapalılık ekseriyetle şu yapılarda kendini gösterir:

a) İsm-i Tafdil formunun kullanıldığı cümlelerde. Misal:

Halid yaşça senden daha büyüktür. **خَالِدٌ أَكْبَرُ مِنْكَ سِنًا**

Bu cümlede **أَكْبَرُ** ifadesi ism-i tafdildir, **سِنًا** kelimesi de hangi açıdan büyük olduğunu beyan eden fetha ile mansup temyizdir.

b) Kastedilen anlamı ifadede tek başına yetersiz kalan 'artmak, azalmak, güzel veya çirkin olmak' gibi fiillerin yer aldığı kimi cümlelerde.

Ürünlerin kalitesi arttı. **ازْدَادَتِ الْمُنْتَجَاتُ جُودَةً**

c) İçerisinde ikinci maddede belirttiğimiz fiillerden türetilen sıfat-ı müşebbehelerin yer aldığı cümlelerde.⁸¹ Misal:

Arkadaşım güzel ahlaklıdır. **صَدِيقِي جَمِيلٌ خُلُقًا**

Temyiz tam bir kelimadan sonra vaki olur. Tam kelimadan kastedilen cümlenin asıl öğeleridir.

⁸⁰ Günday, Şahin, Age, s. 276.

⁸¹ Age, s. 278.

Temyizin özellikleri olarak şunlar zikredilebilir;

-Sadece müfretten olur,

-Nekra ve camit olur,

-Amilinin önüne geçmez, yalnız Ebu'l Hasen Ali b. el-Kisâî(ö.189/805) temyizin amilinin önüne kıyasen geçebileceğini, semaiye hasredilemeyeceğini söylemiştir.⁸²

-Adedlenemez,

Zattaki kapalılığı kaldırır.⁸³

Cerir b. Atıyye⁸⁴'nin şu beytini temyize örnek verebiliriz:

والتَّغْلِبِيُّونَ بِسَنِّ الْفَحْلِ فَحْلُهُمْ فَحْلًا

Tağliblilerin babası olma cihetinden ne kadar kötü babadır.

Bu şiirdeki فَحْلًا kelimesi temyiz olarak gelmiştir. وَالتَّغْلِبِيُّونَ kelimesi Hıristiyan Araplarda bir kabile olarak ifade edilmektedir.⁸⁵

2.4. MÜSTESNÂ

İstisnâ; bir kelimeyi veya bir terkibi, ana cümlenin ifade ettiği genel hükmün dışında tutmak demektir. İstisnâ konusuyla ilgili olarak şunların bilinmesi gerekir:

2.4.1. İstisnâ Edatı:

Kendisinden sonra gelen kelime veya terkip-i cümlenin ifade ettiği genel hükmün dışında tutan harf veya edat.

2.4.2. Müstesnâ:

İstisnâ edatından sonra gelen ve cümlenin genel hükmünden hariç tutulan kelime veya terkip.

2.4.3. Müstesnâ Minh:

⁸² eş-Şirazî, *Age*, C. 1. , s. 329.

⁸³ Atay, *Age*, s. 303.

⁸⁴ Emevi döneminin önde gelen üç şairinden birtanesidir, bu beyti yine üç kişiden biri olan Ahtal et-Tağlibiyi hiçvetmek için söylemiştir. Hz. Osman döneminde doğmuştur.

⁸⁵ İbni Hişâm, *Age*, s. 357.

İstisnâ edatından önce gelen ve müstesnâ ögesinin, kendisinden istisnâ edildiği (çıkarıldığı) kısım.⁸⁶

İstisnâ muttasıl ve munkatı diye ikiye ayrılır, müstesnâ minh ile müstesnâ aynı cinsten ise buna muttasıl, farklı cinslerden ise buna munkatı denir.⁸⁷

Muttasıl istisnâya misal olarak şu cümleyi verebiliriz:

Bana Zeyd hariç insanlar geldi. جَاءَنِي الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا

Bu cümlede Zeyd kavimden bir insan olduğu için muttasıl istisnâ olmuştur.

Munkatı istisnâya misal olarak şu cümleyi verebiliriz:

Bana merkep hariç insanlar geldi. جَاءَنِي الْقَوْمُ إِلَّا حِمَارًا

Bir cümlede müstesnâ minh ögesi varsa ve cümle olumlu ise müstesna durumundaki isim mansuptur. Bu istisnâ türüne Tam Müspet İstisnâ adı verilir. Tam Müspet İstisnâ ya misal olarak şu cümle verilebilir:

Bana Zeyd hariç insanlar geldi. جَاءَنِي الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا

Bu cümlede الْقَوْمُ kelimesi müstesnâ minh'tir ve زَيْدًا kelimesi müstesnâdır, tam ve müsbet olduğundan mansuptur.

Bir cümlede müstesnâ minh ögesi varsa ve cümle olumsuz ise müstesna durumundaki isim mansûb olabileceği gibi müstesnâ minh ögesinin i'râbını da alabilir. Bu istisnâ türüne 'Tam Menfi İstisnâ' denir.

Tam Menfi İstisnâya şu cümleyi örnek verebiliriz:

Ali hariç öğrenciler gelmedi. لَمْ يَأْتِ الطُّلَابُ إِلَّا عَلِيًّا/عَلِيٍّ

Bir cümlede müstesnâ minh yoksa bu durumdaki bir müstesnânın i'râbını bulmak için şu yöntem izlenir: öncelikle cümlede istisnâ edatı yokmuş gibi düşünülür. Daha sonra, müstesnâ olan kelime veya terkinin cümlede hangi dilbilgisel role sahip olduğu saptanır. Söz konusu kelimenin cümlede bulunduğu konum ve bu konuma uygun i'râb, aynı zamanda müstesnâ durumundaki kelimenin de i'râbıdır. Bu istisnâ türüne Nakıs veya Müferrağ İstisnâ denir.⁸⁸ Misal:

⁸⁶ Günday, Şahin, *Age*, s. 361.

⁸⁷ el- Meylânî, *Age*, s. 31.

⁸⁸ Günday, Şahin, *Age*, s. 365.

Sadece Ali geldi. نَمَّ يَأْتِ إِلَّا عَلِيٌّ

Bu cümlede müstesnâ minh olmadığından عَلِيٌّ kelimesi cümlenin faili olarak kabul edilmiş ve merfu olarak i'râblanmıştır.

إِلَّا'nın kardeşleri olan سِوَى، غَيْرِ ile yapılan istisnalarda istisnâ edatları muzâf oldukları için müstesnâlar mecrur olmak zorundadır. Bu durumda müstesnânın alması gereken i'râbى غَيْرِ ve سِوَى almaktadır, ama سِوَى kelimesi teazzürden dolayı hareke alamadığı için takdirî olarak i'râb edilir. Misal:

Ali dışında öğrenciler geldi. أَتَى الطَّلَابُ غَيْرَ عَلِيٍّ

Amir b. Harise⁸⁹ (ö.h.68/m.687) ait olan şu beyti müstesnâya örnek verebiliriz:

وَبَلْدَةٌ لَيْسَ بِهَا أَنْيْسٌ إِلَّا الْيَعَافِيرُ وَإِلَّا الْعَيْسُ

Kendisinde İnsanların olmadığı, sadece boz ceylanlar ve beyaz develerin olduğu nice belde vardır.

Bu şiirde 'إِلَّا' dan sonra gelen الْيَعَافِيرُ ve الْعَيْسُ müstesnâdır ve اِنْسَانٌ kelimesinde bedel olarak gelmiştir. İstisnâ-i munkatıdır çünkü اِنْسَانٌ ile الْيَعَافِيرُ farklı cinslerdir.⁹⁰

Müstesnâya atasözünden şu misali verebiliriz:

لَا يُدْعَى لِلْجَلِيِّ إِلَّا أَخُوهَا. *Zor bir iş için sadece o işin kardeşi çağrılır.*

Bu atasözünde kastedilen ise zor bir işi en iyi kim yapıyorsa ona tevdi etmenin önemli olduğu vurgulanıyor.⁹¹ Bu cümledeki أَخُوهَا kelimesi müstesnadır, naibi fail vav ile merfu mahallen mansuptur ve buna istisnâ-i müferrağ denir.

2.5. كَانَ VE BENZERLERİ'NİN HABERİ

"Kâne ve Kardeşleri", "Kâne ve Benzerleri" gibi isimlerle anılan bu fiiller, başlarına geldikleri isim cümlelerinin mübtedasını olduğu gibi(merfu) bırakıp, haberini mansûb yaparlar. İsim cümlesinin ikinci ögesinde meydana getirdikleri bu değişiklik nedeni ile bu fiillere aynı zamanda 'Nevâsîh'(İ'râbı Değiştiren Fiiller) adı verilir. Bu grup fiillere verilen bir başka ad da 'Nâkıs fiiller' (İşlev itibari ile eksik fiiller) dir.

⁸⁹ İslam şairlerindendir.

⁹⁰ eş-Şirazî, *Age*, C. 1. , s. 290.

⁹¹ es-Sînî, *Age*, s. 32.

Sıradan bir fiili, bir fail ve gerektiğinde bir mef'ûl takip ederken söz konusu fiilleri fail ve mef'ûl değil mübteda ve haber öğeleri izlemektedir. İşte kendisinden sonra fail ve mef'ûl öğeleri yerine mübteda ve haber öğelerini alan bu fiillere tam bir fiil olarak fonksiyon icra etmemeleri dolayısıyla eksik işlevli fiil anlamında nâkıs fiil adı verilmiştir. Bu arada, nâkıs fiilleri izleyen mübteda ve haber öğelerinin, artık bağımsız birer öge olmaktan çıkıp kânenin ismi ve kânenin haberi adlarını alan nâkıs fiil ile kurulmuş bir fiil cümlesinin yeni öğeleri olduklarını da hatırlatmak gerekir.⁹²

Nâkıs fiillerin nâkıs fiil anlamlarının yanında tam fiil anlamları da bulunmaktadır, fakat çok nadir kullanılırlar. Nâkıs fiilin başlıcaları şunlardır:

Nâkıs fiil Anlamı	Tam fiil anlamı
كَانَ: Oldu, idi, dır, dir.	Meydan ageldi, vuku buldu.
صَارَ: Oldu, idi.	(إلى) -e vardı.
أَصْبَحَ: Oldu, idi, sabah vaktinde oldu.	Sabahladı.
أَضْحَى: Oldu, idi, kuşluk vaktinde oldu.	Kuşlukladı.
أَمْسَى: Oldu, idi, akşam vaktinde oldu.	Akşamladı.
ظَلَّ: Oldu, idi, gündüz vaktinde oldu.	Kaldı
بَاتَ: Oldu, idi, gece vaktinde oldu.	Geceledi
لَيْسَ: Değil, yok.	----- (Muzari ve Emri Yok)
مَا دَامَ: Müddetçe, sürece.	----- (Muzari ve Emri Yok)
مَا زَالَ: Hâlâ.	----- (Emri Yok)
مَا فَتِيَ: Hâlâ.	----- (Emri Yok)

مَا رَامَ, مَا بَرَحَ, gibi fiiller de مَا فَتِيَ manasında kullanılmaktadır.

كَانَ ve kardeşlerinin başında bulunduğu cümlelerin haberi iki şekilde gelir :

1- Müfret olarak.

2-Cümle olarak.

كَانَ ve kardeşlerinin haberinin cümle olarak gelmeside üç şekilde olur:

⁹² Günday, Şahin, *Age*, s. 228.

a- İsim cümlesi.

b-Fiil cümlesi.

c- Şibih Cümle.

1- كَانَ ve kardeşlerinin haberinin müfret olarak gelmesine şu misali verebiliriz:

كَانَ أَخِي أَسْتَاذًا مَشْهُورًا. Kardeşim ünlü bir profösördür.

Bu cümledeki أَسْتَاذًا kelimesi kâne'nin müfret haberidir ve fetha ile mansuptur.

2- كَانَ ve kardeşlerinin haberinin cümle olarak gelmesine şu misali verebiliriz:

a- İsim cümlesi:

لَيْسَ الْفُطْنُ تَمَنُّهُ مُرْتَفَعٌ. Pamuğun fiyatı yüksek değil.

Bu cümlede تَمَنُّهُ مُرْتَفَعٌ cümlesi لَيْسَ'nin isim cümlesi şeklinde haberidir ve mahallen mansuptur.

b-Fiil cümlesi:

كَانَ الْأَسَاقِيُّ يَقُودُ سَيَّارَتَهُ. Şoför aracımı kullanıyordu.

Bu cümlede يَقُودُ سَيَّارَتَهُ şeklinde gelen fiil cümlesi kâne'nin haberidir ve mahallen mansuptur.

c- Şibih cümle:

لَيْسُوا فِي حَاجَةٍ إِلَى مُسَاعَدَتِكَ. Senin yardımına ihtiyaçları yok.

Bu cümledeki فِي حَاجَةٍ إِلَى مُسَاعَدَتِكَ şibih cümlesi لَيْسُوا'nin haberi olarak gelmiştir, mahallen mansûptur.

كَانَ ve kardeşleri babında asıl olan كَانَ'nin bazı özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- كَانَ nakıs fiili وَقَعَ، وَجَدَ، ثَبَتَ، حَصَلَ، حَدِثَ، manalarında kullanıldığı zaman tam fiil olarak kullanılır. Misal:

كَانَ مَا كَانَ. Olanlar oldu.

- كَانَ'nin nûnu bazı durumlarda hazfedilir. Misal:

Meryem şöyle dedi:(Ben iffetsiz değilim.)⁹³ **لَمْ أَكُ بَغِيًّا**

- **كَانَ** ismi ile beraber ya da sadece kendisi hafzedilir ve yerine **مَا** harfi bedel olarak getirilir. Misal:

إِنْ كَانَ خَيْرًا فَحَيْرٌ Bu cümlede **kâne** ismi ile beraber hafz edilmiştir, takdiri şu şekildedir:

إِنْ كَانَ عَمَلُهُمْ خَيْرًا فَحَزَارُهُمْ خَيْرٌ Amelleri hayırlı ise karşılıkları da hayırlıdır.

كَانَ 'nin sadece kendisinin hafzedildiğine şu misali verebiliriz:

Sen ayrıldıysan ben de ayrıldım. **أَمَا أَنْتَ مُنْطَلِقًا أَنْطَلَقْتُ**

Bu cümlenin aslı **أَنْ كُنْتَ مُنْطَلِقًا أَنْطَلَقْتُ** şeklinde idi. Bazen **كَانَ** nakıs fiili mastar harfi **أَنْ** den sonra hafzedilir. **كَانَ** 'nin yerine ıvaz olarak **مَا** harfi getirilir.

كَانَ babı'nın haberinin öne geçmesini engellemek Ebû'l Abbas Muberrid(ö.285/898)'e göre tercih edilen bir durum değildir.⁹⁴ Misali :

صَاحِ شَمْرَ وَلَا تَزَلْ دَاكِرَ الْمَوْتِ فَنَسِيَانَهُ ضَلَالٌ مُبِينٌ

Ey arkadaşım ibadetlerine sarıl ve hep ölümü hatırla, çünkü ölümü unutmak açık bir dalaletir.

Bu şiirde **دَاكِرَ الْمَوْتِ** kelimesi **كَانَ** babından **لَا تَزَلْ** 'nün haberidir ve fetha ile mansuptur, ismi müstetir zamir olan **أَنْتَ** dir.⁹⁵

Şu atasözünde de **لَيْسَ** 'nin haberi şibh-i cümle olarak gelmiştir.

لَيْسَ عَلَيْكَ نَسْجُهُ فَاسْحَبْ وَجُرْ Onu dokumak zorunda değilsin, onu geri çek.

Bu atasözünde **عَلَيْكَ** câr ve mecrurdan oluşmaktadır ve **لَيْسَ** 'nin haberidir, mahallen mansuptur. Bu atasözünde şu kastedilmektedir: "Bir insan yorulmadığı bir şeyi önemsemez, değer vermez, mesela adam elbise alsın onu kendi dikmesi onu korumak için fazla gayret sarfetmez. Kendisi için emek sarfedilmeyen şeylerin başına gelen zararların fazla önemsenmediğini vurgulamak için kullanılmıştır.⁹⁶

⁹³ Meryem 19/20.

⁹⁴ eş-Şirazi, *Age*, C. 1. , s. 137.

⁹⁵ İbni Hişâm, *Age*, s. 209.

⁹⁶ es-Sînî, *Age*, s. 7.

2.6. كَادَ VE BENZERLERİ'NİN HABERİ

Kâde ve kardeşleri, Kâne ve kardeşleri gibi amel etmekte, isimlerini ref, haberlerini nasb etmektedir.

Kâde ve kardeşlerini kâne ve kardeşlerinden ayıran en önemli husus, bu nâkıs fiillerin haberlerini teşkil eden kısım daima bir fiil cümlesi olmasıdır. Halbuki hatırlanacağı üzere Kâne kardeşlerinin haberi müfret, isim cümlesi, fiil cümlesi ve şibih cümle olabiliyordu.

Cümlede meydana getirdikleri anlamsal değişiklikler itibari ile kâde ve kardeşleri şu üç grupta ele alınmaktadır:

2.6.1. Ef'âl-i Mukarebe (Yaklaşma Anlamı İçeren Nâkıs Fiiller)

2.6.2. Ef'âl-i Recâ(Umut Anlamı İçeren Nâkıs Fiiller)

2.6.3. Ef'âl-i Şurû (Başlama Anlamı İçeren Nâkıs fiiller)

1- Ef'âl-i Mukarebe (Yaklaşma Anlamı İçeren Nâkıs Fiiller): كَادَ، أَوْشَكَ، كَرَبَ

Bir isim cümlesinin başına gelerek bu cümledeki ismini ref, haberi olan muzari fiili ise cümle olduğu için mahallen nasb eden nâkıs fiillerdir. Bu fiiller, söz konusu isim cümlesinin haberini teşkil eden muzari fiile alakalı olarak buldukları cümleye bir yaklaşma anlamı kazandırır.⁹⁷ Misal:

Zeyd çıkmak üzere. كَادَ زَيْدٌ يَخْرُجُ

Bu cümledeki يَخْرُجُ fiili muzari kâde'nin haberidir ve mahallen mansuptur.

Kâdenin haberi çoğunlukla أَنْ sız müzari olarak gelir, bazen de haberinde أَنْ olur. أَوْشَكَ fiilini haberi daha çok أَنْ li kullanılır. Misal:

Zeyd çıkmak üzere. أَوْشَكَ زَيْدٌ أَنْ يَخْرُجَ

Mukarebe fiillerinin hem mazi hem muzari formları kullanılmaktadır.⁹⁸

كَرَبَ manası ve haberinin أَنْ li ve أَنْ sız olması konularında كَادَ gibidir.

⁹⁷ Günday, Şahin, Age, s. 439.

⁹⁸ Age, s. 439.

2- Ef'âl-i Recâ (Umut Anlamı İçeren Nâkıs Fiiller) عَسَى، حَرَى، اِخْتَلَوُتْ

Bu fiiller, söz konusu isim cümlesinin haberini teşkil eden muzari fiille alakalı olarak buldukları cümleye bir ümit/beklenti anlamı kazandırır. Misal:

عَسَى زَيْدٌ أَنْ يَخْرُجَ! Umulur ki zeyd çıkar!

Bu cümlede عَسَى أَنْ يَخْرُجَ cümlesi عَسَى'nın haberidir ve mahallen mansûbtur. عَسَى'nın haberi çoğunlukla أَنْ'li olarak gelir, bazen haberindeki أَنْ hazfedilir. Bazen عَسَى fiili أَنْ'li muzariyle beraber tam fiil olarak kullanılır. Misal:

عَسَى أَنْ يَخْرُجَ زَيْدٌ. Zeydin çıkması umulur.

Bu cümlede أَنْ ile başlayan muzari cümlesi tam fiilin faili olarak mahallen merfu kabul edilir.

3- Ef'âl-i Şurû (Başlama Anlamı İçeren Nâkıs fiiller):

عَلَى، أَنْشَأَ، أَخَذَ، طَفِقَ، جَعَلَ، هَبَّ

Bu fiiller, söz konusu isim cümlesinin haberini teşkil eden muzari fiille alakalı olarak buldukları cümleye bir başlama anlamı kazandırır.

Bu fiiller başlamak ve yakın olmak manasında olduklarından muzarileri أَنْ'siz gelir.⁹⁹

عَلَى ve أَنْشَأَ fiillerinin dışında muzarisi kullanılan fiil yoktur. el- Kisâi(189/805) جَعَلَ'nin, el-Ahfeş (ö.215/830)'de طَفِقَ ve كَادَ fiillerinin muzari ve mastarının geldiğini söylemektedirler.¹⁰⁰

2.7. إِنَّ VE BENZERLERİNİN İSMİ

Arapçada إِنَّ ve kardeşleri كَانْ ve kardeşlerinin tam tersine başlarına geldikleri isim cümlelerinin mübtedasını mansûb yapıp haberini aynen merfu bırakırlar. İsim cümlesinin ilk ögesinde meydana getirdikleri bu değişiklik nedeni ile bu harflere aynı zamanda 'Nevâsih' adı da verilmektedir. Söz konusu harfleri izleyen mübteda ve haber öğelerinin artık bağımsız birer öge olmaktan çıkıp, inne'nin ismi ve inne'nin haberi

⁹⁹ Atay, Age, s. 209.

¹⁰⁰ eş-Şirazi, Age, C. 1. , s. 154.

şeklinde yeni adlar kazandıklarını dolayısıyla yepyeni bir cümle formunun öğeleri oldukları unutulmamalıdır.¹⁰¹

إِنَّ ve kardeşleri كَانَ ve kardeşlerinde olduğu gibi haberi müfret ve cümle şeklinde gelir.

Cümle de; isim cümlesi, fiil cümlesi ve şibih cümle şeklinde gelebilir.

1- إِنَّ ve kardeşlerinin haberinin müfret gelmesi. Misal:

Muhakkakki Zeyd ayaktadır. إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ

2- إِنَّ ve kardeşlerinin haberinin cümle gelmesi.

a-) İsim Cümlesi. Misal:

Muhakkakki Zeyd babası ayakta olandır. إِنَّ زَيْدًا أَبُوهُ قَائِمٌ

b-) Fiil Cümlesi. Misal:

Muhakkakki Zeyd babası gidendir. إِنَّ زَيْدًا ذَهَبَ أَبُوهُ

c-) Şibih Cümle.

Muhakkakki Zeyd evdedir. إِنَّ زَيْدًا فِي الدَّارِ

إِنَّ ve kardeşlerinin haberi cümle olarak geliyorsa mahallen merfudur.¹⁰²

إِنَّ ve kardeşleri "el-hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fiil diye de isimlendirilir. Bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi ise, bu harflerin mazi fiile benzemesidir. Bu benzeme şu şekilde olmaktadır:

- Mazi fiil fetha üzere mebnidir, إِنَّ ve kardeşlerinin son harfinin de fetha üzere mebni olmasıdır.

- Fiillere muttasıl zamir bitişir, إِنَّ ve kardeşlerine de muttasıl zamir bitişmektedir.

- إِنَّ ve kardeşlerinin vezni fiillerin veznine benzemektedir.¹⁰³

“ إِنَّ ” ve kardeşleri şunlardır: (إِنَّ -Muhakkakki.) ، (أَنَّ -dığını..ki.) ، (كَأَنَّ -Sanki, sanırım.) ، (لَكِنَّ -Lakin, fakat.) ، (لَيْتَ -Keşke, bari, nolaydı.) ، (لَعَلَّ -Belki, muhtemelen.)

¹⁰¹ Günday, Şahin, Age, s. 439.

¹⁰² Age, s. 261.

¹⁰³ el- Meylânî, Age, s. 91.

Hurûfu'l-müşebbehe bi'l-fiillerin mamülleri bu harflerin önlerine geçemezler, çünkü zayıf amillerdir. Vucûben bu harfler kelâm'ın başında bulunurlar, ancak أَنْ kelâm'ın başında bulunmaz o, ismi ve haberiyle beraber müfret te'vilindedir.

Bu harflere ما 'yı kâffe dahil olursa, sahih görüşe göre amelden düşerler. el-Ahfeş(ö.215/830)'ten rivayet edildiğine göre إِنَّمَا زَيْدًا قَائِمٌ cümlesi de doğrudur, bu misali diğerlerine kıyas edebiliriz. Ancak لَيْتٌ 'nin sahih görüşe göre amel etmesi de etmemesi de caizdir.¹⁰⁴ Mübteda ve haber olmak üzere kendisinden sonrasını raf yapar ve bu harfler de ibtida harfine dönüşür.¹⁰⁵

أَنَّ ve kardeşlerinin ismine İsmail b. Kâsım Süveyd el- Ayni¹⁰⁶(ö.130/211)'nin şu beytini örnek verebiliriz:

لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا فَأُخْبِرَهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِيبُ

Keşke gençlik geri dönse de yaşlılığın ona ne yaptığını haber versem.

Bu şiir أَنَّ'nin kardeşlerinden لَيْتٌ'nin ismine misal olarak getirilmiştir. الشَّبَابُ kelimesi لَيْتٌ'nin ismidir ve fetha ile mansuptur.¹⁰⁷

أَنَّ ve kardeşlerine Arap atasözünden şu misali getirebiliriz:

يُحْسِبُ الْمَمْطُورُ أَنَّ كَلًّا مُطَرًّا

Tarlasına yağmur yağan kimse herkesin tarlasına yağmış zanneder. Zengin insanlar diğer insanları da hep kendileri gibi rahat ve bolluk içerisinde yaşadıklarını zannederler.

Bu atasözündeki كَلًّا kelimesi أَنَّ'nin ismidir ve fetha ile mansûbtur, مُطَرًّا kelimesi ise haberidir.¹⁰⁸

2.8. CİNSİNİ NEFYEDEN ل 'NİN İSMİ

Esasen cinsini nefyeden 'lâ' edatı ismini nasb, haberini raf etmesi nedeniyle 'İnne ve Kardeşleri' grubundan sayılmaktadır. Ancak bu edat amel edebilmek için 'İnne ve

¹⁰⁴ eş-Şirazi, *Age*, C. 1. , s. 166.

¹⁰⁵ Erdal Kaya, *Kasapzade İbrahim Efendi ve "el Ezhar Fi Şerhi'l-İzhar" Adlı Eseri (İnceleme ve Tahkik)*, (Doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s.84-85.

¹⁰⁶ İsmail b. Kâsım Süveyd el- Ayni, Ebûl Atâhiye diye meşhurdur. Abbasi dönemi şairlerindedir. Harun Reşid'in sarayına yakın oturmaktadır. Lûgatte ve nahiv kaidelerinde kendisinin şiirlerinde delil getirilmez, sadece misal verilir.

¹⁰⁷ İbni Hişâm, *Age*, s. 233.

¹⁰⁸ es-Sînî, *Age*, s. 6.

Kardeşleri' grubunda yer alan harflerden farklı olarak kendine has bazı şartlar istediğinden gramer kitaplarında müstakil bir konu olarak ele alınmaktadır.

Edat, hemen önünde yer alan kelimenin cinsinden olan tüm varlıkları nefyetmesi (olumsuzlaması) sebebi ile 'Cinsini Nefyeden Lâ' adını almıştır. Bu edatla başlayan cümlelere anlam verirken 'Hiç',veya'Hiçbir' kelimeleri ile giriş yapmak uygun düşmektedir. Cinsini nefyeden Lâ'nın ismini nasb haberini raf edebilmesi için şu üç şartın aynı anda bulunması gerekmektedir:

1.Lâ'nın isminin nekra olması.

2. Lâ'nın isminin, lâ edatından hemen sonra gelmesi(araya başka kelime girmemiş olması).¹⁰⁹

3. Lâ'nın başına harf-i cer gelmemiş olması.

Bu üç şartı taşıyan 'Lâ en-nâifiyeti li'l-cins'e şu cümleyi örnek verebiliriz:

İslamda "hiç, asla, kesinlikle" kayırmacılık yoktur. لَا مُحَابَاةَ فِي الْإِسْلَامِ

Yukarıdaki üç şart aynı anda ihtiva etmediğinde amel edemez:

Cinsini nefyeden Lâ'nın i'râbıyla alakalı olarak şunlar ifade edilebilir:

1. İsim cümlesinin başına gelen Lâ i'râb bakımından إِنَّ gibi işlev görür.¹¹⁰ Misal:

Evde hiçbir adam yok. لَا رَجُلٌ فِي الدَّارِ.

Bu cümlede رَجُلٌ kelimesi Lâ'nın ismidir ve fetha üzere mebnidir.

2. İsmi müfret olarak gelebilir. Misal:

İslamda"hiç, asla, kesinlikle" kayırmacılık yoktur. لَا مُحَابَاةَ فِي الْإِسْلَامِ

Bu cümledeki مُحَابَاةٌ kelimesi Lâ'nın ismidir ve müfrettir. Burada müfretten kastedilen muzaf ve şibhi muzaf olamayan demektir.¹¹¹

3. İsmi muzaf olarak gelebilir. Misal:

Hiç bir ilim talibinden nefret edilmez. لَا طَالِبَ عِلْمٍ مَمْقُوتٍ

طَالِبَ عِلْمٍ kelimesi lâ'nın ismidir, muzâf olarak gelmiştir, fethayla mansûb olmuştur.¹¹²

¹⁰⁹ Mahmud Matracî, *fi'n-Nahv ve Tatbîkâtihî*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut 2000, s. 256.

¹¹⁰ Abdulğani Dakr, *Mu'cemu'n-Nahv*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1986, s. 292-293.

¹¹¹ Günday, Şahin, *Age*, s. 583.

4. İsmnin şibhi muzaf olarak gelmesi. Misal:

Peygambere iftira eden hiç kimse iflah olmaz. لَامْفَتْرِيَا عَلَى النَّبِيِّ يَفْلَحُ

Bu cümlede مَفْتَرِيَا kelimesi lâ'nın ismidir, fetha ile mansûbtur ve muzaftır.

2.9. MANSÛB FİLİ MUZARİLER

Fiili muzariyi nasb edenler iki kısma ayrılır ve toplamda 10 tanedir.

1. Bizâtihi nasb edenler, 4 tanedir.

2. Mûzmer bir أَنْ ile nasb edenler, 6 tanedir.

Mûzmer bir أَنْ ile nasb yapanlarda ikiye ayrılır:

a) Vucûben mûzmer olarak nasb ederler.

b) Cevâzen mûzmer olarak nasb ederler.

1. Bizâtihi Fiili Muzariyi Nasb Ederler: إِذَا، لَنْ، كَى، إِذَا

Senin vurman hoşuma gidiyor. يُعْجِبُنِي أَنْ تَضْرِبَ

Bu cümlede تَضْرِبَ fiili أَنْ ile mansûb olmuştur, nasb alameti zâhiri fethadır.

2. Vucûben mûzmer bir أَنْ ile nasb edenler: İnkâr lâmı (Lâm-1 cuhûd), hatta, fâ-i sebebiyye, vâv-1 maiyye, illâ veya ilâ manasındaki أَوْ den sonra gelir.

a) Lâmı cuhûd: مَا كَانَ ve لَمْ يَكُنْ kalıplarından sonra gelen lâm harfine lâm-1 cuhûd denir.

Misal:

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

"Oysa sen onların içindeyken Allah onlara azap edecek değildi."

Âyeti kerimede يُعَذِّبُ fiili lâm-1 cuhûddan sonra vacib olarak gizli gelen أَنْ ile mansuptur.¹¹³

b) Hatta. Misal:

"Taki Musa bize dönünceye kadar" حَتَّى يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَى âyeti kerimesinde يَرْجِعُ hatta'dan sonra vacib olarak gizli gelen أَنْ ile mansuptur.¹¹⁴

¹¹² Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, *et-Tuhfetu 's-Seniyye*, Dâru'l-Mustafâ, Dımeşk 2010, s. 235.

¹¹³ Enfal 8/33.

c) Fâ-i sebebiyye: Fâ altı şeyin cevabında gelirse fiili muzari vacib olarak gizli gelen أن ile nasb olur. Bunlar emir, nehiy, nefiy, istifham, temenni ve arzıdır. Misal:

Yönel, sana iyilik yapayım. أَقْبِلْ فَأَحْسِنَ إِلَيْكَ

Bu cümledeki Fâ emr-i hâzırın cevabında gelmiş ve kensisiden sonrasını zâhiri fetha ile nasb yapmıştır.

"Öldürülmezler ki ölsünler." لَا يُفْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا

Âyeti kerimesinde "يَمُوتُوا" muzari fiili başında nefiyden sonra gelen fâ-i sebebiye bulunduğu için vucûben gizli bir أن ile mansuptur. Nasb alemeti nun harfinin düşmesidir¹¹⁵

d) Vâv-ı maiyye: Ebu'l-Esved ed-Düelî¹¹⁶ (ö. 69/688)'nin şu sözünü buna örnek verebiliriz:

Kendi yaptığın kötü bir şeyi başkasından nehyetme. لَا تَنْهَ عَن خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ

Bu cümlede لَا تَنْهَ nehiy edatından sonra gelen تَأْتِي fiili vâv-ı maiyye'den sonra vucûben gizli bir أن ile nasb olmuştur.

e) لَا أَقْتُلَنَّ الْكَافِرَ أَوْ يُسْلِمَ : أَوْ أَوْ إِلَىٰ veya إِلَّا

إِلَّا'ya göre manası: Kafiri öldüreceğim ancak müslüman olursa öldürmeyeceğim.

إِلَىٰ'ya göre manası: Kafir müslüman oluncaya kadar onunla savaşaacağım.

Bu cümledeki يُسْلِمَ fiili 'den sonra vucûben gizli bir أن ile masup olmuştur.

3.Cevâzen mûzmer bir أن ile nasb edenler: Lâmi sebebiyyeden sonra gelir. Misal:

Okumak için geldim. جِئْتُ لِأَقْرَأَ

Bu cümlede لِأَقْرَأَ fiili lâmi sebebiyyeden sonra cevâzen gizli bir أن ile mansup olmuştur.¹¹⁷

¹¹⁴ Tâhâ 16/91.

¹¹⁵ Fâtır 35/36.

¹¹⁶ Tabiinden dir, ilk nahiv kitabını yazan kişidir, aynı zamanda şair ve muhaddistir.

¹¹⁷ Dahlan, Age, s. 51-54.

2.9.1. أَنْ ile Mansup Olanlar

Muzari fiilin başına gelerek onu i'râb bakımından nasb eden أَنْ başına geldiği muzari fiile mastar anlamı kazandırdığı için أَنْ ve muzari fiilden oluşan bu yapıya mastar-ı müevvel denir. Bu mastar çeşidi bir mastarın cümlede oynayabileceği fail, nâib-i fail, mef'ûlün bih, mübteda, haber, mecrur vs. gibi tüm dilbilgisel rolleri oynayabilir.

أَنْ mazi fiillerin başına da gelebilir. Ancak bunlar üzerinde herhangi bir değişiklik yapmaz.¹¹⁸

Fiili muzari'nin أَنْ ile mansûb olduğuna dair şu atasözünü örnek verebiliriz:

Hastalanmadan doktora yalvar. تَصْرَعُ إِلَى الطَّبِيبِ قَبْلَ أَنْ تَمْرَضَ

Burada anlatılmak istenen şey, bir kimsenin günlerin hesabını yapması gerektiği ve sıkıntılar vaki olmadan onları düşünmesi ve tedbirli olmasıdır.¹¹⁹

2.9.2. لَنْ ile Mansûb Olanlar

Sibeveyh(ö.H.194/M.809)'in hocası Halil b. Ahmed'e(ö.160/777) göre bunun aslı لَنْ dir, el-Ferrâ'ya (ö.207/823)göre ن' harfi لا harfindeki elif 'ten bedel olarak gelmiştir. Sibeveyh'e göre ise başlı başına bir harftir. İstikbaldeki nefyi te'kid için kullanılır.¹²⁰ Misal:

Zeyd asla gitmeyecek. لَنْ يَذْهَبَ زَيْدٌ

"يَذْهَبُ" fiili başına dahil olan لَنْ edetından dolayı mansup olmuştur. Nasb alameti zahir fethadır.

2.9.3. كِي ile Mansup Olanlar

كِي Sebep için kullanılır, kendisinden sonra gelen fiili muzariyi nasb eder. İstifham ما'sı üzerine dahil olursa ta'lil manası ifade eder.

Dolaşmak için evden çıktım. خَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ كَيْ أَتَجَوَّلَ

¹¹⁸ Günday, Şahin, *Age*, s. 99.

¹¹⁹ es-Sînî, *Age*, s. 35.

¹²⁰ el- Meylânî, *Age*, s. 468.

Burada أَنْجَوْلُ fiilinin başına gelerek onu nasb etmiştir, nasb alameti fethadır.¹²¹

2.9.4. اِدْنُ ile Mansûb Olanlar

اِدْنُ Şart ve ceza içindir. Amel etmesinin şartları vardır;

1.Fiilin müstakbel manalı muzari olması gerekir çünkü muzari hâl manasına da delâlet eder, amel etmesi için hal manası taşımaması lazım.

2. اِدْنُ mākablîne itimât etmemesi gerekir.

a- اِدْنُ cümlesiyle haber olursa.

Ben o zaman sana ikram ederim. اَنَا اِدْنُ اَكْرَمُكَ

Bu cümlede başındaki mübteda ya itimat ettiğiinden amel etmemiştir.

b- اِدْنُ cümlesiyle yemine cevap olursa. Misal:

Allah'a yemin olsunki o zaman sana yardım edeceğim. وَاللّٰهِ اِدْنُ اَنْصُرُكَ

Bu cümlede اِدْنُ اَنْصُرُكَ yeminin cevabı olduğundan amel etmemiştir.

c-Şart edatının cezası olursa.

Bana yardım edersen sana yardım ederim. اِدْنُ تَنْصُرْنِي اَنْصُرُكَ

Bu cümlede اِدْنُ اَنْصُرُكَ cevap olduğundan amel etmemiştir.¹²²

Şiirden misali: Hassan bin Sabit'in (ö.674)¹²³'in şu beytini اِدْنُ 'in nasb etmesine örnek verebiliriz:

اِدْنُ وَاللّٰهِ نَرْمِيْهِمْ بِحَرْبٍ تُشِيْبُ الطِّفْلَ مِنْ قَبْلِ الْمَشِيْبِ

*Öyleyse andolsun size yaşlanmadan çocuğun saçlarını ağartan bir savaş açarız.*¹²⁴

Bu şiirde نَرْمِيْهِمْ fiili muzarisi اِدْنُ'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansûbtur.

¹²¹ Atay, Age, s. 174.

¹²² Age, s. 174.

¹²³ Allah Rasûlünün şairidir. Peygamber Efendimizden (s.a.v.) hadis-i şerif rivayet etmiştir. Allah Rasûlü (s.a.v.) Hassan bin Sabit'e islam düşmanlarını hicvetmesini emretmiştir. Cumhura göre 120 yıl yaşamıştır. (*el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, İbni Hacer el-Askalânî, Daru Alemlî'l-Kütüb, Riyad, 2013, c.2, s.525-526)

¹²⁴ İbni Hişâm, Age, s. 117.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÛSÛF SÛRESİ

Bu bölümde Yûsuf Sûresi ve sûredeki mansûbat hakkında bilgi verilecektir.

3.1. YÛSÛF SÛRESİ'NİN TANIMI

Mekki bir sûredir. İlk üç âyeti ile yedinci âyeti kerimesi Medine'de nâzil olmuştur. Nûzul sırasında Hûd Sûresi'nden sonra gelir.¹²⁵ Kur'ân-ı Kerîm'in on ikinci sûresidir. Nübüvvetin 8-10. yılları arasında nazil olmuştur. Yûsuf Sûresi adını başından sonuna kadar Hz. Yûsuf'un kıssasından bahsettiği için Onun adından almıştır.

3.1.1. Sûrenin Nuzûl Sebebi

Yûsuf Sûresi sahâbîlerin Hz. Peygamber'den kısra niteliğinde âyetler okumasını talep etmeleri üzerine Mekke'de nâzil olmuştur. Başka bir görüşe göre Mekke döneminin sonlarında Kureyş'in Hz.Peygamber'i öldürme, sürgün etme veya hapsedmeyi planladığı bir dönemde nâzil olmuştur. Müşrikler, Yahudi bilginlerinden öğrendikleri üzere, Hz. Peygamber'e, "Madem ki Allah sana her şeyi öğretiyor, o halde bize haber ver; İsrailoğulları niçin Mısır'a gidip yerleştiler?" diye bir soru sordular. Onların düşüncesine göre Muhammed (s.a.v.)'in bu soru karşısında sıkışıp kalacak, doğru dürüst cevap veremeyecekti. İşte Yûsuf Sûresi bu olay üzerine nâzil oldu ve Hz. Peygamber onların sorusunu da aydınlatan Yûsuf Sûresi'ni okudu; onların planlarını altüst etti.¹²⁶ Yahudi alimleri, müşriklerin ileri gelenlerine Hz. Yakub(a.s.)'un Şamdan Mısır'a niye göç ettiğini ve Hz.Yûsuf(a.s.)'un kıssasını Efendimiz (s.a.v.)'e sordurmaları üzerine de nazil olduğunu ifade edilir.¹²⁷ Sûrenin nûzul sebebini Resûl-i Ekrem'i teselli etme şeklinde açıklayanlarda vardır.

¹²⁵ Ebü'l-Fadl Abdurrahman b.Ebi Bekr es-Suyûti, Celaleddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed eş-Şafi el-Mahalli, *Tefsirü'l-Celâleyn*, Dâru İbni Kesir, Beyrut 2011, s. 235.

¹²⁶ Bekir Topaloğlu, "Yûsuf Sûresi", DİA İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2013, C. 44. , s. 28-30.

¹²⁷ Fahrüddin Muhammed er- Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru'l-Hadis, Kahire 2012, C. 9. , s. 287.

3.1.2. Sûre'nin Muhtevası

Bu sûrede kardeşlerinin Hz.Yûsuf (a.s.)'a eziyet ettiği anlatılmaktadır; dolayısıyla Rasûlullah(s.a.v.)'a da kendi kavminin eziyet ettiğine, fakat sonunda Yûsuf'un üstün gelmesi gibi Resûlullah'ın da inanmayanlara karşı zafer kazanacağına işaret vardır. Yûsuf Sûresi 111 âyet olup fâsılası “ن، ل، م، ن” harfleridir. Son âyetinde de belirtildiği üzere sûre kıssadan hisse alma hedefine yöneliktir. Yûsuf Sûresi'nin başında muhtevasının apaçık Kur'an'ın âyetlerinden olduğu vurgulanır ve ilk muhataplarınca anlaşılabilmesi için Arap diliyle indirildiği bildirilir. 3. Âyette Hz. Peygamber'e hitap edilerek kendisine daha önce bilmediği “ahsen-i kasas”ın anlatılacağı ifade edilir. Müfessirler bu terkibe “geçmiş zamanlarda vuku bulmuş en güzel olaylar bütünü” veya “geçmişte cereyan etmiş bir olayın en güzel şekilde anlatılması” mânasını vermiş, Ebû Mansûr el-Mâtürîdî "ahsen-i kasası" “en doğru kıssa” diye yorumlamıştır. Şehâbeddin el-Âlûsî, Yûsuf kıssasının en güzel oluşunu şöyle açıklar: Kıssa haset edenle edilen, efendi ile köle, şahitle hakkında şehâdet edilen, âşıkla mâşuk, hapiste kalanla serbest bırakılan, bollukla kıtlık, günahla bağışlanma, ayrılıkla vuslat, hastalıkla sıhhat, zilletle izzet gibi zıtlıklar içermekte ve hasedin mahrumiyet doğurduğu, sabrın kurtuluşun anahtarı olduğu, aklın duygulara galip gelmesinin hayatın düzenini sağladığı bildirilmektedir.¹²⁸

3.2. YÛSUF SÛRESİNDEKİ MANSÛBAT ÖRNEKLERİ

Bu bölümde Yûsuf Sûresi'ndeki âyetlerde yer alan mansub kelime ve cümleler ilk geçtikleri yerde detaylı bir şekilde i'râb edilecek, tekrar eden yerlerde ise kısaca i'râb bilgisi verilecektir. Her âyetin bitiminde Türkçe meali verilecektir.

3.2.1. Yûsuf Sûresi'ndeki Mef'ûlün Bih Örnekleri

2. Âyet

"إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ"

Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

إن'nin haberi konumunda bulunan أَنْزَلْنَاهُ cümlesi fiil, fail ve mef'ûlün bih'ten oluşmaktadır. Fiil cümlesi olduğu için mahallen merfudur. أَنْزَلَ mazi fiil, نَا sükûn üzere

¹²⁸ Harman, Ömer Faruk, "Yûsuf", DİA İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2013, C. 44. , s. 1-5.

mebni mahallen merfu faildir. Sonudaki هُ zamiri mahallen mansub mef'ûlün bih'tir.¹²⁹ هُ zamirinin birinci mef'ûlün bih, قُرْآنًا kelimesinin ikinci mef'ûlün bih olduğunu söyleyenler de vardır. Ayrıca قُرْآنًا kelimesinin هُ zamirinden hâl ya da bedel olduğunu söyleyenler de vardır.¹³⁰ عَرَبِيًّا kelimesi قُرْآنًا kelimesinin sıfatıdır, fetha ile mansuptur.¹³¹ عَرَبِيًّا kelimesinin hâl olduğuna söyleyenlerde vardır.¹³²

3. Âyet

"نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ"

Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.

نَقُصُّ kelimesi mef'ûl manasında mastar olarak kullanılıyorsa أَحْسَنَ kelimesi نَقُصُّ fiilinin mef'û'lün bihi olur, eğer الْقَصَصِ kelimesi mastar ama kendisinden mef'ûl kastedilmiyorsa o zaman أَحْسَنَ kelimesi نَقُصُّ fiilinin mef'ûlün mutlağı olur.¹³³

هَذَا cümlesinde أَوْحَيْنَا fiil ve failden oluşmaktadır, أَوْحَى mazi fiil, نَا sükün üzere mebni mahallen merfu faildir, إِلَيْ harf-i ceri ise أَوْحَى fiiline mütealliktir, هَذَا ismi işâreti de أَوْحَى'nın mef'ûlün bihi dir.

هَذَا الْقُرْآنَ bu cümledeki هَذَا ismi işâreti أَوْحَيْنَا fiilinin mef'ûlün bih'i dir ve الْقُرْآنَ kelimesi ondan bedeldir, fetha ile mansuptur.¹³⁴

4. Âyet

"إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ"

Hani Yûsuf, babasına "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı" demişti.

أَحَدَ عَشَرَ cümlesinde رَأَيْتُ fiil ve failden oluşmaktadır, رَأَيْتُهُمْ fiil, fail ve mef'ûlün bihden oluşan رَأَيْتُهُمْ fiilinin mef'ûlün bih'i dir ve عَشَرَ kelimesi ondan bedeldir, fetha ile mansuptur.

¹²⁹Muhammed el-Emin b. Abdullah el-Uremmi el-Alevi el-Hereri, *Tefsiru Hadaiki'r-Ravhi ve'r-Reyhan fi Revabi Ulumi'l-Kur'an*, Dâru'l Minhaç, Beyrut 2013, C. 13. , s. 345.

¹³⁰ Ahmed Ubeyd ed-Diâsî, *Îrâbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 1. Baskı, Dâru'l Münir, Dimeşk 2004, C. 2. , s. 78.

¹³¹ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 500.

¹³² Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *Muşkilu Î'râbi'l-Kur'ân*, Thk.: Yâsin Muhammed Sevvâs, yy. 1362, C. 1. , s. 418.

¹³³ Muhyiddin ed-Dervîş, *Îrâbu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuhû*, 10. Baskı, Dâru'l-İbn Kesir, Beyrut 2009, C. 3. , s. 500.

¹³⁴ Sâfi, *Age*, C. 12. , s. 378.

mahallen merfudur. هُمْ zamiri رَأَى fiilinin mef'ûlün bihidir, سَاجِدِينَ kelimesi de رَأَيْتُ'nün ikinci mef'ûlüdür. Ebu'l Bekâ (ö.1095/1684) سَاجِدِينَ kelimesinin ikinci mef'ûl olarak değil hâl olduğunu ifade etmiştir.¹³⁵

أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ cümlesinde رَأَيْتُ İني cümlesinde كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ kelimeleri كَوْكَبًا kelimesinin üzerine vâv atıf harfi ile atfedilmiştir, fetha ile mansupturlar.¹³⁶ يَا أَبَتِ ile başlayan cümle قَالَ fiilinin mekulu'l-kavidir ve mahallen mansuptur.

5. Âyet

"قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ"

Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kururlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

تَقْصُصْ fiili muzaridir ve başındaki لَا ile meczumdur, cezm alameti sükündür, faili müstetir zamir olan أَنْتَ dir. رُؤْيَاكَ kelimesi nehy-i hâzırın mef'ûlün bihidir ve elif üzerine takdir edilmiş fetha ile mansuptur.¹³⁷

فَيَكِيدُوا, nehy edatının cevabında geldiği için muzmer bir أَنْ ile meczum olmuştur. فَيَكِيدُوا cümlesindeki و faildir كَيْدًا kelimesi mef'ûlü mutlak olmaya ihtimali olduğu gibi mef'ûlün bih de olabilir.¹³⁸ يَا بُنَيَّ ile başlayan cümle قَالَ fiilinin mef'ûlüdür ve mahallen mansuptur.

6. Âyet

"وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا"

“İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır.”

يَجْتَبِيكَ yâ harfinin üzerine takdir edilen damme ile merfu olan bir muzari fiildir. رَبُّكَ Zamiri fetha üzere mebni, mahallen mansup olan mef'ûlün bih'tir. رَبُّكَ ise faildir.

وَيُعَلِّمُ zahiri damme ile merfu fiili muzaridir. كَ zamiri fetha üzere mebni, mahallen mansup olan mef'ûlün bih'tir. Faili ise cevâzen müstetir هُو zamiridir.

¹³⁵ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 501.

¹³⁶ *Age*, C. 3. , s. 501.

¹³⁷ Muhammed Tayyib İbrahim, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2011, s. 236.

¹³⁸ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 501.

نِعْمَتَهُ zahiri damme ile merfu fiili muzaridir. نِعْمَتَهُ mef'ûlün bih'tir, faili ise cevâzen müstetir هو zamiridir, هُ ise muzaf'un ileyhtir.

أَتَمَّهَا fiili mazidir, faili müstetir هو zamiridir. هَا ise mebni olduğu için mahallen mansub mef'ûlün bih'tir.¹³⁹

9. Âyet

"اقتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهَ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ"

“Yûsuf ’u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.”

اقتُلُوا nun harfinin hazfî üzere mebni emr-i hâzırdır, faili sükûn üzere mebni mahallen merfu muttasıl zamir olan cemi vav'ıdır. يُوسُفُ kelimesi zahiri fetha ile mansup olan mef'ûlün bih'tir.¹⁴⁰

اطْرَحُوهُ kelimesi, اقتُلُوا 'nün üzerine atfedilmiştir. هُ zamiri damme üzere mebni mahallen mansup mef'ûlün bih'tir. أَرْضًا kelimesi اطْرَحُوهُ'nun mef'ûlün bihi değildir, zarfıdır çünkü طَرَحَ fiili iki mef'ûle müteaddi olmaz. أَرْضًا kelimesinin ikinci mef'ûl olduğunu söyleyen nahivciler de vardır, çünkü اطْرَحُوهُ fiili أَنْزَلُوهُ manasındadır. Misal :

141 أَنْزَلْتُ زَيْدًا الدَّارَ

صَالِحِينَ kelimesi âyet-i kerimede geçen قَوْمًا kelimesinin sıfatıdır, cem-i müzekkeri sâlim olduğu için sâkin yâ ile mansuptur.¹⁴²

10. Âyet

"قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَأَلْفُوهُ فِي عَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ"

Onlardan bir sözcü, “Yûsuf ’u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yaparsanız böyle yapın” dedi.

لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ cümlesinde "لَا تَقْتُلُوا" nun harfinin hazfiyle meczum olan nehy-i hazırdır. Faili sükûn üzere mebni mahallen merfu muttasıl zamir olan cemî vav'ıdır. يُوسُفُ kelimesi zahiri fetha ile mansub olan mef'ûlün bih'tir.

¹³⁹ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 79.

¹⁴⁰ İbrahim, *Age*, s. 236.

¹⁴¹ Ebu'l-Bekâ Muhibbüddin Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah el-Ukberi, *et-Tibyân fî İ'râbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2010, C. 2. , s. 723.

¹⁴² ed- Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 507.

أَلْفُو nun harfinin hazfî üzere mebni emr-i hâzırdır. Faiili sûkûn üzere mebni mahallen merfu muttasıl zamir olan cemî vav'ıdır. هُ zamiri damme üzere mebni mahallen mansub mef'ûlün bih'tir.

يَلْتَقِطُ fiili muzaridir, emrin cevabında vâki olduğu için meczumdur, cezm alâmeti sonundaki harekenin hazfedilmesidir. هُ zamiri damme üzere mebni mahallen mansub mef'ûlü bih'tir.¹⁴³ لَا تَقْتُلُوا ile başlayan cümle قَالَ fiilinin mekulu'l kavlidir mahallen mansuptur.

11. Âyet

"قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَنصِحُونَ"

Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.”

يَلْتَقِطُ mef'ûlün bih olan نَا zamiriyle idgam edilen "nun" hafrî üzerine taktir edilen damme ile merfu fiili muzaridir. Zira bu fiil dördüncü baktan gelen أَمِنَ fiilinin muzarisi olan يَأْمَنُ 'dur. Faiili vucûben müstetir fetha üzere mebni mahallen merfu أَنْتَ dir. نَا mahallen mansub mef'ûlün bih'tir. قَالَ ile başlayan cümle nin mekulu'l-kavlidir ve mahallen mansuptur.

12. Âyet

"أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَزْتَعِ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ"

“Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.”

أَرْسِلْ sûkûn üzere mebni emr-i hâzırdır. Faiili müstetir zamir أَنْتَ dir. هُ mef'ûlün bih'tir.¹⁴⁴

13. Âyet

"قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَدْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ"

Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.”

¹⁴³ Mahmûd b. Abdurrahim Sâfî, *el-Cedvel Fî İ'râbi'l-Kur'ân-i Kerîm*, 4. Baskı, Dâru'l-Râşid, Dimeşk 1997, C. 12. , s. 387.

¹⁴⁴ Muhammed Ali Tâhâ ed-Durra, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Kerîm ve İ'râbuhu ve Beyânuhû*, 1.Baskı, Dâru'l-İbn Kesir, Dimeşk 2009, C. 4. , s. 551.

يُخْرَتُنِي cümlesinde يَحْرُنُ fiili muzaridir, ن harfi nûn-u vikâyedir ي ise sukûn üzere mebni mahallen mansub mef'ûlü bih'tir. Cümlelerin faili ise mastar te'vilinde olan ve mahallen merfu olan بِهْ أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ cümlesidir. Te'vili ise ذَهَابِكُمْ بِهِ şeklindedir.¹⁴⁵

يَأْكُلُ الدَّنْبُ أَنْ يَأْكُلَهُ الدَّنْبُ başındaki يَأْكُلُ 'i mastariyeden dolayı fetha ile mansub olmuş fiili muzaridir. هُ zamiri mef'ûlün bih'tir, cümlelerin faili ise zahiri damme ile merfu الدَّنْبُ kelimesidir.

14. Âyet

"قَالُوا لَنْ نَأْكُلَهُ الدَّنْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ"

Onlar da, "Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz" dediler.

لَنْ نَأْكُلَهُ الدَّنْبُ cümlesinde ل kasem için لَنْ de şart edatı olarak gelmiştir. أَكَلَ fetha üzere mebni fiili mazidir, هُ zamiri mef'ûlün bih'tir. الدَّنْبُ kelimesi de damme ile merfu zâhiri faildir.

15. Âyet

"قَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْتَمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ"

Yûsuf 'u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, "Andolsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin" diye vahyettik.

يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ cümlesinde أَنْ mastariye harf-i dir ve kendisinden sonrasını mastar te'viline sokmuştur. يَجْعَلُ fiili muzaridir, ef'âl-i hamseden olduğundan nasb alâmeti sonundaki ن'un düşmesidir. Faili merfu muttasıl zamir olan cemi vav'ıdır. Zamir olarak gelen هُ ise birinci mef'ûlün bih'tir, فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ mahallen mansub olan ikinci mef'ûlün bih'tir. وَاجْتَمَعُوا terkibinden sonra gelen fiil cümlesi ise mahallen mansub mef'ûlün bih'tir.

لَتُنَبِّئَنَّهُمْ cümlesinin başındaki لام harfi kasem içindir. نُنَبِّئَنَّهُ nûn-u müşebbehe ile te'kitlenmiş fiili muzaridir, faili vucûben müstetir أَنْتَ zamiridir. هُمْ zamiri ise mef'ûlün bih'tir ve mahallen mansuptur.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail en-Nehhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, Dâru'l- Marifeti, 2008, s. 443.

¹⁴⁶ İbrahim, *Age*, s. 237.

16. Âyet

"وَجَاوُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ"

'Yûsuf 'u kuyuya bırakıp akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

وَجَاوُوا أَبَاهُمْ cümlesinde جَاءَ fetha üzere mebni fiili mazidir, vav faildir, sukûn üzere mebni mahallen merfu muttasıl faildir ve merfu muttasıl zamirdir. أَبَا kelimesi جاء'nin mef'ûlün bih'i dir ve elif ile mansuptur.

17. Âyet

"قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّبْنُ"

"Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf 'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın" dediler.

وَتَرَكْنَا merfu muttasıl zamire bitiştigi için sükûn üzere mebni fiili mazidir, نَا sükûn üzere mebni mahallen merfu muttasıl fail zamirdir. يُوسُفَ mef'ûlün bih'tir ve fetha ile mensuptur.

فَأَكَلَهُ الذِّبْنُ cümlesinde أَكَلَ fiili mazidir, • mef'ûlün bih dir ve mahallen mansûptur, الذِّبْنُ ise faildir.¹⁴⁷

18. Âyet

"وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً فَصَبْرٌ جَمِيلٌ"

Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakub dedi ki: "Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah'tır."

سَوَّلَتْ cümlesinde سَوَّلَتْ fiili mazidir, لَكُمْ kelimesindeki ل harf-i ceri سَوَّلَتْ e mütealliktir. أَنْفُسُكُمْ kelimesi faildir, أَمْراً fetha ile mansub mef'ûlün bih'tir.¹⁴⁸

بِدَمٍ كَذِبٍ ifadesinde كَذِبٍ kelimesi hâl olan بِدَمٍ kelimesinin sıfatıdır ve mahallen mansuptur.¹⁴⁹

¹⁴⁷ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 510.

¹⁴⁸ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 82.

¹⁴⁹ ed- Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 507.

19. Âyet

"وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غَلَامٌ وَأَسْرُوهُ بَضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ"

Bir kervan gelmiş, sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca, "Müjde! Müjde! İşte bir oğlan!" dedi. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu.

فَأَرْسَلُوا cümlesindeki أَرْسَلُوا merfu muttasıl zamir olan vav harfine bitiştigi için damme üzere mebni mâzi fiildir. وَارِدَهُمْ fetha ile mansub mef'ûlün bih'tir.

وَأَسْرُوهُ cümlesinde أَسْرُوهُ merfu muttasıl zamir olan vav harfine bitiştigi için damme üzere mebni mazi fiildir, faili merfu muttasıl zamir olan و dır, mahallen merfudur ve هُ zamiri mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.

20. Âyet

"وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ"

Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.

وَشَرَوْهُ merfu muttasıl zamir olan vav harfine bitiştigi için sükûn üzere mebni mâzi fiildir, merfu muttasıl zamir olan vav failidir. هُ mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.¹⁵⁰

21. Âyet

"وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ"

Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: "Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz." İşte böylece biz Yûsuf 'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ cümlesinde قَالَ fetha üzere mebni mazi fiildir, الَّذِي sükûn üzere mebni, mahallen merfu failidir, اشْتَرَاهُ elif harfine taktir edilen fetha üzere mebni mazi fiildir ve هُ mef'ûlün bih'tir, aynı zamanda ismi mevsûlün sılasıdır. Tahtındaki الَّذِي ismi mevsulüne dönen هُو zamiri failidir.

¹⁵⁰ İbrahim, Age, s. 237.

مَنْوَاهُ cümlesi قَالَ mâzi fiili'nin mekûlû'l-kavlidir, mahallen mansuptur. مَنْوَاهُ kelimesi أَكْرَمَ emri hâzırı'nın mef'ûlün bihidir.

نَتَّخِذُ cümlesinde نَتَّخِذُ zahiri damme ile merfu muzari fiildir, faili tahtındaki müstetir نَحْنُ zamiridir. هُ birinci mef'ûlü, وَلَدًا ikinci mef'ûlün bih'i dir.

وَلِنُعْطِمَهُ cümlesinin başındaki ل ta'lil içindir, نُعْطِمُ fiili muzaridir, ل'dan sonra gelen muzmer bir أَنْ vasıtasıyla mansub olmuştur, nasb alameti fethadır. هُ zamiri mef'ûlün bih'tir.¹⁵¹

أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ cümlesinde عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ kelimesi أَوْ atıf harf-i ile أَنْ cümlesine atfedilmiştir, عَسَى nâkıs fiilinin haberi mahallen mansûb olduğundan نَتَّخِذَهُ cümlesi de mahallen mansuptur.¹⁵²

22. Âyet

" وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ "

Olgunluk çağına erişince, ona hikmet ve ilim verdik. İşte biz, iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükâfatlandırırız.

أَشُدَّهُ fetha üzere mebni mazi fiildir, faili cevâzen müstetir هُو zamiridir. أَشُدَّهُ kelimesi بَلَغَ fiili'nin mef'ûlün bih'i dir, fetha ile mansuptur.

آتَيْنَاهُ terkindeki آتَى takdiri fetha üzere mebni fiili mazidir. نَا merfu muttasıl zamir failidir. هُ zamiri birinci mef'ûlü حُكْمًا kelimesi ikinci mef'ûlü bih'i dir, fetha ile mansuptur. وَعِلْمًا kelimesi حُكْمًا kelimesinin üzerine atfedilmiştir, dolayısıyla o da mansuptur.

يَا نُجْزِي الْمُحْسِنِينَ yâ üzerine takdiri damme ile merfu fiili muzaridir, faili vucûben müstetir نَحْنُ zamiridir. الْمُحْسِنِينَ kelimesi mef'ûlü bih'tir, cem-i müzekker-i sâlim olduğu için yâ ile mansuptur.¹⁵³

عِلْمًا cümlesinde آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا kelimesi وَ atıf harf-i ile mef'ûl olan حُكْمًا kelimesinin üzerine atfedilmiştir ve fetha ile mansuptur.¹⁵⁴

23. Âyet

¹⁵¹ el-Hereri, *Age*, C. 13. , s. 398.

¹⁵² *Age*, C. 3. , s. 516.

¹⁵³ Sâfi, *Age*, C. 12. , s. 404.

¹⁵⁴ es-Sînî, *Age*, s. 115.

"وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْت لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ"

Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, "Haydi gelsene!" dedi. O ise, "Allah'a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler" dedi.

هُمُ cümlesinde رَاوَدَ fetha üzere mebni mazi fiildir, تِ müenneslik alâmetidir, هُ zamiri damme üzere mebni mahallen mansub öne geçmiş mef'ûlün bih'tir. Faili mahallen merfu الَّتِي ism-i işaretidir.

وَعَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ fiili mazidir, تِ müenneslik alâmetidir. Faili muzmer هِيَ zamiridir. Faili hakiki müennes olduğundan تِ müenneslik alâmeti gelmiştir. الْأَبْوَابَ kelimesi de mef'ûlün bih'tir.

قَالَ "fiili mazidir, faili cümlesinde قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ cevâzen müstetir هُو zamiridir, kendisinden sonrası mekûlû'l-kavl olduğu için mahallen mansuptur. أَحْسَنَ fiili mazidir, faili cevâzen müstetir هُو zamiridir, kendisinden önceki رَبِّي kelimesine döner. مَثْوَايَ kelimesi أَحْسَنَ fiil'nin mef'ûlün bih'i dir.¹⁵⁵

Muhyidin Dervîş(ö.1326/1403) أَحْسَنَ مَثْوَايَ cümlesinin hâl olduğunu, أَحْسَنَ fiili'nin tahtındaki zamirin durum zamiri olduğunu ifade etmektedir.¹⁵⁶

24. Âyet

"وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٍ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ"

Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.

(حَرْفُ إِمْتِنَاعٍ لِيُجِيبَ) "Bir şey var olduğu için başka bir şeyin meydana gelmemesi" manasında kullanılır. رَأَى yâ üzerine takdiri fetha üzere mebni mazi fiildir. Faili cevâzen müstetir هُو zamiridir.

بُرْهَانَ رَبِّهِ terkindeki بُرْهَانَ kelimesi رَأَى fiilinin mef'ûlün bih'idir, fetha ile mansuptur.

¹⁵⁵ İbrahim, Age, s. 238.

¹⁵⁶ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 517.

لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ terkibi'nin başındaki ل tâ'lil harfidir, نَصْرِفَ lamdan sonra gelen gizli olarak gelen نَحْنُ'den dolayı fetha ile mansûb muzari fiildir, faili vucûben müstetir zamiridir.¹⁵⁷

لِنَصْرِفَ السُّوءَ kelimesindeki عَنْ harf-i ceri لِنَصْرِفَ fiiline mütealliktir. السُّوءَ kelimesi نَصْرِفَ fiili'nin mef'ûlün bih'i dir. وَالْفَحْشَاءَ kelimesi kendisinden öncesine atfedildiğinden fetha ile mansuptur.

كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ cümlesinde وَالْفَحْشَاءَ kelimesi وَ atıf harfi ile السُّوءَ kelimesine atfedilmiştir, fetha ile mansuptur.¹⁵⁸

25. Âyet

"وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ"

İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yûsuf 'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: "Senin ailene kötülük yapmak isteyenin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır."

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ Ebül Mahfuz el-Kerhi'ye (ö. 200/815) göre اسْتَبَقَ fiili إِلَى harfi ceri ile müteaddi olur, fakat اسْتَبَقَ fiilinde اِسْتَبَقَا (koşma) manası da vardır, bu sebeple إِلَى harf-i ceri hazf edilmiştir. الْبَابِ kelimesi اسْتَبَقَ fiili'nin mef'ûlün bih'i dir, fetha ile mansûbtur.¹⁵⁹

اسْتَبَقَ fiili mazidir, faili sukûn üzere mebni mahallen merfu eliftir.

وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ fiili mazidir, ت müenneslik alâmetidir. Faili cevâzen müstetir هِيَ zamiridir. قَمِيصَهُ kelimesi mef'ûlü bih'tir fetha ile mansuptur, هِ zamiri muzafun ileyhtir.

وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ fiili mazidir, faili sukûn üzere mebni mahallen merfu eliftir. أَلْفَيَا zanne ve kardeşlerindendir, سَيِّدَهَا kelimesi birinci mef'ûlü, لَدَى الْبَابِ zafı fiili'nin ikinci mef'ûlün bih'i dir.

قَالَتْ fiili mazidir, faili cevâzen müstetir هِيَ zamiridir. قَالَتْ cümlesinden sonra gelen kısım قَالَتْ fiilinin mekûlû'l-kavlidir ve mef'ûl'ün olmak üzere mahallen mansuptur.

¹⁵⁷ en-Nehhâs, Age, s. 447.

¹⁵⁸ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 519.

¹⁵⁹ Süleyman b. Ömer Uceyli Şafii Cemal, *el-Futûhâtü'l-ilâhiyye bi-tavdihi tefsiri'l-Celâleyn li'd-dekâiki'l-hafîyye*, 3. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 2006, C. 4. , s. 25.

نُ sũkũn üzere mebni mahallen mecrur ismi mevsũldür, جَزَاءُ kelimesinin muzaf'un ileyh'idir. أَرَادَ fiili mazidir, faili cevâzen هو zamiridir ve مَنْ ism-i mevsulüne döner. أَرَادَ fiiline mütealliktir. سَوْءًا kelimesi سَوْءًا fiilinin mef'ulün bih'idir, zâhiri fetha ile mansuptur.¹⁶⁰

26. Âyet

"قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ"

Yûsuf, "O, benden arzusunu elde etmek istedi" dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır."

هِيَ fiili mazidir, kendisinden sonrası قَالَ fiil'nin mahallen mansub mek'ulû'l-kavlidir. هِيَ mübtedadır, رَاوَدْتَنِي fiil cümlesi olarak mahallen merfu haberdir.

رَاوَدَ fetha üzere mebni mazi fiildir. ي mahallen mansub mefulün bih'tir. Faili cevâzen müstetir هِيَ zamiridir.

إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ Şart edatı fiili hazfedilmiş mekulû'l-kavldir, kendisinden sonraki cümle mahallen mansuptur.¹⁶¹

28. Âyet

"فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ"

Kadının kocası Yûsuf 'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: "Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür."

فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ cezm etmeyen şart edatıdır, ف fasihadır. رَأَى fiili mazidir, faili cevâzen müstetir هو zamiridir قَمِيصَ kelimesi رَأَى fiili'nin mef'ulün bih'i dir, fetha ile mansuptur.

فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ şart edatı'nın cevabıdır, kendisinden sonrası mekulû'l-kavl olduğu için mahallen mansuptur.¹⁶²

30. Âyet

"وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ"

¹⁶⁰ el-Hereri, *Age*, C. 13. , s. 401.

¹⁶¹ Mehmed Ebussuûd, *İrşâdü'l-Aklis' Selîm* , 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 1999, C. 3. , s. 384.

¹⁶² el-Hereri, *Age*, C. 13. , s. 403.

Şehirde birtakım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler.

فَتَاهَا zahiri damme ile merfu fiili muzaridir, faili vucûben müstetir zamirdir, فَتَاهَا kelimesi mef’ûlün bih'tir, yâ üzerine takdiri bir fetha ile mansuptur.

قَدْ tahkik edâtıdır, شَغَفَ fiili mazidir, faili müstetir zamirdir. • zamiri damme üzere mebni mahallen mansub mef’ûlün bih'tir.

إِنَّا نَنزَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ huruf-u müşebbehe dir, ismi sûkûn üzere mebni mahallen mansub eliftir. نَنزَرَاهَا cümlesinin başındaki lâm-ı ibtidaiyyedir. نَرَا yâ üzerine takdiri bir damme ile merfu muzari fiildir, faili vucûben müstetir نَحْنُ zamiridir, elif üzerine takdiri damme ile merfudur, هَا mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.

31. Âyet

"فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ"

Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf 'a, “Çık karşılarına” dedi. Kadınlar Yûsuf 'u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.

لَهُنَّ cümlesi kendinden önceki إِلَيْهِنَّ cümlesine atfedilmiştir, لَهُنَّ kelimesindeki ل harf-i ceri أَعْتَدَتْ fiiline mütealliktir. مُتَّكَأً kelimesi mef’ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.

سِكِّينًا fiildir, كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ kelimesi de birinci mef’ûlü, سِكِّينًا kelimesi ikinci mef’ûlün bih'tir, zâhiri fetha ile mansuptur.

فَلَمَّا şart edatıdır, رَأَيْنَهُ mazi fiildir, faili, merfu muttasıl fetha üzere mebni mahallen merfu ن zamiridir. هُ zamiri mef’ûlün bih'tir. أَكْبَرْنَهُ ve وَقَطَّعْنَ cümlelerini i'râbı da رَأَيْنَهُ cümlesininki gibi dir ve فَلَمَّا şart edâtının cevabıdır. أَيْدِيَهُنَّ kelimesi قَطَّعْنَ fiili'nin mef’ûlün bih'i dir.¹⁶³

¹⁶³ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 85.

32. Âyet

"قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدتُّهُ عَن نَّفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا أَمَرَهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِّنَ الصَّاغِرِينَ"

Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: "İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak."

فِيهِ cümlesinde لُمْتُنَّنِي fiili mazidir, ن harfi vikaye dir ve ي mef'ûlün bih'tir.

فِيهِ câr- mecrurundaki فِي harf-i ceri لُمْتُنَّنِي fiiline mütealliktir. رَاوَدُ kendisine merfu muttasıl zamir bitiştigiinden sûkûn üzere mebni mazi fiildir. Faili merfu muttasıl damme üzere mebni mahallen merfu ت zamiridir. هُ zamiri mahallen mansûptur mef'ûlün bih'tir.

مَا harfi ism-i mevsuldür ya da nasb mahallinde mevsuf mef'ûlün bih'tir.¹⁶⁴

33. Âyet

"قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ"

Yûsuf, "Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlerdir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum" dedi.

أَنْتَ أنت fiili muzaridir, faili vucûben müstetir السِّجْنُ zamiridir. إِلَيْهِ kelimesindeki harf-i cer تَصْرِفْ fiiline mütealliktir. كَيْدَهُنَّ kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.¹⁶⁵

34. Âyet

"فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ"

Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

¹⁶⁴ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 526.

¹⁶⁵ Sâfi, Age, C. 12. , s. 422.

فَاسْتَجَابَ fetha üzere mebni fiili mazidir, رَبُّهُ kelimesi failidir, zahir damme ile merfudur. عَنْهُ fiili فَاسْتَجَابَ fiili'nin üzerine atfedilmiştir. كَيْدَهُنَّ kelimesi mef'ûlün bih'tir, zahir fetha ile mansuptur.¹⁶⁶

35. Âyet

"ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَوُا الْآيَاتِ لَيْسَ جُنُنَهُ حَتَّىٰ جِينٌ"

Sonra onlar, Yûsuf 'un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular.

رَأَوُا الْآيَاتِ fiili mazidir, faili merfu muttasıl و dır. الْآيَاتِ kelimesi mef'ûlün bih'tir, cemi müennes sâlim olduğu için kesra ile mansuptur.¹⁶⁷

36. Âyet

"وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٍ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِينًا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ"

(Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm” dedi. Diğeri, “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan görüyoruz” dedi.)

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٍ fiili mazidir, مَعَهُ kelimesi zarfı mekandır ve دَخَلَ fiilime mütealliktir, فَتَيَانٍ kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur. faili فَتَيَانٍ kelimesidir, elif ref alametidir. إِنِّي fiili muzaridir, ي birinci mef'ûlün bih, أَعْصِرُ خَمْرًا terkihi fertha üzere mebni mahallen mansub ikinci mef'ûlün bih'tir. Hâl olduğunu söyleyen nahivciler vardır.

أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا cümlesi kendisinden öncesine atfedilmiştir, i'râbı aynıdır.

أَحْمِلُ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir zamidir, خُبْرًا kelimeside mef'ûlün bih dir, zahir fetha ile mansuptur.

نَبِينًا emr-i hâzır, faili vucûben müstetir أنت zamiridir. نَا sükûn üzere mebni mahallen mansub mef'ûlün bih'tir.¹⁶⁸

¹⁶⁶ İbrahim, *Age*, s. 239.

¹⁶⁷ İbrahim, *Age*, s. 239.

¹⁶⁸ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 536.

خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ bu âyet-i kerimede خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ şeklinde gelen cümle hâl olan خُبْرًا kelimesinin sıfatıdır, mahallen mansuptur.¹⁶⁹

37. Âyet

"قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا دَلِيلًا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ"

Yûsuf dedi ki: "Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce, onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindedir. Ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım."

يَأْتِي fiili muzaridir, mukadder bir damme ile merfudur. كَمَا mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur. طَعَامٌ kelimesi faildir. عَلَّمَ fiili mazidir, ي mef'ûlün bih'tir, رَبِّي kelimesi faildir.

يَأْتِي isim cümlesinde إِنَّ hurûf-'u müşebbehedir, mütekellim zamiri ismidir ve mahallen mensûbtur, تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ mahallen merfu haber cümlesidir. تَرَكْتُ cümlesindeki تْ zamiri damme üzere mebni, mahallen merfu muttasıl faildir, مِلَّةٌ kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur¹⁷⁰

38. Âyet

"وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ"

"Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim, Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah'ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.")

يَأْتِي cümlesi مِلَّةَ آبَائِي cümlesinin üzerine atfedilmiştir ve i'râbı aynıdır, مِلَّةٌ kelimesi de mef'ûlün bih'tir, fetha ile mensuptur. أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ cümlesinde أَنْ mastar harfidir, نُشْرِكَ , أَنْ den dolayı fetha ile mansub fiili muzaridir, مِنْ شَيْءٍ kelimesi câr mecrurdan oluşan mef'ûlün bih'tir ve mahallen mansuptur.¹⁷¹

39. Âyet

¹⁶⁹ Age, C. 3. , s. 536.

¹⁷⁰ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 536.

¹⁷¹ Age, C. 3. , s. 536.

" يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَرَبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمْ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ "

“Ey zindan arkadaşlarım! Ayır ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?”

يَا صَاحِبِي السِّجْنِ nida edatıdır, muzaf münada ya ile mansuptur. Buradaki izafet, zarf için olan izafettir ya da mef'ûlü bih'e benzeyen izafettir.¹⁷²

40. Âyet

" مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ "ايه(40)

“Siz Allah’ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlere (düzmece ilâhlara) tapıyorsunuz. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah’a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilemezler.”

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءٌ nafiye, تَعْبُدُونَ fiili muzaridir, ef'âli hamseden olduğundan sonundaki نِ sabit olması ile mef'ûd, مِنْ دُونِهِ kelimesi mahallen mensûb hâl dir. إِلَّا hasır edatıdır, أَسْمَاءٌ kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ nafiye, أَنْزَلَ اللَّهُ terkibi fiil ve failden oluşur, مِنْ سُلْطَانٍ kelimesi mahallen mansub mef'ûlün bih'tir. إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ fiili muzari لَ ile meczumdur, إِلَّا hasır edatıdır, إِيَّاهُ kelimesi تَعْبُدُوا fiili'nin mef'ûlün bih'i dir, mahallen mansuptur.¹⁷³

أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا bu âyet-i kerimede سَمَّيْتُمُوهَا cümlesi mef'ûlün bih olan أَسْمَاءٌ kelimesi'nin sıfatıdır, mahallen mansuptur. مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ cümlesi أَسْمَاءٌ kelimesinin ikinci sıfatıdır, mahallen mansuptur, hâl olma ihtimali de vardır.¹⁷⁴

41. Âyet

" يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَمَا أَحَدُكُمْ مَا يَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَا الْآخِرُ فَيَصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ فَضِيءٌ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ "

¹⁷² Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Kavâidi't-Tenzil*, 5. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 2009, C. 2. , s. 452.

¹⁷³ el-Hereri, *Age*, C. 13. , s. 446.

¹⁷⁴ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 592.

(“Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir.”)

فَيْسِقِي cümlesi أَمَّا şart edâtının cevap cümlesi olarak gelmiştir. فَيْسِقِي mukadder bir damme ile merfu muzari fiildir. Faili cevâzen müstetir zamirdir, أَحَدُكُمْ kelimesine döner. Başındaki فَ cevap cümlesi olduğuna delalet eder, رَبَّهُ kelimesi birinci mef’ûlün bih, خُمْرًا kelimesi ikinci mef’ûlü bih'tir, fetha ile mansuptur.¹⁷⁵

42. Âyet

" وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ "

(Yûsuf, onlardan kurtulacağımı düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.)

اذْكُرْنِي sükûn üzere mebni emr-i hâzıdır, faili vucûben müstetir zamirdir, ي mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.

فَأَنَسَاهُ takdiri bir fetha üzere mebni mazi fiildir, ه mef’ûlün bih'tir, الشَّيْطَانُ kelimesi faildir, zâhiri damme ile merfudur.¹⁷⁶

43. Âyet

" وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعٌ سُنْبُلَاتٍ خَضِرٍ وَأُخْرٍ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ "

(Kral, “Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın” dedi.)

أَنَا ya üzerine taktiri bir damme ile merfu muzari fiildir, faili vucûben müstetirdir انا zamiridir. سَبْعٌ kelimesi mef’ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.

سَبْعٌ عِجَافٌ damme ile merfu muzari fiildir, هُنَّ mef’ûlün bih'tir, faili سَبْعٌ kelimesidir. Bu cümle'nin بَقَرَاتٍ kelimesi'nin cer mahallinde ikinci sıfatı olduğunu

¹⁷⁵ed-Durra, Age, C. 4. , s. 594.

¹⁷⁶ Age, C. 4. , s. 595.

söyleyen nahivciler olduğu gibi, nasb mahallinde أَرَى fiilinin ikinci mef'ûlün bih'i de olabileceğini söyleyenler vardır. İkinci gelen وَسَبَّعَ ifadesi de birincinin üzerine atfedilir.

أَفْتُونِي nun'un hazfedilmesi üzere mebni emr-i hâzırdir, faili merfu muttasıl cemi vav'dır nûn vikaye (koruma) olarak gelmiştir. يَ mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.

لِلرُّؤْيَا lafzen لِّلرُّؤْيَا mahallen meczum nâkıs mazi fiildir, كُنْتُمْ şart edatıdır, كُنْتُمْ mahallen mecrur mahallen mansup mukaddem mef'ûlün bih'tir. تَعْبُرُونَ fiili muzaridir ve faili merfu muttasıl mahallen merfu cemi vav'ıdır.¹⁷⁷

بَقَرَاتِ سِمَانِ kelimesinin sıfatıdır, سَبَّعَ بَقَرَاتِ سِمَانِ âyet-i kerimedeki سَبَّعَ بَقَرَاتِ سِمَانِ kelimesinin sıfatıdır, kesra ile mecrurdur mahallen mansuptur.¹⁷⁸ وَسَبَّعَ سُنْبُلَاتِ خُضْرٍ bu âyetteki وَسَبَّعَ kendisinden öncesine atfedilmiştir, خُضْرٍ kelimesi سُنْبُلَاتِ kelimesi'nin sıfatıdır, kesra ile mecrurdur mahallen mansuptur. وَأَخْرَجَ يَابِسَاتٍ buradaki يَابِسَاتِ kelimesinin sıfatıdır, cemi müennes sâlim olduğu için kesra ile mansuptur.¹⁷⁹

سَبَّعَ سَبَّعَ بَقَرَاتِ سِمَانِ يَأْكُلُهُنَّ سَبَّعَ عِجَافٍ وَسَبَّعَ سُنْبُلَاتِ خُضْرٍ وَأَخْرَجَ يَابِسَاتِ bu âyet-i kerimede سَبَّعَ سَبَّعَ kelimesi سَبَّعَ بَقَرَاتِ سِمَانِ kelimesi üzerine وَ atıf harfi ile atfedilmiştir, fetha ile mansuptur, وَأَخْرَجَ يَابِسَاتِ kelimesi سَبَّعَ سُنْبُلَاتِ kelimesinin üzerine vâv atıf harf-i ile atfedilmiştir, fetha ile mansuptur.¹⁸⁰

45. Âyet

"وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ"

(Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zamandan sonra (Yûsuf 'u) hatırladı ve, "Ben size onun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin" dedi.)

أُنَبِّئُ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir mahallen merfu أَنَا zamiridir. كُ mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur. بِتَأْوِيلِهِ kelimesindeki harf-i cer kendisinden önceki fiile mütealliktir ve ikinci mef'ûlün bih'tir.

فَأَرْسِلُونِ nun harfinin hazfi üzere mebni emr-i hâzırdir, faili merfu muttasıl cem vav'ıdır. Nûn vikayedir, hazfedilen nefsi mütekellim يَ 'sı da mef'ûlün bih'tir, kesra'da hazfedilen يَ 'ya delâlet eder.¹⁸¹

¹⁷⁷ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 598.

¹⁷⁸ *Age*, C. 4. , s. 597.

¹⁷⁹ ed- Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 544.

¹⁸⁰ *Age*, C. 3. , s. 544.

¹⁸¹ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 599.

46. Âyet

"يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعُ عَجَافٍ وَسَبْعِ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ

إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ"

'Zindana varınca', "Yûsuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler" dedi.

أَفْتِنَا illet harfinin hazfî üzere mebni emr-i hâzırdır, hazfedilen illet harfide ي dır, kendinden önceki kesrada ي 'ya delalet eder. Faili vucûben müstetir أَنْتَ zamiridir, نَا zamiri mef'ûlün bih'tir, sukûn üzere mebni mahallen mansuptur.¹⁸²

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ mahzuf bir nidâ eatının müfret alem münadasıdır. Damme üzere mebni mahallen mansuptur. أَيُّهَا lafzı mahzuf bir nidâ edâtının münâdasıdır, damme üzere mebni mahallen mansup nekre-i maksûde dir, الصِّدِّيقُ kelimesi de ondan bedeldir, damme ile merfu mahallen mansuptur.¹⁸³

47. Âyet

"قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأْبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ"

(Yûsuf dedi ki: "Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın.")

فَذَرُوهُ nun'un hazfedilmesi üzerine mebni emr-i hâzırdır, faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır. هـ zamiri mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.¹⁸⁴

قَلِيلًا bu âyeti kerimede geçen مِمَّا 'daki ما ismi mevsulü قَلِيلًا kelimesinin sıfatıdır ve mahâllen mansuptur.¹⁸⁵

48. Âyet

"ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ"

¹⁸² ed-Durra, Age, C. 4. , s. 600.

¹⁸³ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 91.

¹⁸⁴ Age, C. 4. , s. 601.

¹⁸⁵ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 544.

(“Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağımız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek.”)

مَا يَأْكُلْنَ nûn-u nisve bitiştüğinden dolayı sûkûn üzere mebni fiili muzaridir, Faili merfu muttasıl fetha üzere mebni mahallen merfu nûn dur. مَا ismi mevsulü mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.¹⁸⁶

مَا قَلِيلًا bu âyeti kerimede geçen مَا 'daki مَا ismi mevsulü قَلِيلًا kelimesinin sıfatıdır mahâllen mansuptur.¹⁸⁷

50. Âyet

"وَقَالَ الْمَلِكُ انْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ"

(Kral, “Onu bana getirin” dedi. Elçi, Yûsuf ’a gelince (Yûsuf) dedi ki: “Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir.”)

انْتُونِي nûn'un hafzedilmesi üzerine mebni emr-i hâzırdır, faili merfu muttasıl zamir olan cemi vav'ıdır. Mütekellim ي'sı ise mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.

جَاءَهُ الرَّسُولُ fiili mazidir, ه zamiri mef’ûlün bih'tir, mahallen mensuptur. فَاسْأَلْهُ sûkûn üzere mebni emr-i hâzırdır, faili merfu muttasıl vucûben müstetir أَنْتَ zamiridir. ه zamiri mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.

قَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ sûkûn üzere mebni fiili mazidir. Faili merfu muttasıl mahallen merfu ن dur, أَيْدِيَهُنَّ mef’ûlün bih'tir.¹⁸⁸

51. Âyet

"قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَاوَدْتَنِّي يُوسُفَ عَن نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ"

Kral, kadınlara, “Yûsuf ’tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?” dedi. Kadınlara, “Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz” dediler. Aziz’in karısı

¹⁸⁶ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 91.

¹⁸⁷ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 544.

¹⁸⁸ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 92.

ise, “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yûsuf doğru söyleyenlerdendir” dedi.

رَاوَدْتُنَّ يُوْسُفَ sükûn üzere mebni mazi fiildir. Faili mahallen merfu muttasıl nûn zamiri dir. مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ nâfiye edâtıdır, عَلِمْنَا fiil ve faildir, عَلَيْهِ câr mecrur kendinden önceki fiile mütealliktir. مِنْ سُوءٍ câr mecrur mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.

رَاوَدْتُهُ mazi fiildir, faili merfu muttasıl damme üzere mebni mahallen merfu ت zamiridir. • zamiri mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.¹⁸⁹

52. Âyet

"ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ"

('Yûsuf, “Benim böyle yapmam, Aziz’in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah’ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi” dedi.)

لَمْ أَخُنْهُ terkibindeki لَمْ nefiy, kalb ve cezm harfidir. أَخُنْهُ, لَمْ ile meczum muzari fiildir, faili vucûben müstetirdir أَنَا zamiridir. • zamiri mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur. لَا كَيْدَ الْخَائِنِينَ nâfiyedir, يَهْدِي fiili muzaridir mukadder bir damme ile merfudur. كَيْدَ mef’ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.¹⁹⁰

53. Âyet

"وَمَا أْبْرَأُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ"

“Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.

وَمَا أْبْرَأُ نَفْسِي fiili muzaridir, faili vucûben müstetir أَنَا zamiridir. نَفْسِي mef’ûlün bih'tir, ي'dan önceki harf üzerine takdiri bir fetha ile mansuptur.¹⁹¹

54. Âyet

" وَقَالَ الْمَلِكُ انْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ "

¹⁸⁹ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 92.

¹⁹⁰ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 607.

¹⁹¹ Sâfi, *Age*, C. 13. , s. 10.

(Kral, “Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım”, dedi. Onunla konuşunca dedi ki: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.”)

به انتوني'nun hazf edilmesi üzerine mebni emr-i hâzırdır. Faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır, nûn vikayedir, ي'da mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur. أَسْتَخْلِصُهُ talebin cevabı olduğundan meczum fiili muzaridir, faili merfu müstetir انا zamiridir. هو zamiri de mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.¹⁹²

55. Âyet

" قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْمَّ "

(Yûsuf, “Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim” dedi.)

اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ duâ manasında sükûn üzere mebni emr-i hâzırdır, faili vucûben müstetir أَنْتَ dir. ي birinci mef'ûlün bih, عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ ise ikinci mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.¹⁹³

56. Âyet

" كَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ "

Böylece Yûsuf 'a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmeyiz.

نُصِيبُ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir نحن zamiridir. مَنْ ismi mevsûlü mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.

نُصِيبُ cümlesi أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ cümlesinin öncesine atıftır, لا nâfiyedir. نُضِيعُ cümlesi أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ cümlesinin i'râbı gibidir. أَجْرُ kelimesi mef'ûlü bih'tir ve fetha ile mansuptur.¹⁹⁴

58. Âyet

" وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ "

'Derken' Yûsuf 'un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Yûsuf onları tanıdı, onlar ise Yûsuf 'u tanımıyorlardı.

¹⁹² Sâfi, Age, C. 13. , s. 11.

¹⁹³ Age, C. 13. , s. 12.

¹⁹⁴ Age, C. 13. , s. 13.

فَعَرَفَهُمْ fetha üzere mebni mazi fiildir, faili cevazen müstetir هو zamiridir. هُمْ zamiri de mef'ûlün bih'tir ve mahallen mansuptur.¹⁹⁵

59. Âyet

" وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ قَالَ ائْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ "

(Yûsuf, onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: “Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölççeği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim.”)

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ Şart edatıdır, جَهَّزَ fiili mazidir ve faili cevazen müstetir هو zamiridir. هُمْ zamiri mef'ûlün bih'tir ve mahallen mansuptur.

ائْتُونِي emr-i hâzırdır, faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır, nûn vikâyedir, ي mef'ûlü bih'tir, mahallen mansuptur. أُوفِي takdiri bir damme üzere mebni fiili muzaridir, faili vucûben müstetir أَنَا zamiridir, Yûsûf (a.s)'a döner. الْكَيْلَ kelimesi mef'ûlün bih'tir ve fetha mansuptur.¹⁹⁶

60. Âyet

" فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ "

“Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın.”

فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي şart edatıdır, لَمْ cezm, kalb ve nefy harfidir. لَمْ تَأْتُونِي cezm harfiden dolayı nûn düşmesiyle meczum olmuş muzari fiildir. Faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır, nûn-u vikâyedir, ي mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.¹⁹⁷

61. Âyet

" قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ "

Dediler ki: “Onu babasından isteyeceğiz ve muhakkak bunu yaparız.”

سَنُرَاوِدُ عَنْهُ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir نحن zamiridir. عَنْهُ câr mecrur kendinden önceki fiile mütealliktir. أَبَاهُ kelimesi mef'ûlü bih'tir, ef'âli hamse'den olduğundan dolayı elif ile mansuptur.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Age, C. 13. , s. 15.

¹⁹⁶ el-Hererî, Age, C. 14. , s. 35.

¹⁹⁷ Age, C. 14. , s. 36.

62. Âyet

" وَقَالَ لِفَتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ "

Yûsuf, adamlarına dedi ki: “Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anlarlar da belki yine dönüp gelirler.”

اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ nun harfinin hazfi üzere mebni emr-i hâzırdır, faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır, بِضَاعَتَهُمْ birinci mef'ûlün bih, فِي رِحَالِهِمْ ise ikinci mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.¹⁹⁹

63. Âyet

" فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانًا نُّكَتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ "

Onlar, babalarına döndüklerinde, “Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin’i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz” dediler.

آخَانًا emr-i hâzırdır, مَعًا kelimesindeki مَعَ zarfı فَأَرْسِلْ fiiline mütealliktir. آخَانًا kelimesi mef'ûlün bih'tir ve esmâ-i sitteden olduğundan elif ile mansuptur.²⁰⁰

64. Âyet

" قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمْنُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَأَلَّهَ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ "

Yakub onlara, “Onun hakkında size ancak, daha önce kardeşi hakkında güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir” dedi.

هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ istifham edatıdır, أَمْنُكُمْ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir zamirdir, كُمْ ' mef'ûlün bih'tir ve mahallen mansuptur, عَلَيْهِ câr mecrurdur, أَمْنُكُمْ fiiline mütealliktir, كَمَا cümlesinin i'râbı da kendisinden öncesi gibidir.²⁰¹

65. Âyet

¹⁹⁸ Age, C. 14. , s. 36.

¹⁹⁹ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 8.

²⁰⁰ Age, C. 4. , s. 8.

²⁰¹ Age, C. 4. , s. 9.

"وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ
أَحَانَا وَنَزِدَادُ كَيْلٍ بَعِيرٍ ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ"

Yüklerini açıp zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. “Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getirir, kardeşimizi korur ve bir deve yükü zahire de fazladan alırız. Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir” dediler.

فَتَحُوا kendisine merfu muttasıl cemi vav'ı bitiştiği için damme üzere mebni mazi fiili mazidir, faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır. مَتَاعَهُمْ mef'ûlün bih'tir ve fetha ile mansuptur. بِضَاعَتَهُمْ cümlesinin irâbı da kendisinden önceki gibidir, بِضَاعَتَهُمْ kelimesi mef'ûlün bih'tir ve fetha ile mansuptur. رُدَّتْ إِلَيْهِمْ cümlesi de وَجَدُوا fiilinin ikinci mef'ûlün bih'idir. Cümle olduğu için mahallen mansuptur. مَا نَبْغِي ismi mevsûldür ve نَبْغِي fiilinin mef'ûlün bih'idir ve mahallen mansuptur. وَنَمِيرُ أَهْلَنَا fiili muzaridir, faili vucûben müstetir zamirdir, أَهْلَنَا kelimesi de mef'ûlün bih'tir.

وَنَزِدَادُ كَيْلٍ بَعِيرٍ fiili muzaridir ve kendinden önceki fiile atfedilmiştir. كَيْلٍ بَعِيرٍ kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansûbtur.²⁰²

66. Âyet

"قَالَ لَنْ أَرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ
وَكَيْلٌ"

Babaları, “Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim” dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, “Allah söylediklerimize vekildir” dedi.

تُؤْتُونِ nun harfinin hazfiyle mansup olan fiili muzaridir, sonundaki mütekkelim (ي) 'sı hazf edilmiştir, kesra ona delâlet eder, hazfedilen ي birinci mef'ûlün bih, مَوْثِقًا kelimesi de ikinci mef'ûlün bih'tir.

لَتَأْتُنَّنِي بِهِ başında te'kit lâmanı ve sonunda te'kit nunu bulunan damme üzere mebni fiili muzaridir, faili vucûben müstetir zamirdir, ي mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur. آتَوْهُ fiili mazidir, faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır, مَوْثِقَهُمْ kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.²⁰³

²⁰² ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 10.

²⁰³ Age, C. 4. , s. 10.

67. Âyet

"وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَلَيْتُمْ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ"

Sonra da, "Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah'ındır. Ben O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O'na tevekkül etsinler" dedi.

"وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ" baştaki مَا nafiye, أُغْنِي mukadder damme ile merfu muzari fiildir, faili vucûben müstetir zamirdir. مِنْ شَيْءٍ ifadesi mef'ûlün bih'tir ve mahallen mansuptur.²⁰⁴

68. Âyet

"وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسٍ يَعْذُوبُ فَضَاهَا وَإِنَّهُ لَدُوٌّ عَلِيمٌ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ"

Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub, içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

أَمَرَ fiili mazidir, هُمْ mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur, faili esmâ-i sitteden olduğundan vâv ile merfu أَبُو kelimesidir. فَضَاهَا fiili mazidir, هَا ise mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur, faili cevazen müstetir هُو zamiridir.²⁰⁵

69. Âyet

"وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ"

Yûsuf'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i bağrına bastı ve (gizlice) "Haberin olsun ben senin kardeşim, artık onların yaptıklarına üzülme" dedi.

آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ fiili mazidir, faili cevazen müstetir هُو zamiridir. أَخَاهُ kelimesi mef'ûlün bih'tir, esmâ-i sitteden olduğundan elif ile mansuptur.²⁰⁶

70. Âyet

²⁰⁴ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 625.

²⁰⁵ Sâfî, *Age*, C. 13. , s. 28.

²⁰⁶ *Age*, C. 13. , s. 28.

" فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ "

Yûsuf, onların yüklerini hazırlatırken su kabını kardeşinin yüküne koydurdu. Sonrada bir çağırıcı şöyle seslendi: “Ey kervancılar! Siz hırsızsiniz.”

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ şart edatıdır, جَهَّزَ fiili mazidir ve faili cevazen müstetir هو zamiridir, هُمْ zamiri mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur. جَعَلَ السَّقَايَةَ fiili mazidir, burada وَضَعَ manasında kullanılmıştır, السَّقَايَةَ kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.²⁰⁷

71. Âyet

" قَالُوا وَأَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقَدُونَ "

Yûsuf 'un kardeşleri onlara dönerek, “Ne yitirdiniz?” dediler.

مَاذَا istifham edâtı olarak gelmiştir ve تَفْقَدُ fiilinin mef'ûlün bih'i dir, mahallen mansuptur.²⁰⁸

72. Âyet

" قَالُوا نَفَقْدُ صَوَاعِ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ "

Onlar, “Hükümdar’ın su kabını yitirdik. Onu getirene bir deve yükü ödül var. Ben buna kefilim” dediler.

نَفَقْدُ cümlesi قَالُوا cümlesi'nin mekûlû'l-kavli olduğunu söyleyen nahivciler olduğu gibi mef'ûlün bih'i olduğunu söyleyenler de vardır.²⁰⁹

75. Âyet

" قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ وَجَدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ "

Onlar da: “Cezası, su kabı kimin yükünde bulunursa, o kimsenin kendisi(nin alıkonması) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız” dediler.

نَجْزِي الظَّالِمِينَ bu cümlede نَجْزِي mukadder bir damme ile merfu fiili muzaridir, faili vucûben müstetir zamirdir, الظَّالِمِينَ kelimesi mef'ûlün bih'tir yâ ile mansuptur.²¹⁰

76. Âyet

²⁰⁷ el-Hererî, *Age*, C. 14. , s. 68.

²⁰⁸ *Age*, C. 14. , s. 68.

²⁰⁹ *Age*, C. 14. , s. 69.

²¹⁰ el-Hererî, *Age*, C. 14. , s. 71.

"فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَّشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ"

Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf 'a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

اسْتَخْرَجَهَا cümlesinde اسْتَخْرَجَ fiili mazidir, faili müstetir zamirdir, هَا mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur. لِيَأْخُذَ أَخَاهُ lâm-1 cuhûd ile muzmer 'أَنْ'den dolayı mansub muzari fiildir, أَخَا kelimesi mef'ûlün bih'tir, elif ile mansuptur.

نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن cümlesinde نَرْفَعُ fiili muzaridir, faili müstetir zamirdir دَرَجَاتٍ zarftır, kesra ile mansuptur. مَنْ mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur, kendisinden sonrasının sırası olarak gelmiştir.²¹¹

77. Âyet

"قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يُّوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ"

Dediler ki: "Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı." Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, "Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor" dedi.

يُّوسُفُ cümlesinde فَأَسْرَهَا يُّوسُفُ fiili mazidir, هَا mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur, يُّوسُفُ kelimesi de damme ile merfu faildir.²¹²

78. Âyet

"قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ"

Onlar, Yûsuf 'a: "Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz, biz senin iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan olduğunu görüyoruz" dediler.

²¹¹ el-Hereri, Age, C. 14. , s. 72.

²¹² ed-Diâsi, Age, C. 2. , s. 100.

أَنْتَ cümlesinde خُذْ sükûn üzere mebni emr-i hâzırdır, faili vucûben müstetir zamiridir, أَحَدَنَا kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.²¹³

إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا bu cümledeki شَيْخًا kelimesi inne'nin ismi olan أَبًا kelimesinin birinci sıfatıdır, fetha ile mansuptur, كَبِيرًا kelimesine أَبًا kelimesinin ikinci sıfatıdır, fetha ile mansuptur.²¹⁴

79. Âyet

"قَالَ مَعَادَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَظَالِمُونَ"

Yûsuf, "Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah'a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz" dedi.

نَأْخُذَ cümlesinde نَأْخُذَ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir zamiridir, مَنْ ismi mevsulü نَأْخُذَ fiili'nin mef'ûlün bih'i dir, mahallen mansuptur. مَتَاعَنَا kelimesi نَأْخُذَ fiili'nin birinci mef'ûlü, عِنْدَهُ kelimesi de ikinci mef'ûlün bih'i dir, mahallen mansuptur.²¹⁵

80. Âyet

"فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ"

Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır."

فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ nefy, istikbâl ve te'kid harf-i dir, أَبْرَحَ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir أَنَا zamiridir, الْأَرْضَ kelimeside أَبْرَحَ fiili'nin mef'ûlün bih'i dir ve fetha ile mansuptur.²¹⁶

فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي bu âyet-i kerimede يَحْكُمَ cümlesi أَوْ atıf harfi ile يَأْذَنَ kelimesi'nin üzerine atfedilmiştir ve mahalllen mansuptur.²¹⁷

²¹³ Age, C. 2. , s. 100.

²¹⁴ Sâfi, Age, C. 13. , s. 40.

²¹⁵ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 100.

²¹⁶ Age, C. 2. , s. 101.

82. Âyet

"وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعَيْرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ"

“Bulduğumuz kent halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz.”

أَنْتَ الْقَرْيَةَ cümlesinde اسْأَلِ sükûn üzere mebni emr-i hâzırır, faili vucûben müstetir أنتَ zamiridir, الْقَرْيَةَ kelimesi اسْأَلِ emr-i hâzır'ın mef'ûlün bih'i dir, fetha ile mansuptur.²¹⁸

الْقَرْيَةَ وَالْعَيْرَ bu âyet-i kerimede الْعَيْرَ kelimesi وَ atıf harfî ile الْقَرْيَةَ kelimesinin üzerine atfedilmiştir, fetha ile mansuptur.

83. Âyet

" قَالَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي ارْتَبْتُكُمْ أَن تَتَّخِذُوا آلَ إِبْرَاهِيمَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ اللَّهِ فَأَثَرْتُمْ عَلَيْكُمْ وَإِنِّي أَنتِ بِيئِسْتُمْ مِمَّا كَفَرْتُمْ فَتَوَلَّوْا اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنِّي كُنَّا بِكُم بِغِيبٍ " "

Yakub, “Nefisleriniz sizi bir iş yapmaya sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi.

أَنْفُسُ cümlesinde سَوَّلْتُ fiili mazidir, faili damme ile merfudur أَنْفُسُ kelimesidir, أَمْرًا kelimesi mef'ûlün bih'tir ve fetha ile mansuptur.²¹⁹

86. Âyet

" قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَخُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ "

Yakub, “Ben tasa ve üzüntümü ancak Allah’a arz ederim. Ben, Allah tarafından sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim” dedi.

أَشْكُو cümlesinde أَشْكُو vav üzerine takdir edilen damme ile merfu fiili muzaridir, faili vucûben müstetir أَنَا zamiridir, بَثِّي mef'ûlün bih'tir, mütekellim yâsına muzâf olduğu için takdiri fetha ile mansuptur.²²⁰

بَثِّي bu âyet-i kerimede خُزْنِي kelimesi وَ atıf harfî ile أَشْكُو بَثِّي kelimesinin üzerine atfedilmiştir, mukadder fetha ile mansuptur.²²¹

²¹⁷ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 22.

²¹⁸ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 24.

²¹⁹ Age, C. 4. , s. 24.

²²⁰ Sâfi, Age, C. 13. , s. 52.

88. Âyet

"فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُرْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ"

Bunun üzerine (Mısır'a dönüp) Yûsuf 'un yanına girdiklerinde, "Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır" dediler.

أَهْلَنَا cümlesinde مَسَّنَا fetha üzere mabni fiili mazidir, sükûn üzere mabni mahallen mansûb نَا zamiri mef'ûlün bih'tir أَهْلَنَا terkibi نَا zamirine atfedilerek mef'ûlün bih olduğunu söyleyen nahivciler olduğu gibi mef'ûlün me'ah olduğunu söyleyenler de vardır, الضُّرُّ kelimesi مَسَّنَا fiili'nin failidir damme ile marfudur.

أَنْتَ illet harfinin hazfiyle mebni emr-i hâzırdır, faili müstetir أَنْتَ zamiridir, الْكَيْلُ kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.²²²

نَا bu âyet-i kerimede أَهْلَنَا kelimesi وَ atıf harfi ile me'fûlün bih olan نَا zamirine atfedilmiştir, fetha ile mansuptur.²²³

89. Âyet

"قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ"

Yûsuf dedi ki: "Siz (henüz) cahil kimseler iken Yûsuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?"

عَلِمْتُمْ مَا cümlesinde عَلِمَ fiili mazidir, faili merfu muttasıl damme üzere mebni mahallen merfu تُمْ zamiridir. مَا ismi mevsuldür ve عَلِمَ fiili'nin mef'ûlün bih'i dir, mahallen mansuptur.²²⁴

91. Âyet

"قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ أَتَرَكْنَا اللَّهَ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ"

²²¹ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 648.

²²² ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 34.

²²³ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 650.

²²⁴ Sâfi, *Age*, C. 13. , s. 56.

Dediler ki: “Allah’a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik.”

اللَّهُ أَثَرَ cümlesinde أَثَرَ fiili mazidir, كَ mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur, lafza-i celâl faildir.²²⁵

93. Âyet

"أَذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَأَلْفُوهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأُنْزِلُوا بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ"

Bu gömleğimi götüründe babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin” dedi.

فَأَلْفُوهُ cümlesinde أَلْفَى nun harfinin hazfiyle mebni emr-i hazırdır. Faili merfu muttasıl vav zamirdir, • mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.²²⁶

96. Âyet

"فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ"

Müjdeci gelip gömleği Yakub’un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakub, “Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?” dedi.

جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ cümlesinde جَاءَ fiili mazidir, الْبَشِيرُ faildir, أَلْقَاهُ cümlesinin i'râpta mahalli yoktur, • mef’ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.²²⁷

97. Âyet

"قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ"

Oğulları, “Ey babamız! Allah’tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik” dediler.

اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا cümlesinde اسْتَغْفِرْ emr-i hâzırdır ve faili vucûben müstetir أَنْتَ zamiridir, ذُنُوبَنَا kelimesi mef’ûlün bih'tir ve fetha ile mansuptur.²²⁸

98. Âyet

"قَالَ سَوْفَ أُسْتَعْفَرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ"

²²⁵ Sâfi, Age, C. 13., s. 58.

²²⁶ ed-Dervîş, Age, C. 4., s. 40.

²²⁷ Age, C. 4., s. 41.

²²⁸ ed-Dervîş, Age, C. 4., s. 41.

Yakub, “Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.

رَبِّي أَنَا zamiridir, أَسْتَغْفِرُ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir, أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي cümlesinde cümlesinde أَسْتَغْفِرُ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir, أَنَا zamiridir, رَبِّي kelimesi de takdiri fetha ile mansup mef'ûlün bih'tir.²²⁹

99. Âyet

" فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ "

'Mısır'a gidip' Yûsuf 'un huzuruna girdiklerinde; Yûsuf ana babasını bağrına bastı ve “Allah’ın iradesi ile güven içinde Mısır’a girin” dedi.

دَخَلُوا cümlesindeki دَخَلُوا damme üzere mebni fiili mazidir, faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır, أَبَوَيْهِ kelimesi mef'ûlün bih'tir, yâ ile mansuptur.²³⁰

100. Âyet

" وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السَّبْحِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَعَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ "

Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf 'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: “Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

رَفَعَ cümlesinde رَفَعَ fiili mazidir, faili cevazen müstetir zamirdir, أَبَوَيْهِ mef'ûlün bih'tir, yâ ile mansuptur.

جَعَلَهَا cümlesinde جَعَلَهَا fiili mazidir, هَا birinci mef'ûlün bih, جَعَلَهَا kelimesinin ikinci mef'ûlün bih olma ihtimali olduğu gibi, lafzından olmayan master olmaya da ihtimali vardır.²³¹ رَبِّي kelimesi mütekellim yâ'sına muzâf olduğu için takdiri damme ile merfu faildir, إِذْ cümleye muzaftır, أَخْرَجَ fiili mazidir, ي ise mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur.

²²⁹ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 41.

²³⁰ Age, C. 4. , s. 41.

²³¹ el-Ukberî, Age, C. 2. , s. 746.

101. Âyet

"رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ فِى الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ"

Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat."

آتَيْتَنِي cümlesinde آتَى merfu muttasıl zamire bitiştigi için sükun üzere mebni mazi fiildir, fail fetha üzere mebni mahallen merfu تَ zamiridir , يَ mef'ülü bih'tir, mahallen mansuptur. وَعَلَّمْتَنِي cümlesi de آتَيْتَنِي cümlesi'nin i'râb'ı gibidir. تَوَفَّنِي illet harfinin hazfi üzere mebni emr-i hâzır dua fiilidir, faili vucûben müstetir zamirdir, يَ mef'ülün bih'tir, mahallen mansuptur. مُسْلِمًا kelimesi ikinci mef'ülün bih ihtimali olduğu gibi hâl olmaya da ihtimali vardır.²³²

فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ cümlesi رَبِّ kelimesinin mahalline atfedilmiştir ve sıfatdır, mahallen mansuptur.²³³

فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ cümlesi رَبِّ kelimesi'nin mahalline atfedilip bedel alınarak mahallen mansub olması caizdir.²³⁴

104. Âyet

"وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ"

Hâlbuki sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. O (Kur'an) âlemler içinde ancak bir öğüttür.

وَمَا تَسْأَلُهُمْ cümlesindeki مَا nafiyedir, تَسْأَلُ fiili muzardır, faili müstetir أَنْتَ zamiridir, هُمْ zamiri birinci mef'ülün bih'tir, mahallen mansuptur. أَجْرٍ ikinci mef'ülün bih'tir, mahallen mansuptur.²³⁵

107. Âyet

"فَأْمُرُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ"

²³² ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 665.

²³³ en-Nehhâs, *Age*, s. 447.

²³⁴ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 43.

²³⁵ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 667.

Yoksa Allah tarafından kendilerini kuşatacak bir azabın gelmeyeceğinden veya onlar farkında olmadan kıyametin ansızın gelip çatmayacağından emin mi oldular?

تَأْتِيَهُمْ cümlesindeki مِنْ cemi vavına bitiştiği için damme üzere mebni fiili mazidir, faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır. أَنْ تَأْتِيَهُمْ kelimesi mastar te'vilinde mef'ûlün bih'tir, aynı zamanda تَأْتِيَهُمْ kelimesindeki هُمْ zamiri de mef'ûlün bih'tir, mahallen mansuptur, عَاشِيَةً kelimesi damme ile merfu failidir.²³⁶

أَوْ أَنْ تَأْتِيَهُمْ عَاشِيَةً مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمْ bu âyet-i kerimede تَأْتِيَهُمْ cümlesi atıf harfi ile kendinden önceki تَأْتِيَهُمْ fiilinin üzerine atfedilmiştir ve gizli أَنْ'den dolayı mansûb olmuştur.²³⁷

109. Âyet

"وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ"

Biz senden önce de, memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşp da, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا cümlesinde أَرْسَلْنَا sükun üzere mebni fiili mazidir, faili merfu muttasıl نَا zamiridir. رَجَالًا kelimesi mef'ûlün bih'tir, fetha ile mansuptur.²³⁸

رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ cümlesi رَجَالًا kelimesi'nin birinci sıfatıdır, mahallen mansuptur مِنْ أَهْلِ الْقُرَى kelimesi de ikinci sıfatıdır, o da mahallen mansuptur.

110. Âyet

"حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ"

²³⁶ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 669.

²³⁷ *Age*, C. 4. , s. 669.

²³⁸ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 672.

Nihayet peygamberler ümitlerini kesecek hâle gelip yalanlandıklarını düşündükleri sırada, onlara yardımımız geldi de, böylece dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirildi. Azabımız ise, suçlular topluluğundan geri çevrilemez.

نَصْرُ، نَصْرٌ cümesinde جَاءَ fiili mazidir, هُمْ mef'ûlün bih'tir ve mahallen mansuptur, نَصْرُ kelimesi faildir.²³⁹

3.2.2. Yûsuf Sûresi'ndeki Mef'ûlü Mutlak Örnekleri

3. Âyet

"نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الْعَافِينَ"

Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ cümlesinde نَقُصُّ fiili muzaridir, faili vucûben müstetir نَحْنُ zamiridir. الْقَصَصِ kelimesi mef'ûl kastedilmeyen bir mastar ise أَحْسَنَ kelimesi mef'ûlü mutlak'tır.²⁴⁰

5. Âyet

"قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ"

Babası, şöyle dedi: "Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kururlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

كَيْدًا cümlesinde فَيَكِيدُوا fiili muzaridir, faili merfu muttasıl cemi vav'ıdır, كَيْدًا kelimesi te'kit için mef'ûlü mutlak'tır, mef'ûlün bih olma ihtimalini de olduğunu söyleyen nahivciler vardır.²⁴¹

6. Âyet

"وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُنَبِّئُكَ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ"

²³⁹ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 675.

²⁴⁰ Age, C. 3. , s. 500.

²⁴¹ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 501.

“İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır.”

وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ kelimesi mef’ûlün mutlak olarak vaki olan mahzûf mastarın amili olarak gelmiştir, takdiri ise şu şekildedir: يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ إِجْتِبَاءً bu cümlede إِجْتِبَاءً kelimesi fiilin in lafzından olan mef’ûlü mutlak’tır ve fetha ile mansuptur.²⁴²

23. Âyet

"وَرَأَوْتَهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ"

Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, “Haydi gelsene!” dedi. O ise, “Allah’a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler” dedi.

مَعَاذَ اللَّهِ kelimesi mahzûf olan أُعُوذُ fiilinin mef’ûlü mutlak’ıdır, fetha ile mansuptur.²⁴³

31. Âyet

"فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ"

Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yûsuf ’a, “Çık karşılarna” dedi. Kadınlar Yûsuf ’u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. “Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir” dediler.

حَاشَ لِلَّهِ kelimesi mahzûf olan نُنَزَّهُ fiili'nin mef’ûlü mutlak’ıdır ve fetha ile mansuptur. حَاشَ kelimesi için mübteda olmaya ihtimalinin olduğunu söyleyenler olduğu gibi mazi fiil olmaya ihtimalinin olduğunu söyleyen nahivciler de vardır.²⁴⁴

²⁴² ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 501.

²⁴³ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 567.

²⁴⁴ *Age*, C. 4. , s. 578.

51. Âyet

"قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَأَوْتَنِّي يُوسُفَ عَنِ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَأَوْتُهُ عَنِ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ"

Kral, kadınlara, “Yûsuf ’tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?” dedi. Kadınlara, “Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz” dediler. Aziz’in karısı ise, “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yûsuf doğru söyleyenlerdendir” dedi.

قُلْنَ cümlesindeki قُلْنَ mazi fiildir, حَاشَ kelimesi mahzup olan تَنَزَّهَ fiilinin mef’ûlü mutlak’tır ve fetha ile mansuptur.²⁴⁵

76. Âyet

"فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وَعَاةِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وَعَاةِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ"

Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf ’a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah’ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

كِدْنَا kelimesi mef’ûlün mutlak olarak vaki olan mahzup mastarın amili olarak gelmiştir, takdiri ise şu şekildedir: كِدْنَا لِيُوسُفَ كِيداً

Bu cümlede كِيداً kelimesi fiili'nin lafzından olan mef’ûlü mutlak’tır ve fetha ile mansuptur.²⁴⁶

79. Âyet

"قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لظَالِمُونَ"

Yûsuf, “Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz” dedi.

قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ cümlesinde مَعَاذَ kelimesi mahzup olan أَعُوذُ fiili'nin mef’ûlün mutlak’tır, fetha ile mansuptur.²⁴⁷

²⁴⁵ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 605.

²⁴⁶ *Age*, C. 4. , s. 635.

100. Âyet

" قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا "

Rabbim onu gerçekleştirdi.

حَقًّا kelimesi lafzı'nın dışında mef'ûlün mutlak olması caiz olduğu gibi hâl olarak gelmesi caizdir.²⁴⁸

108. Âyet

" قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعْتِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ "

De ki: "İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bilerek Allah'a çağırırız. Allah'ın şanı yücedir. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim."

سُبْحَانَ kelimesi mahzup olan أُسَبِّحُ fiilinin mef'ûlü mutlak'ıdır ve fetha ile mansuptur.²⁴⁹

3.2.3. Yûsuf Sûresi'ndeki Mef'ûlün Fih Örnekleri

4. Âyet

" إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ "

Hani Yûsuf, babasına "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı" demişti.

إِذْ قَالَ يُوسُفُ cümlesindeki إِذْ sükûn üzere mebni, mahallen mansub zarfı zamandır. Mahzup olan اذْكُرْ fiiline mütealliktir.²⁵⁰

8. Âyet

" إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنََّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ آبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ "

(Kardeşleri dediler ki: "Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamızı açık bir yanılğı içindedir.")

²⁴⁷ el-Hereri, *Age*, C. 14. , s. 74.

²⁴⁸ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 663.

²⁴⁹ el-Hereri, *Age*, C. 14. , s. 148.

²⁵⁰ İbrahim, *Age*, s. 235.

اِذْ قَالَ يُوسُفُ اِذْ sũkũn üzere mebni, mahallen mansub zarfı zamandır. Mahzuf olan اِذْكَرْ fiiline mütealliktir.²⁵¹

9. Âyet

" اِقْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ اَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهَ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ "

“Yûsuf ’u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.”

اِطْرَحُوهُ اَرْضًا cümlesindeki اَرْضًا kelimesi fetha ile mansub zarf-ı mekan-ı mübhem olan mef'ûlün fih'tir. İkinci mef'ûl olduğunu söyleyen nahivciler de vardır.²⁵²

12. Âyet

" اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ وَانَّا لَهُ لَحَافِظُونَ "

“Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.”

اَرْسِلْهُ مَعَنَا cümlesindeki مَعَنَا kelimesi mahallen mansûb, zarf-ı mekan olan mef'ûlün fih'tir. غَدًا kelimesi fetha ile mansûb zarf-ı zaman olan mef'ûlün fih'tir.²⁵³

16. Âyet

" وَجَاؤُوا اَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ "

'Yûsuf ’u kuyuya bırakıp' akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

عِشَاءً kelimesi fetha ile mansub zarfı zaman olan mef'ûlün fih'tir ve وَجَاؤُوا fiiline mütealliktir.²⁵⁴

17. Âyet

" قَالُوا يَا اَبَانَا اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ "

²⁵¹ İbrahim, *Age*, s. 236.

²⁵² ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 548.

²⁵³ İbrahim, *Age*, s. 236.

²⁵⁴ *Age*, s. 237.

“Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf ’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler.

وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلًا وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ”²⁵⁵

18. Âyet

وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلًا وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ”

Bir de üzerine, sahte bir kan bulaştırılmış gömleğini getirdiler. Yakub dedi ki: “Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardımı istenilecek de ancak Allah’tır.”

وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلًا وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ”²⁵⁶

25. Âyet

وَأَسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”

İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yûsuf ’un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük yapmak isteyenin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır.”

وَأَسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ”

36. Âyet

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانٍ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِينَا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ”

Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm” dedi. Diğeri, “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir

²⁵⁵ İbrahim, Age, s. 237.

²⁵⁶ Age, s. 238.

ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan görüyoruz” dedi.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ cümlesinde مَعَهُ kelimesi mahallen mansub zarf-ı mekan olan mef'ûlün fih'tir. أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي cümlesindeki فَوْقَ keliemsi fetha ile mansub zarf-ı mekandır²⁵⁷

37. Âyet

"قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكَمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ"

Yûsuf dedi ki: “Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce, onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindedir. Ben, Allah’a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım.”

قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا cümlesinde قَبْلَ fetha ile mansub zarf-ı mekan olan mef'ûlün fih'tir.²⁵⁸

42. Âyet

"وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا ادْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ"

Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.

ادْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ cümlesindeki عِنْدَ fetha ile mansub zarf-ı mekan olan mef'ûlün fih'tir.

فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ cümlesindeki بِضْعَ ise fetha ile mansub zarf-ı mekandır.²⁵⁹

47. Âyet

"قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ"

Yûsuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın.”

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ cümlesindeki سَبْعَ kelimesi fetha ile mansub zarf-ı mekan olan mef'ûlün fih'tir.²⁶⁰

²⁵⁷İbrahim, Age, s. 239.

²⁵⁸ Age, s. 240.

²⁵⁹ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 595.

51. Âyet

"قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَأَوْتَنِّي يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَأَوْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ"

Kral, kadınlara, “Yûsuf ’tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?” dedi. Kadınlara, “Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz” dediler. Aziz’in karısı ise, “Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yûsuf doğru söyleyenlerdendir” dedi.

قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَأَوْتَنِّي cümlesindeki إِذْ geçmiş zaman ifade eden sükûn üzere mebni, mahallen mansub zarfı zamandır. الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ cümlesindeki الْآنَ kelimesi de mahallen mansub zarf-ı mekan olan mef’ûlün fih'tir. حَصْحَصَ fiiline mütealliktir.²⁶¹

54. Âyet

"وَقَالَ الْمَلِكُ انْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ"

Kral, “Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım”, dedi. Onunla konuşunca dedi ki: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.”

فَلَمَّا cümlesindeki فَلَمَّا mahallen mansub zarfiye hıyniye olan mef’ûlün fih'tir.²⁶²

59. Âyet

"وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ قَالَ انْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ"

Yûsuf, onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: “Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölççeği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim.”

فَلَمَّا cümlesindeki فَلَمَّا mahallen mansub zarfiye hıyniye olan mef’ûlün fih'tir, aynı zamanda şart manası vardır.²⁶³

60. Âyet

"فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ"

²⁶⁰ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 601.

²⁶¹*Age*, C. 4. , s. 605.

²⁶²İbrahim, *Age*, s. 242.

²⁶³*Age*, s. 242.

(“Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın.”)

عِنْدِي مُتَكَلِّمٌ يَأْتِيكَ مَزْأَفٌ لِمَا فِي يَدَيْهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي cümlesindeki عِنْدِي mütekellim yâ'sına muzâf olduğu için mukadder fetha ile mansub zarf-ı mekan olan mef'ûlün fih'tir.²⁶⁴

62. Âyet

"وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ"

Yûsuf, adamlarına dedi ki: "Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anlarlar da yine dönüp gelirler."

عِنْدِي مُتَكَلِّمٌ يَأْتِيكَ مَزْأَفٌ لِمَا فِي يَدَيْهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي cümlesindeki إِذَا sükûn üzere mebni mahallen mansub zarf-ı zaman olan mef'ûlün fih'tir.²⁶⁵

63. Âyet

" فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَاتَنَا نُكْتَلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ "

Onlar, babalarına döndüklerinde, “Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin’i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz” dediler.

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ cümlesindeki فَلَمَّا mahallen mansub zarfiye hıyniye olan mef'ûlün fih'tir, aynı zamanda şart manası vardır. فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَاتَنَا cümlesindeki مَعَ mahallen mansub zarf-ı mekan olan mef'ûlün fih'tir.²⁶⁶

64. Âyet

" قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمْنُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ "

Yakub onlara, “Onun hakkında size ancak, daha önce kardeşi hakkında güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir” dedi.

قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمْنُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ cümlesindeki قَبْلُ damme üzere mebni mahallen mansub zarf-ı zaman olan mef'ûlün fih'tir.²⁶⁷

²⁶⁴ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 7.

²⁶⁵ Age, C. 4. , s. 9.

²⁶⁶ Age, C. 4. , s. 9.

65. Âyet

"وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزِدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ"

Yüklerini açıp zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. “Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getirir, kardeşimizi korur ve bir deve yükü zahire de fazladan alırız. Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir” dediler.

وَلَمَّا فَتَحُوا cümlesindeki فَلَمَّا mahallen mansub zarfiye hıyniye olan mef’ûlün fih'tir, aynı zamanda şart manası vardır.²⁶⁸

66. Âyet

"قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ"

Babaları, “Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim” dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, “Allah söylediklerimize vekildir” dedi.

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ cümlesindeki مَعَ fetha ile mansub zarf-ı mekan olan mef’ûlün fih'tir, aynı zamanda kendisinden öncesindeki fiile müteallaktır.²⁶⁹

68. Âyet

"وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لُدُو عَلِيمٌ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ"

Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah’tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub, içindeki bir dileği ortaya

²⁶⁷ ed-Dervîş, *Age*, s. 243

²⁶⁸ *Age*, s. 243

²⁶⁹ İbrahim, *Age*, s. 243

koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

فَلَمَّا cümlesindeki mahallen mansub zarfiye hıyniye olan mef'ûlün fih'tir, aynı zamanda şart manası vardır.²⁷⁰

76. Âyet

"فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وَعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وَعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ"

Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf 'a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وَعَاءِ أَخِيهِ cümlesindeki قَبْلَ fetha ile mansub zarf-1 zaman olan mef'ûlün fih'tir. وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ cümlesinde وَفَوْقَ fetha ile mansub zarf-1 mekan olan mef'ûlün fih'tir.²⁷¹

77. Âyet

"قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يُّوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ"

Dediler ki: "Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı." Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, "Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor" dedi.

قَالَ لَهُ مِنْ قَبْلُ cümlesindeki قَبْلُ damme üzere mebni mahallen mansub zarf-1 zaman olan mef'ûlün fih'tir.²⁷²

78. Âyet

"قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ"

²⁷⁰ İbrahim, *Age*, s. 244.

²⁷¹ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 19.

²⁷² İbrahim, *Age*, s. 244.

Onlar, Yûsuf 'a: “Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz, biz senin iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan olduğunu görüyoruz” dediler.

فَخَذُ أَحَدَنَا مَكَانَهُ cümlesindeki مَكَانَهُ kelimesi fetha ile mansub zarf-1 mekan olan mef'ûlün fih'tir.²⁷³

79. Âyet

" قَالَ مَعَادَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذَا أَنْظَلْنَا "

Yûsuf, “Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz” dedi.

عِنْدَ fetha ile mansub zarf-1 mekan olan mef'ûlün fih'tir.²⁷⁴

80. Âyet

" فَلَمَّا اسْتَيْسُّوا مِنْهُ خَلَّصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ "

Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: “Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.”

فَلَمَّا اسْتَيْسُّوا cümlesindeki فَلَمَّا mahallen mansub zarfiye hıyniye olan mef'ûlün fih'tir, aynı zamanda şart manası vardır. قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ cümlesindeki قَبْلُ mahallen mansub zarf-1 zaman olan mef'ûlün fih'tir.²⁷⁵

88. Âyet

" فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلْنَا الصَّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُرْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ "

²⁷³ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 100.

²⁷⁴ Age, C. 2. , s. 100.

²⁷⁵ Age, C. 2. , s. 100.

Bunun üzerine (Mısır'a dönüp) Yûsuf 'un yanına girdiklerinde, “Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır” dediler.

فَلَمَّا دَخَلُوا cümlesindeki فَلَمَّا mahallen mansub zarfiye hıyniye olan mef'ûlün fih'tir, aynı zamanda şart manası vardır.²⁷⁶

89. Âyet

" قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ "

Yûsuf dedi ki: “Siz (henüz) cahil kimseler iken Yûsuf ve kardeşine neler yaptığınızı biliyor musunuz?”

إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ cümlesindeki إِذْ sükûn üzere mebni mahallen mansub zarf-1 zaman olan mef'ûlün fih'tir, ve اذْكَرُ fiiline mütealliktir.²⁷⁷

92. Âyet

" قَالَ لَا تَثْرِبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَعْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ "

Yûsuf dedi ki: “Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.

لَا تَثْرِبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ cümlesindeki الْيَوْمَ kelimesi fetha ile mansub zarf-1 zaman olan mef'ûlün fih'tir.²⁷⁸

94. Âyet

" وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ "

Kervan (Mısır'dan) ayrılınca babaları, “Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yûsuf 'un kokusunu alıyorum” dedi.

وَلَمَّا فَصَلَتِ cümlesindeki فَلَمَّا mahallen mansub zarfiye hıyniye olan mef'ûlün fih'tir, aynı zamanda şart manası vardır.²⁷⁹

99. Âyet

" فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبْوَابِهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ "

²⁷⁶ İbrahim, *Age*, s. 246.

²⁷⁷ *Age*, s. 246.

²⁷⁸ Sâfi, *Age*, C. 13, s. 59.

²⁷⁹ İbrahim, *Age*, s. 247.

'Mısır'a gidip' Yûsuf 'un huzuruna girdiklerinde; Yûsuf ana babasını bağrına bastı ve "Allah'ın iradesi ile güven içinde Mısır'a girin" dedi.

فَلَمَّا cümlesindeki mahallen mansub zarfiye hıyniye olan mef'ûlün fih'tir, aynı zamanda şart manası vardır.²⁸⁰

100. Âyet

"وَرَفَعَ أَبْوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ"

Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf 'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."

فَقَبْلُ cümlesindeki mahallen mansub zarf-ı zaman olan mef'ûlün fih'tir. إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ cümlesindeki إِذْ sükûn üzere mebni mazi manasında mahallen mansub zarf-ı zaman olan mef'ûlün fih'tir. نَزَغَ الشَّيْطَانُ cümlesindeki بَيْنِي mukadder fetha ile mansub zarf-ı mekan olan mef'ûlün fih'tir ve نَزَغَ fiiline mütealliktir.²⁸¹

102. Âyet

"ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ"

İşte bu (kıssa), gayb haberlerindedir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.

وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ cümlesindeki لَدَيْهِمْ sükun üzere mebni mahallen mansub zarf-ı mekan olan mef'ûlün fih'tir. إِذْ أَجْمَعُوا cümlesindeki إِذْ sükûn üzere mebni mahallen mansub zarf-ı zaman olan mef'ûlün fih'tir ve mahzup olan اذْكُرُوا fiiline mütealliktir.²⁸²

²⁸⁰ İbrahim, Age, s. 247.

²⁸¹ Age, s. 247.

²⁸² Age, s. 247.

111. Âyet

"لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ"

Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'an, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.

وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ cümlesindeki بَيْنَ fetha ile mansub zarf-ı mekan olan mef'ülün fih'tir.²⁸³

وَهُدًى وَرَحْمَةً kelimeleri تَصْدِيقَ kelimesinin üzerine atıftır ve sıfattır, fetha ile mansuptur. وَرَحْمَةً cümlesinde وَرَحْمَةً kelimesine atfedilmiştir ve sıfattır, mahallen mansuptur, ya da لِّقَوْمٍ kelimesinin sıfatıdır.²⁸⁴

مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ kelimesi حَدِيثًا kelimesi üzerine atfedilmiştir, fetha ile mansuptur. وَرَحْمَةً وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً âyet-i kerimeside تَصْدِيقَ kelimesinin üzerine atfedilmiştir ve mahallen mansuptur.²⁸⁵

3.2.4. Yûsuf Sûresi'ndeki Münâda Örnekleri

4. Âyet

"إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ"

Hani Yûsuf, babasına "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı" demişti.

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ cümlesindeki يَا nidâ edâtıdır, أَبَتِ münadadır. Kelimesinin aslı أَبِي dir. Yâ hafzedildi, yerine ıvaz olarak ت getirildi. Aslen mütekellim yâ'sına muzaf olduğu için takdiri fetha ile mansuptur.²⁸⁶

5. Âyet

"قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ" (5)

²⁸³ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 45.

²⁸⁴ el-Hererî, *Age*, C. 14. , s. 150.

²⁸⁵ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 677.

²⁸⁶ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s.500.

(Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kururlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.)

قَالَ يَا بُنَيَّ cümlesindeki يَا nidâ edâtıdır, بُنَيَّ kelimesi muzâf münâdadır, takdiri fetha ile mansuptur.²⁸⁷

11. Âyet

" قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ "

Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.”

قَالُوا يَا أَبَانَا cümlesindeki يَا nidâ edâtıdır, أَبَانَا mansub muzâf münâdadır, esmâ-i sitteden olduğundan elif ile mansuptur.²⁸⁸

17. Âyet

" قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذُهَبْنَا نَسْتَيْقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ "

“Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf ’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler.

قَالُوا يَا أَبَانَا cümlesindeki يَا nidâ edâtıdır, أَبَانَا mansub muzâf münâdadır, esmâ-i sitteden olduğundan elif ile mansuptur.²⁸⁹

19. Âyet

" وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ "

Bir kervan gelmiş, sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca, “Müjde! Müjde! İşte bir oğlan!” dedi. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu.

قَالَ يَا بُشْرَى cümlesindeki يَا nidâ edâtıdır, بُشْرَى kelimesi münâda ve nekre-i maksûdedir, teazzürden dolayı mukadder bir damme üzere mebnidir, يَا nidâ edâtı ile beraber اُدْعُو fiilinin mef’ûlü olduğundan mahallen mansuptur.²⁹⁰

²⁸⁷ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 500.

²⁸⁸ İbrahim, *Age*, s. 236.

²⁸⁹ *Age*, s. 237.

29. Âyet

"يُوسُفُ أَعْرَضُ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ"

“Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen gü- nah işleyenlerdensin.”

يُوسُفُ kelimesi damme üzere mebni müfret alem münâdadır, nidâ edâtı hazf olmuştur.²⁹¹

33. Âyet

" قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنُ مِنَ الْجَاهِلِينَ "

Yûsuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet etti- ği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum” dedi.

يُوسُفُ cümlesinde nidâ edâtı hazf olmuştur,²⁹² رَبِّ kelimesi muzâf münâdadır, sonundaki mütekellim yâ'sı hafiflik için hazfedildiğinden yâ'nın öncesinde mukadder bir fetha ile mansuptur.²⁹³

39. Âyet

" يَا صَاحِبِي السِّجْنُ أَرَبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ "

“Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?”

يُوسُفُ nidâ edâtıdır, صَاحِبِي muzâf münâdadır, tesniye olduğu için yâ ile mansuptur. السِّجْنُ kelimesi muzâfun ileyhtir.²⁹⁴

41. Âyet

" يَا صَاحِبِي السِّجْنُ أَمَا أَحَدُكُمْمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَا الْآخَرُ فَيُصَلِّبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ "

²⁹⁰ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 561.

²⁹¹ İbrahim, *Age*, s. 238.

²⁹² ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 527.

²⁹³ İbrahim, *Age*, s. 239.

²⁹⁴ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 88.

“Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanızın yorumuna gelince,) biriniz efendisine şarap sunacak, diğeri ise asılacak ve kuşlar başından yiyecektir. Yorumunu sorduğunuz iş böylece kesinleşmiştir.”

يا nidâ edâtıdır, صَاحِبِي tesniye olduğu için nasb alameti yâ dır. السَّجْنِ kelimesi muzâf'un ileyhtir.²⁹⁵

43. Âyet

"وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنَّ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ"

Kral, “Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yediğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın” dedi.

أَيُّهَا الْمَلَأُ nidâ edâtıdır, أَيُّ damme üzere mebni mahallen mansup muzâf münâda ve nekre-i maksûdedir, هَا tenbih edâtıdır.²⁹⁶

46. Âyet

"يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ"

'Zindana varınca', “Yûsuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğeri yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler” dedi.

يُوسُفُ أَيُّهَا nidâ edâtı hazf edilmiş münâdadır, damme üzere mebni müfret alemdir, أَيُّ nidâ edâtı hazfedilmiş damme üzere mebnidir nekre-i maksûde münâdadır. هَا 'da tenbih edâtıdır.²⁹⁷

63. Âyet

"فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانًا نَحْتَلِّ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ"

²⁹⁵ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 89.

²⁹⁶ Age, C. 2. , s. 90.

²⁹⁷ Age, C. 2. , s. 91.

Onlar, babalarına döndüklerinde, “Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin’i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz” dediler.

يا أَبَانَا cümlesindeki يا nidâ edâtıdır, أَبَانَا muzâf münâdadır, esmâ-i sitteden olduğu için elif ile mansuptur.²⁹⁸

65. Âyet

"وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزِدَادُ كَيْلٍ بَعِيرٍ ذَلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ"

Yüklerini açıp zahire bedellerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. “Ey babamız! Daha ne isteriz? İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş. Onunla yine ailemize yiyecek getirir, kardeşimizi korur ve bir deve yükü zahire de fazladan alırız. Çünkü bu getirdiğimiz az bir zahiredir” dediler.

يا أَبَانَا cümlesindeki يا nidâ edâtıdır, أَبَانَا muzâf münâdadır, esmâ-i sitteden olduğu için elif ile mansuptur.²⁹⁹

67. Âyet

"وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَلْحَمَّ إِلَّا اللَّهُ " عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ"

Sonra da, “Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah’ındır. Ben O’na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O’na tevekkül etsinler” dedi.

يَا بَنِيَّ cümlesinde يا nidâ edâtıdır, بَنِيَّ muzâf münâdadır, cemi müzekker sâlîme mülhak olduğu için yâ ile mansuptur, ikinci yâ muzâfun ileyhtir.³⁰⁰

78. Âyet

"قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبَا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ"

²⁹⁸ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 95.

²⁹⁹ Age, C. 2. , s. 95.

³⁰⁰ Age, C. 2. , s. 96.

Onlar, Yûsuf 'a: “Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz, biz senin iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan olduğunu görüyoruz” dediler.

هَآ cümlesinde يَا nidâ edâtıdır, أَيُّ damme üzere mebnidir nekre-i maksûde münâdadır, mahallen mansuptur. هَآ tenbih edatıdır.³⁰¹

81. Âyet

" اَرْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا آبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ "

“Siz babanıza dönün ve deyin ki: “Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik. (Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı (oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik.”

فَقُولُوا يَا آبَانَا cümlesindeki يَا nidâ edâtıdır, آبَانَا muzâf münâdadır, esmâ-i sitteden olduğu için elif ile mansuptur.³⁰²

84. Âyet

" وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُونُسَفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ "

Onlardan yüz çevirdi ve, “Vah! Yûsuf 'a vah!” dedi ve üzüntüden iki gözüne ak düştü. O artık acısını içinde saklıyordu.

يَا أَسْفَىٰ cümlesindeki يَا nidâ edâtıdır, أَسْفَىٰ mansub münâdadır, nasb alameti eliften önceki ي üzerine takdir edilen fethadır.³⁰³

87. Âyet

" يَا بَنِيَّ ادْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُونُسَفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيَاسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُيَاسُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ "

“Ey oğullarım! Gidin Yûsuf 'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez.”

يَا بَنِيَّ cümlesinde يَا nidâ edâtıdır, بَنِيَّ muzâf münâdadır, cemi müzekker sâlime mülhak olduğu için yâ ile mansuptur. İkinci yâ muzâfun ileyhtir.³⁰⁴

³⁰¹ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 100.

³⁰² Age, C. 2. , s. 101.

³⁰³ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 25.

88. Âyet

"فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ"

Bunun üzerine (Mısır'a dönüp) Yûsuf 'un yanına girdiklerinde, "Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır" dediler.

قَالُوا يَا أَيُّهَا نidâ edâtıdır, damme üzere mebni muzâf münâda ve nekre-i maksûdedir, ها tenbih edâtıdır.³⁰⁵

97. Âyet

" قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ "

Oğulları, "Ey babamız! Allah'tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik" dediler.

قَالُوا يَا أَبَانَا cümlesindeki يا نidâ edâtıdır, أَبَانَا muzâf münâdadır, esmâ-i sitteden olduğu için elif ile mansuptur.³⁰⁶

100. Âyet

"وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبْتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ... "

Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf 'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur.

قَالَ يَا أَبْتِ cümlesindeki يا نidâ edâtıdır, أَبْتِ münadadır. Kelimesinin aslı أَبِي dir. Yâ hazfedildi, yerine ıvaz olarak ت getirildi. Aslen mütekellim yâ'sına muzaf olduğu için takdiri fetha ile mansuptur.³⁰⁷

101. Âyet

"رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ"

³⁰⁴ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 33.

³⁰⁵ Age, C. 4. , s. 34.

³⁰⁶ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 105.

³⁰⁷ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 42.

Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat.”

رَبِّ نidâ edâtı hazf olmuş muzâf münâda dır, ي hafiflik için hazfedilmiştir, öncesinde nasb alametini mukadder bir fetha ile almıştır, فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ cümlesinde de nidâ edâtı hazf olmuştur, فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ muzâf münâdadır ve fetha ile mansuptur.³⁰⁸

3.2.5. Yûsuf Sûresi'ndeki Hâl Örnekleri

2. Âyet

"إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ"

Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

قُرْآنًا kelimesi, أَنْزَلْنَاهُ cümlesindeki, mef'ûlün bih olan هُ zamirinden hâldir ve fetha ile mansuptur, ya da aynı zamirden bedel olduğuda söyleyen nahivcilerde vardır.³⁰⁹

3. Âyet

"نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ"

Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.

و وَإِنْ كُنْتَ cümlesinde, و hâliyedir, وَإِنْ diye başlayan cümle kâful hitâbdan hâldir ve mahallen mansuptur, zilhâle dönen râbit و ve كُنْتَ 'nin tahtındaki merfu muttasıl أَنْتَ zamiridir.³¹⁰

4. Âyet

"إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ"

Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti.

³⁰⁸ İbrahim, *Age*, s. 247.

³⁰⁹ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 500.

³¹⁰ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 540.

سَاجِدِينَ kelimesi fail olan تَ zamirinden hâldir ve yâ ile mansuptur. رَأَى filinin ikinci mef'ûlü olduğu söyleyen nahivcilerdevardır.³¹¹

8. Âyet

" إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِمَّا نَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ "

Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılığ içindedir.”

وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ isim cümlesi أُبِينَا kelimesindeki نَا zamirinden haldir, mahallen mansuptur, râbıt ise و ve zamirdir.³¹²

11. Âyet

" قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ "

Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.”

وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ isim cümlesi de تَأْمَنَّا kelimesindeki نَا zamirinden hâldir ve mahallen mansuptur.³¹³

12. Âyet

" أَرْسَلَهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ "

“Yarım onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.”

وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ isim cümlesi مَعَنَا kelimesindeki mef'ûl konumunda olan نَا zamirinden hâldir ve mahallen mansûbtur.³¹⁴

13. Âyet

" قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الدِّبَابُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ "

³¹¹ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 501.

³¹² ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 548.

³¹³ *Age*, C. 4. , s. 551.

³¹⁴ el-Hererî, *Age*, C. 13. , s. 351.

Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.”

تَذْهَبُوا غَافِلُونَ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ isim cümlesi tekibindeki fail konumunda olan vâv'dan hâldir ve mahallen mansuptur.³¹⁵

14. Âyet

" قَالُوا لَنْ نَأْكُلَهُ الدِّنْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذَا لَخَّاسِرُونَ "

Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler.

وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذَا لَخَّاسِرُونَ isim cümlesi failden ya da mef'ûlün bihden hâl olma ihtimali vardır, mahallen mansuptur.³¹⁶

15. Âyet

" فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ "

Yûsuf 'u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, “Andolsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin” diye vahyettik.

وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ isim cümlesi لَتُنَبِّئَهُمْ cümlesindeki mef'ûl konumundaki هُمْ zamirinden hâldir ve mahallen mansuptur.³¹⁷

16. Âyet

" وَجَاؤُ آبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ "

'Yûsuf 'u kuyuya bırakıp' akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.

يَبْكُونَ fiil cümlesi جَاؤُوا terki bindeki fail konumunda olan vâvdan hâldir, mahallen mansûbtur, râbıt sadece zamirdir.³¹⁸

17. Âyet

" قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الدِّنْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ "

³¹⁵ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 550.

³¹⁶ el-Hererî, *Age*, C. 13. , s. 352.

³¹⁷ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 553.

³¹⁸ el-Hererî, *Age*, C. 13. , s. 353.

“Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf ’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler.

لَنَا isim cümlesi fail konumunda olan وَتَرَكْنَا kelimesindeki نَا dan hâldir, mahallen mansûbtur, zîlhâle dönen râbit zamir vâvdir.

وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ cümlesi de لَنَا daki نَا zamirinden hâldir, mahallen mansuptur.³¹⁹

19. Âyet

"وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ"

Bir kervan gelmiş, sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca, “Müjde! Müjde! İşte bir oğlan!” dedi. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar. Oysa Allah, onların yaptıklarını biliyordu.

بِضَاعَةً kelimesi أَسْرُوهُ erkibinde mefûlün bih olan هُ zamirinden haldir, fetha ile mansuptur.³²⁰

20. Âyet

"وَشَرُّوهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ"

Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.

فِيهِ kelimesi mahzuf bir müteallaktan hâldir ve mahallen mansuptur.³²¹

21. Âyet

"وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ"

Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf ’u o yere (Mısır’a) yerleştirdik ve ona

³¹⁹ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 558.

³²⁰ Ahmed b. Muhammed el-Herrât, *el-Muctebâ Min Müşkili İ'râb'il-Kur'an*, Medine 2005, C. 2. , s. 496.

³²¹ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 512.

(rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٍ أَلِيمٍ

"وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٍ أَلِيمٍ"

25. Âyet

"وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٍ أَلِيمٍ"

İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yûsuf 'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: "Senin ailene kötülük yapmak isteyenin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır."

وَاسْتَبَقَا bu cümle قَمِيصَهُ fiilinin failinden hâldir ve mahallen mansuptur, bu cümlenin kendinden öncekine atıf ihtimali olduğunu söyleyen nahivciler de vardır.³²³

26. Âyet

"قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ"

Yûsuf, "O, benden arzusunu elde etmek istedi" dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır."

قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ isim cümlesi فَصَدَقَتْ fiilinin failinden hâldir ve mahallen mansuptur, râbit zamir vâv'dır.³²⁴

28. Âyet

"فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ"

Kadının kocası Yûsuf 'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: "Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür."

³²² ed-Durra, Age, C. 4. , s. 564.

³²³ Age, C. 3. , s. 520.

³²⁴ Age, C. 4. , s. 573.

رَأَى cümlesi fiili basariyye olarak alınırsa hâldir ve mahallen mansûb olur, eğer ilmiyye olarak alınırsa ikinci mef'ûldür ve mahallen mansuptur.³²⁵

30. Âyet

" وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ "

Şehirde birtakım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler.

قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا cümlesi تُرَاوِدُ fiili'nin fail ya da mef'ûlünden hâldir ve mahallen mansuptur, ya da mübteda'nın ikinci haberidir ve mahallen merfudur.³²⁶

40. Âyet

" مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْكُفْرُ إِلَّا لِبِلِّهِ أَمَرَ إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ "

“Siz Allah’ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlere (düzmece ilâhlara) tapıyorsunuz. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah’a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilemezler.”

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ cümlesi ya kelimesinin ikinci sıfatıdır ve mahallen mansuptur ya da hâldir mahallen mansuptur. أَمَرَ kelimesi, ya müste'nefe cümledir, ya da lafza-i celâl'den hâldir fetha ile mansuptur. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ bu isim cümlesi ya isti'nâfiyedir ya da hâl cümlesidir, mahallen mansuptur.³²⁷

42. Âyet

" وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا ادْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ "

Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.

³²⁵ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 573.

³²⁶ el-Hereri, *Age*, C. 13. , s. 405.

³²⁷ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 592.

مِنْهُمَا kelimesi hâldir ve mahallen mansuptur, yani kurtulan iki isimden biri olduğu hâlde demektir. عِنْدَ رَبِّكَ müteallakı mahzuptur ve hâldir. فِي السِّجْنِ kelimeside aynı şekilde müteallakı mahzup hâldir, mahallen mansuptur.³²⁸

45. Âyet

" وَقَالَ الَّذِي نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ "

Zindandaki iki kişiden kurtulmuş olanı, nice zamandan sonra (Yûsuf 'u) hatırladı ve, "Ben size onun yorumunu haber veririm, hemen beni (zindana) gönderin" dedi.

نَجَا kelimesi نَجَا fiilinin failinden hâldir ve mahallen mansuptur. وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ cümlesi نَجَا fiilinin failinden hâldir ve mahallen mansuptur.³²⁹

47. Âyet

" قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ "

Yûsuf dedi ki: "Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın."

دَابًّا kelimesi تَزْرَعُونَ fiilindeki failden hâldir ve fetha ile mansuptur.³³⁰

52. Âyet

" ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ "

'Yûsuf', "Benim böyle yapmam, Aziz'in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi" dedi.

بِالْغَيْبِ kelimesi لَمْ أَخُنْهُ fiilindeki failden ya da mef'ûlden haldir ve mahallen mansuptur.³³¹

53. Âyet

" وَمَا أْبْرَأُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ "

"Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" dedi.

³²⁸ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 543.

³²⁹ Age, C. 3. , s. 545.

³³⁰ ez-Zemahşerî, Age, C. 2. , s. 461.

³³¹ Age, C. 2. , s. 461.

وَمَا أُبْرِي نَفْسِي cümlesi لَمْ أَخْنَهُ fiili'nin failinden hâldir ve mahallen mansuptur.³³²

54. Âyet

" وَقَالَ الْمَلِكُ انْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ "

Kral, "Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım", dedi. Onunla konuşunca dedi ki: "Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin."

الْيَوْمَ kelimesi zarftır, müteallakı mahzûf hâldir ve mahallen mansuptur.³³³

56. Âyet

" كَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ "

Böylece Yûsuf 'a, dilediği yerde oturmak üzere ülkede imkân ve iktidar verdik. Biz rahmetimizi istediğimize veririz ve iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmeyiz.

فِي الْأَرْضِ kelimesi مَكَّنَّا fiilinin failinden hâldir, mahallen mansûbtur. يَتَّبِعُوا cümlesi de لِيُوسُفَ kelimesinden hâldir, mahallen mansuptur.³³⁴

58. Âyet

" وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ "

'Derken' Yûsuf 'un kardeşleri çıkageldiler ve yanına girdiler. Yûsuf onları tanıdı, onlar ise Yûsuf 'u tanımıyorlardı.

وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ isim cümlesi فَعَرَفَ fiili'nin mef'ûlünden hâldir, mahallen mansuptur.³³⁵

59. Âyet

" وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ قَالَ انْتُونِي بِأَخٍ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ "

³³² ed-Durra, Age, C. 4. , s. 608.

³³³ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 5.

³³⁴ Age, C. 4. , s. 6.

³³⁵ el-Hereri, Age, C. 14. , s. 35.

Yûsuf, onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: “Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçęi tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim.”

مِنْ أَبِيكُمْ terkihi ya mefûlden hâldir, mahallen mansuptur ya da أَخْ kelimesi'nin ikinci sıfatıdır.³³⁶

60. Âyet

" فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرُبُونِ "

“Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın.”

عِنْدِي zarftır, müteallakı mahzûf hâldir ve mahallen mansuptur.³³⁷

64. Âyet

" قَالَ هَلْ أَمْنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمْنُتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَاللَّهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ "

Yakub onlara, “Onun hakkında size ancak, daha önce kardeşi hakkında güvendiğim kadar güvenebilirim! Allah en iyi koruyandır ve O, merhametlilerin en merhametlisidir” dedi.

مِنْ قَبْلُ kelimesi أَمْنُتُكُمْ fiilinin failinden hâldir. حَافِظًا kelimesi hâldir, fetha ile mansuptur, temyiz olma ihtimali de vardır.³³⁸

66. Âyet

" قَالَ لَنْ أَرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّىٰ تُؤْتُوا مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ "

Babaları, “Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim” dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, “Allah söylediklerimize vekildir” dedi.

لَتَأْتُنَّنِي بِهِ cümlesi مَوْثِقًا kelimesinden hâldir, mahallen mansuptur ya da istinâ-i müferrağdır.³³⁹

³³⁶ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 8.

³³⁷ *Age*, C. 4. , s. 8.

³³⁸ *Age*, C. 4. , s 10.

³³⁹ *Age*, C. 4. , s 11.

67. Âyet

وَقَالَ يَا بَنِيَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ " عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ "

Sonra da, “Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam. Hüküm ancak Allah’ındır. Ben O’na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O’na tevekkül etsinler” dedi.

اللّٰهِ مِنَ اللَّهِ kelimesi شَيْءٍ kelimesinden hâldir, mahallen mansuptur.³⁴⁰

68. Âyet

"وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسٍ يَعْظُونَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لُدُوْا عِلْمًا لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ "

Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah’tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub, içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

عَلَّمْنَا kelimesi لِمَا عَلَّمْنَاهُ 'in kelimesinden hâldir. وَأَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ isim cümlesi عَلَّمْنَا fiilinin failinden hâldir, mahallen mansuptur.³⁴¹

71. Âyet

" قَالُوا وَقَبِلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقَدُونَ "

Yûsuf ’un kardeşleri onlara dönerek, “Ne yitirdiniz?” dediler.

وَقَبِلُوا bu fiil cümlesi قَالُوا fiilinin failinden hâldir, mahallen mansuptur.³⁴²

76. Âyet

"فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وَعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وَعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ "

³⁴⁰ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s 15.

³⁴¹ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 626.

³⁴² el-Hererî, *Age*, C. 14. , s. 68.

Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf 'a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

قَبْلُ zarf-ı zamandır, fetha ile mansub müteallakı mahzuf hâldir. فِي دِينٍ mahallen mansûb müteallakı mahzuf hâldir.³⁴³

77. Âyet

"قَالُوا إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ"

Dediler ki: “Eğer o çalmışsa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.” Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi. İçinden, “Siz kötü bir durumdasınız; anlattığınızı Allah çok daha iyi biliyor” dedi.

قَبْلُ kelimesi failden hâldir, mahallen mansuptur.³⁴⁴

80. Âyet

"فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ آبَاءَكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ"

Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: “Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında iş lediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.”

نَجِيًّا kelimesi خَلَصُوا fiili'nin failinden hâldir, fetha ile mansuptur. وَمِنْ قَبْلُ terkibi hâldir, mahallen mansuptur.³⁴⁵

³⁴³ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 634.

³⁴⁴ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 21.

³⁴⁵ el-Hereri, *Age*, C. 13. , s. 74.

83. Âyet

" قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ "

Yakub, “Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi.

جَمِيعًا kelimesi هُمْ zamirinden hâldir, fetha ile mansuptur.³⁴⁶

90. Âyet

" قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ "

Kardeşleri,"Yoksa sen, sen Yûsuf musun?" dediler. O da , "Ben Yûsufum, bu da kardeşim. Allah, bie iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayi etmez" dedi.

قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا bu cümle قَالَ fiili'nin failinden hâldir, mahallen mansuptur.³⁴⁷

93. Âyet

" اذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَاَلْفُواهُ عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأْتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ "

Bu gömleğimi götürün de babamın yüzüne koyun ki, gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin” dedi.

بِقَمِيصِي kelimesi ya اذْهَبُوا fiiline müteallaktır ya da mahzup bir müteallakı vardır ve hâldir. بَصِيرًا kelimesi اَلْفُوا fiili'nin failinden hâldir, fetha ile mansuptur.³⁴⁸

96. Âyet

" فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ "

Müjdeci gelip gömleği Yakub’un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakub, “Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?” dedi.

³⁴⁶ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 24.

³⁴⁷ *Age*, C. 4. , s. 35.

³⁴⁸ el-Hererî, *Age*, C. 13. , s. 117.

أَلْقَاهُ fiili'nin failinden hâldir, fetha ile mansuptur.³⁴⁹

99. Âyet

" فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَبْوِيهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِن شَاءَ اللَّهُ أَمِينٌ "

'Mısır'a gidip' Yûsuf 'un huzuruna girdiklerinde; Yûsuf ana babasını bağrına bastı ve "Allah'ın iradesi ile güven içinde Mısır'a girin" dedi.

أَمِينٌ kelimesi ادْخُلُوا fiilindeki vâv'dan hâldir, yâ ile mansuptur.³⁵⁰

100. Âyet

" وَرَفَعَ أَبْوِيهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ "

Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf 'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."

سُجَّدًا kelimesi خَرُّوا fiili'nin failinden hâldir, fetha ile mansuptur. مِنْ قَبْلُ kelimesi müteallakı mahzuftur ve رُؤْيَايَ kelimesinden hâldir. حَقًّا kelimesi جَعَلَهَا fiili'nin failinden hâldir, fetha ile mansuptur, mef'ûlün mutlak da olabileceğini söyleyen nahivciler vardır. قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي cümlesi رُؤْيَايَ kelimesinden hâldir, mahallen mansuptur. مِنْ بَعْدِ kelimesi hâldir. وَقَدْ أَحْسَنَ cümlesi رَبِّي kelimesinden hâldir ve mahallen mansuptur. مِنْ بَعْدِ mahzup bir mübtedanın haberidir ve hâldir, mahallen mansuptur.³⁵¹

³⁴⁹ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 41.

³⁵⁰ Age, C. 4. , s. 41.

³⁵¹ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 663.

101. Âyet

"رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ"

Rabbim! Gerçekten bana mülk verdin ve bana sözlerin yorumunu öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Dünyada ve ahirette sen benim velimsin. Benim canımı müslüman olarak al ve beni iyilere kat.”

في في الدُّنْيَا ve تَوَفَّنِي مُسْلِمًا kelimeleri fiilindeki mef'ûlden hâldir, مُسْلِمًا fetha ile mansub, في في الدُّنْيَا kelimesi de mahallen mansuptur.³⁵²

102. Âyet

"ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ"

İşte bu(kıssa), gayb haberlerindedir. Onu sana bi vahiy yolu ile bildiriyor. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.

وَهُمْ يَمْكُرُونَ isim cümlesi يَمْكُرُونَ fiilindeki vâv'dan hâldir, mahallen mansuptur.³⁵³

104. Âyet

"وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ"

Hâlbuki sen buna karşılık onlardan bir ücret de istemiyorsun. O (Kur'an) âlemler içinde ancak bir öğüttür.

عَلَيْهِ kelimesi müteallakı mahzuf dur, أَجْرٍ kelimesinden hâldir, mahallen mansuptur.³⁵⁴

105. Âyet

"كَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ"

Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki yanlarına uğrarlarda onlardan yüzlerini çevirerek geçerler.

وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ isim cümlesi يَمُرُّونَ fiilindeki fail olan vâv'dan hâldir, mahallen mansuptur.³⁵⁵

³⁵² ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 665.

³⁵³ *Age*, C. 4. , s. 666.

³⁵⁴ *Age*, C. 4. , s. 667.

³⁵⁵ el-Hereri, *Age*, C. 14. , s. 46.

106. Âyet

" وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ "

Onların çoğu Allah'a ancak ortak koşarak inanırlar.

مُشْرِكُونَ isim cümlesi مُشْرِكُونَ fiilindeki fail olan vâv'dan hâldir, mahallen mansuptur.³⁵⁶

107. Âyet

" فَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ "

Yoksa Allah tarafından kendilerini kuşatacak bir azabın gelmeyeceğinden veya onlar farkında onlamdan kıyametin ansızın gelip çatmayacağından emin mi oldular?

يَشْعُرُونَ isim cümlesi hâldir, mahallen mansuptur.³⁵⁷

108. Âyet

" قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ "

De ki: "İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bilerek Allah'a çağırırız. Allah'ın şanı yücedir. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim."

إِلَى اللَّهِ kelimesi أَدْعُو fiiline mütealliktir, ya da سَبِيلِي kelimesindeki 'ي'dan hâldir, mahallen mansuptur. بَصِيرَةٍ kelimesi أَدْعُو fiili'nin failinden hâldir, mahallen mansuptur³⁵⁸

109. Âyet

" وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجَالًا نُوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ "

Biz senden önce de, memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşıp da, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

مِنْ قَبْلِكَ kelimesi müteallakı mahzuf ve رَجَالًا kelimesinden hâldir, mahallen mansuptur. وَالدَّارُ الْآخِرَةُ cümlesi için hâl olduğunu söyleyen nahivciler de vardır.³⁵⁹

³⁵⁶ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 669.

³⁵⁷ Age, C. 4. , s. 670.

³⁵⁸ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 52.

3.2.6. Yûsuf Sûresi'ndeki Temyiz Örnekleri

4. Âyet

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ

كَوْكَبًا kelimesi أَحَدَ عَشَرَ sayısını beyan eden bir temyizdir, fetha ile mansuptur.³⁶⁰

30. Âyet

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

حُبًّا kelimesi شَغَفَهَا cümlesindeki kapalılığı kaldıran temyizdir, fetha ile mansuptur.³⁶¹

3.2.7. Yûsuf Sûresi'ndeki Müstesnâ Örnekleri

47. Âyet

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأْبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ

Yûsuf dedi ki: “Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın.”

قَلِيلًا müstesnâdır, tam müsbet istisnâ olduğundan nasb olması vaciptir ve fetha ile mansuptur.³⁶²

48. Âyet

ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعَ شِدَادٍ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ

“Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek.”

قَلِيلًا müstesnâdır, tam müsbet istisnâ olduğundan nasb olması vaciptir ve fetha ile mansuptur.³⁶³

³⁵⁹ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 673.

³⁶⁰ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 78.

³⁶¹ Ebû'l-Berekât Hafizüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Tefsirü'n-Nesefî*, Darü'n- Nefâis, Beyrut 2009, C. 2. , s. 314.

³⁶² ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 546.

³⁶³ Age, C. 3. , s. 546.

53. Âyet

" وَمَا أَبْرَأُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ "

“Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.

بُرَادَا İSTİSNÂ EDATIDIR, مَا رَحِمَ رَبِّي cümlesi لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ kelimesinden istisnâ-i muttasıldır.³⁶⁴ Ya da مَا ismi mevsuldür, veya istisnâ-i munkatıdır, sükün üzere mebni nekra-i mevsuledir, mahallen mansuptur.³⁶⁵

66. Âyet

" قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْتَقًا مِّنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَن يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ "

Babaları, “Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim” dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, “Allah söylediklerimize vekildir” dedi.

بُرَادَا İSTİSNÂ EDATIDIR, أَن يُحَاطَ بِكُمْ müstesnâdır, mahallen mansuptur. İstisnâ-i muttasıl da, munkatı da olması caizdir.³⁶⁶

68. Âyet

" وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم مَّا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لُدُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ "

Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah’tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub, içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

بُرَادَا İSTİSNÂ EDATIDIR ve لَكِن manasında istisnâ-i munkatıdır. حَاجَةٌ kelimesi müstesnâdır ve fetha ile mansuptur.³⁶⁷

³⁶⁴ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 552.

³⁶⁵ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 608.

³⁶⁶ el-Ukberî, *Age*, C. 2. , s. 737.

76. Âyet

"فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ"

Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yü künden çıkardı. İşte biz Yûsuf 'a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

اللَّهُ burada إِلَّا istisnâ edatıdır, أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ müstesnâdır, mahallen mansuptur. istisna'nın muttasıl ve munkatı olaması caizdir.³⁶⁸

3.2.8. Yûsuf Sûresi'ndeki كَانَ ve Benzerleri'nin Haberleri

3. Âyet

"نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ"

Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.)

كَانَ cümlesindeki تَ zamiri damme üzere mebni mahallen merfu كَانَ 'nin ismidir. لَمِنَ kelimesindeki لَ harfi إِنَّ muhaffeyi إِنَّ'î nâfiyeden ayıran harfdir, مِنْ müteallakı mahzuftur, لَمِنَ الْغَافِلِينَ ifadesi كَانَ 'nin haberidir ve mahallen mansuptur.³⁶⁹

7. Âyet

"الْقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِلْمَسْئَلِينَ"

Andolsun, Yûsuf ve kardeşlerinde (hakikati arayıp) soranlar için ibretler vardır.

الْقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ cümlesinde كَانَ 'nin öne geçmiş haberidir. يُوسُفَ kelimesi ucme ve alem olması sebebiyle ğayrı munsarıftır ve cer alâmetini fetha ile almıştır, mahallen mansuptur.³⁷⁰

9. Âyet

³⁶⁷ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 627.

³⁶⁸ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 21.

³⁶⁹ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 545.

³⁷⁰ *Age*, C. 4. , s. 546.

" اَفْتَلُوا يُوْسُفَ اَوْ اَطْرَحُوْهُ اَرْضًا يَخُلُ لَكُمْ وُجْهُ اَبِيكُمْ وَتَكُوْنُوْنَ مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِيْنَ "

“Yûsuf ’u öldürün veya onu bir yere atın ki babanız sadece size yönelsin. Ondan sonra (tövbe edip) salih kimseler olursunuz.”

اَفْتَلُوا يُوْسُفَ bu cümlede وِ كَانِ 'nin ismidir mahallen merfudur, قَوْمًا kelimesi de haberi olarak gelmiştir ve fetha ile mansuptur.³⁷¹

10. Âyet

" قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوْا يُوْسُفَ وَالْقَوْمُ فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِيْنَ "

Onlardan bir sözcü, “Yûsuf ’u öldürmeyin, onu bir kuyunun dibine bırakın ki geçen kervanlardan biri onu bulup alsın. Eğer yapacaksınız böyle yapın” dedi.

اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِيْنَ bu cümledeki فَاعِلِيْنَ kelimesi كَانِ 'nin haberi olarak gelmiştir, يِ ile mansuptur.³⁷²

17. Âyet

" قَالُوْا يَا اَبَانَا اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِيْئُكَ وَتَرَكْنَا يُوْسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِيْنَ "

“Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf ’u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın” dediler.

وَلَوْ كُنَّا صَادِقِيْنَ cümlesinde كُنَّا kelimesindeki نَا zamiri كَانِ 'nin ismidir ve mahallen merfudur. صَادِقِيْنَ kelimesi haberidir, cemi müzekker salim olduğu için يِ ile mansuptur.³⁷³

20. Âyet

" وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُوْدَةٍ وَكَانُوْا فِيْهِ مِنَ الزَّاهِدِيْنَ "

Onu ucuz bir fiyata, birkaç dirheme sattılar. Zaten ona değer vermiyorlardı.

وَكَانُوْا فِيْهِ مِنَ الزَّاهِدِيْنَ cümlesinde كَانِ 'nin ismi merfu muttasıl cemi vav'ıdır, mahallen merfudur. مِنَ الزَّاهِدِيْنَ kelimesi de haberidir ve mahallen mansuptur.³⁷⁴

³⁷¹ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 548.

³⁷² *Age*, C. 4. , s. 550.

³⁷³ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 81.

³⁷⁴ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 562.

26. Âyet

" قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنَّ كَانَ قَمِيصُهُ قُدًّا مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ "

Yûsuf, "O, benden arzusunu elde etmek istedi" dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yûsuf) yalancılardandır."

قُدًّا kelimesi 'كَانَ'nin ismidir ve damme ile merfudur. قَمِيصُهُ cümlesine 'كَانَ'nin haberidir ve mahallen mansûbtur. 27. Âyet-i Kerimedeki 'كَانَ'nin haberidir ve mahallen mansûbtur. 27. Âyet-i Kerime ile aynıdır.³⁷⁵

29. Âyet

" يَٰيُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ "

"Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.

كُنتِ cümlesinde 'كَانَ'nin ismidir ve mahallen merfudur. 'كَانَ'nin zamiri 'ت' cümlesinde 'كَانَ'nin ismidir ve mahallen merfudur. 'كَانَ'nin zamiri 'ت' cümlesinde 'كَانَ'nin ismidir ve mahallen merfudur. 'كَانَ'nin zamiri 'ت' cümlesinde 'كَانَ'nin ismidir ve mahallen merfudur.³⁷⁶

32. Âyet

" قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدتُّهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا أَمَرُهُ لَيَسْجُنَنَّ وَلَيَكُونَا مِنَ الصَّاعِرِينَ "

Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: "İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak."

الصَّاعِرِينَ kelimesi de haberidir, mahallen mansuptur.³⁷⁷

33. Âyet

" قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ مِنَ الْجَاهِلِينَ "

³⁷⁵ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 572.

³⁷⁶ *Age*, C. 4. , s. 574.

³⁷⁷ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 527.

Yûsuf, “Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni dâvet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum” dedi.

وَآتَبَعْتُ مَلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ³⁷⁸

38. Âyet

“Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine uydum. Bizim, Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah’ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.”

وَآتَبَعْتُ مَلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ

“Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine uydum. Bizim, Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah’ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.”

43. Âyet

إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ

Eğer rüya yorumluyorsanız.

Bu cümledeki تَعْبُرُونَ haber للرُّؤْيَا 'nin ismidir ve mahallen merfudur. كَانْ 'nin ikinci haberidir ve mahallen mansuptur.³⁸⁰

68. Âyet

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ

Babalarının emrettiği şekilde (ayrı kapılardan) girdiklerinde (bile) bu, Allah’tan gelecek hiçbir şeyi onlardan uzaklaştıracak değildi. Sadece Yakub, içindeki bir dileği ortaya koymuş oldu. Şüphesiz o, biz kendisine öğrettiğimiz için bilgi sahibidir. Fakat insanların çoğu bilmezler.

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ

“Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine uydum. Bizim, Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah’ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.”

³⁷⁸ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 581.

³⁷⁹ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 536.

³⁸⁰ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 598.

69. Âyet

" وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ "

Yûsuf 'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin'i bağrına bastı ve (gizlice) "Haberin olsun ben senin kardeşim, artık onların yaptıklarına üzülme" dedi.

كَانُوا يَعْمَلُونَ cümlesinde كَانَ 'nin ismi merfu muttasıl cemi vav'ıdır, يَعْمَلُونَ cümlesi de haberidir, mahallen mansuptur.³⁸²

73. Âyet

" قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ "

Dedilerki:"Allah'a andolsun, siz de biliyordunuz ki bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz."

وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ cümlesinde كَانَ 'nin ismi mahallen merfu نَا zamiridir. سَارِقِينَ kelimesi de haberidir, yâ ile mansuptur.³⁸³

74. Âyet

" قَالُوا فَمَا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَادِبِينَ "

Onlar, "Eğer yalancı iseniz, hırsızlığın cezası nedir?" dediler.

إِنْ كُنْتُمْ كَادِبِينَ cümlesinde كَانَ 'nin ismi merfu muttasıl تْ zamiridir, كَادِبِينَ kelimesi de haberidir ve yâ ile mansûbtur.³⁸⁴

76. Âyet

" مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ "

Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı.

مَا كَانَ لِيَأْخُذَ cümlesinde كَانَ 'nin ismi cevazen müstetir هُو zamiridir. لِيَأْخُذَ kelimesi haberidir ve mahallen mansuptur.

81. Âyet

³⁸¹ el-Hereri, *Age*, C. 14. , s. 42.

³⁸² *Age*, C. 14. , s. 68.

³⁸³ *Age*, C. 14. , s. 70.

³⁸⁴ *Age*, C. 14. , s. 70.

" ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَفُؤَلُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ "

"Siz babanıza dönün ve deyinki:"Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik.(Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı(oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik."

وَ مَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ cümlesinde كَانَ 'nin ismi merfu muttasıl نَا zamiridir mahallen merfu dur, حَافِظِينَ kelimesi haberidir ya ile mansuptur.³⁸⁵

82. Âyet

"وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعَيْرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ"

"Bulduğumuz kent halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz."

فِيهَا cümlesinde كَانَ 'nin ismi merfu muttasıl نَا zamiridir mahallen merfu dur, فِيهَا kelimesi de haberidir ve mahallen mansuptur.³⁸⁶

85. Âyet

" قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ "

Oğulları, "Allah'a yemin ederiz ki, hâlâ Yûs'fu anıp duruyorsun. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın" dediler.

تَفْتَأُ cümlesindeki تَفْتَأُ kelimesi كَانَ'nin kardeşlerindedir, ismi vucûben müstetirdir أَنْتَ zamiridir ve تَذْكُرُ cümlesi haberidir, mahallen mansuptur. كَانَ تَكُونَ حَرَضًا cümlesinde كَانَ 'nin ismi vucûben müstetir أَنْتَ'dir, حَرَضًا kelimesi haberidir ve fetha ile mansuptur. مِنَ الْهَالِكِينَ cümlesinde, كَانَ'nin ismi vucûben müstetir أَنْتَ'dir, مِنَ الْهَالِكِينَ kelimesi de haberidir ve mahallen mansuptur.³⁸⁷

حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ bu âyet-i kerimede تَكُونَ cümlesi أَوْ atıf harfî ile kendinden önceki تَكُونَ fiilinin üzerine atfedilmiştir ve mahallen mansuptur.³⁸⁸

91. Âyet

" قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ أَتَرَكْنَا اللَّهَ عَلَيْنَا وَإِن كُنَّا لَخَاطِئِينَ "

³⁸⁵ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 101.

³⁸⁶ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 24.

³⁸⁷ *Age*, C. 4. , s. 25.

³⁸⁸ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 646.

Dediler ki: “Allah’a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik.”

لَخَاطِبِينَ cümlesinde كَانَ 'nin ismi merfu muttasıl نا zamiridir, لَخَاطِبِينَ kelimesi de haberidir yâ ile mansuptur.³⁸⁹

97. Âyet

" قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِبِينَ "

Oğulları, “Ey babamız! Allah’tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik” dediler.

لَخَاطِبِينَ cümlesinde كَانَ 'nin ismi merfu muttasıl نا zamiridir, لَخَاطِبِينَ kelimesi haberidir, yâ ile mansuptur.³⁹⁰

102. Âyet

" ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ "

İşte bu(kıssa), gayb haberlerindedir. Onu sana bir vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin.)

لَدَيْهِمْ cümlesinde كَانَ 'nin ismi merfu muttasıl ت zamiridir, mahallen merfudur. لَدَيْهِمْ kelimesi müteallakı mahzuftur ve كَانَ 'nin haberidir mahallen mansuptur.³⁹¹

109. Âyet

" كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ "

Biz senden önce de, memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz birtakım erkekleri peygamber olarak gönderdik. Yeryüzünde dolaşp da, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?

كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ cümlesinde كَيْفَ öne geçmiş haberdur ve mahallen mansuptur, عَاقِبَةُ kelimesi كَانَ 'nin ismidir ve damme ile merfudur.³⁹²

³⁸⁹ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 35.

³⁹⁰ *Age*, C. 4. , s. 41.

³⁹¹ *Age*, C. 4. , s. 45.

³⁹² *Age*, C. 4. , s. 52.

111. Âyet

"لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَى وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ"

Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır. Kur'an, uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi ayrı ayrı açıklayan ve inanan bir toplum için de bir yol gösterici ve bir rahmettir.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ cümlesinde فِي قَصَصِهِمْ öne geçmiş haberdur ve mahallen mansuptur, عِبْرَةٌ kelimeside كَانَ 'nin ismidir, damme ile merfudur. مَا كَانَ حَدِيثًا cümlesinde حَدِيثًا kelimesi كَانَ 'nin haberidir, fetha ile mansuptur, ismi de cevazen müstetir zamirdir, Kur'an-ı Kerim'e döner.³⁹³

3.2.9. Yûsuf Sûresi'ndeki كَاد ve Benzerlerinin Haberleri

21. Âyet

"وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ"

Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf 'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا bu cümlede عَسَى umut ifade eden nâkıs fiildir, ismi cevazen müstetir zamirdir, أَنْ يَنْفَعَنَا fiil cümlesi haberidir ve mahallen mansuptur.³⁹⁴

83. Âyet

" قَالَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي ارْتَبْتُكُمْ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ"

Yakub, “Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi.

³⁹³ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 52.

³⁹⁴ Age, C. 3. , s. 516.

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي cümlesinde عَسَى umut ifade eden nakıs fiildir, ismi الله lafzıdır, damme ile merfudur. أَنْ يَأْتِيَنِي cümlesi haberidir ve mahallen mansuptur.³⁹⁵

3.2.10. Yûsuf Sûresi'ndeki إِنَّ ve Benzerlerinin İsimleri

2. Âyet

"إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ"

Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ bu cümledeki إِنَّ'nin ismi نا zamiridir ve mahallen mansûbtur. أَنْزَلْنَاهُ cümlesi de haberidir, mahallen merfudur. لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ cümlesinde كُمْ zamiri إِنَّ'nin kardeşlerinden olan لَعَلَّ'nin ismidir ve mahallen mansuptur. تَعْقِلُونَ cümlesi haberidir ve mahallen merfudur.³⁹⁶

3. Âyet

"نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ"

Sana bu Kur'an'ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.

وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ cümlesinde إِنَّ kelimesi إِنَّ'nin hafifletimiş halidir, كُنْتَ kelimesi إِنَّ'nin ismidir ve mahallen mansuptur. لَمِنَ الْغَافِلِينَ kelimesi de haberidir, mahallen merfudur. لَمِنَ'deki ل'a lâm'ı fârika denir.³⁹⁷

4. Âyet

"إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ"

Hani Yûsuf, babasına "Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı" demişti.

رَأَيْتُ cümlesinde mütekellim ي'ı'sı إِنَّ'nin ismidir ve mahallen mansuptur. رَأَيْتُ cümlesi haberidir ve mahallen merfudur.³⁹⁸

³⁹⁵ el- Herrât, Age, C. 2. , s. 515.

³⁹⁶ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 500.

³⁹⁷ Age, C. 3. , s. 500.

³⁹⁸ Age, C. 3. , s. 500.

5. Âyet

"قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ"

Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa, sana tuzak kurarlar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

İnşâde cümlesinde الشَّيْطَانَ kelimesi إِنَّ'nin ismidir, fetha ile mansûbtur, عَدُوٌّ kelimesi haberidir ve damme ile merfudur.³⁹⁹

6. Âyet

"وَكَذَلِكَ يَجْتَسِبُكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُنَبِّئُكَ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَىٰ أَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ"

“İşte Rabbin seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da tamamlayacaktır.”

İnşâde cümlesinde إِنَّ'nin ismi رَبُّكَ kelimesidir, fetha ile mansûbtur, عَلِيمٌ haberidir ve damme ile merfudur.⁴⁰⁰

8. Âyet

"إِذْ قَالُوا لِيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنْنَا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَاتَنَا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ"

Kardeşleri dediler ki: “Biz güçlü bir topluluk olduğumuz hâlde, Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Doğrusu babamız açık bir yanılğı içindedir.”

İnşâde cümlesindeki إِنَّ'nin ismi أَبَاتَنَا kelimesidir, esmâ-i sitteden olduğundan elif ile mansuptur. لَفِي ضَلَالٍ kelimeside haberidir, mahallen merfudur, haberin başındaki ل 'a müzahlaka denir.⁴⁰¹

11. Âyet

"قَالُوا يَا أَبَاتَنَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ"

³⁹⁹ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 543.

⁴⁰⁰ ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 501.

⁴⁰¹ *Age*, C. 3. , s. 506.

Babalarına şöyle dediler: “Ey babamız! Yûsuf hakkında bize neden güvenmiyorsun? Hâlbuki biz onun iyiliğini isteyen kişileriz.”

لَنَّاصِحُونَ cümlesinde إِنَّ 'nin ismi نا zamiridir, mahallen mansuptur. لَنَّاصِحُونَ kelimesi de haberidir ve vâv ile merfudur, haberin başındaki ل 'a müzahlaka denir.⁴⁰²

12. Âyet

"أَرْسَلَهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعُ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ"

“Yarın onu bizimle beraber gönder de gezip oynasın. Şüphesiz biz onu koruruz.”

لَحَافِظُونَ cümlesinde إِنَّ'nin ismi نا zamiridir, mahallen mansuptur. لَحَافِظُونَ haberidir, vâv ile merfudur, haberin başındaki ل 'da ibtidaiyyedir.⁴⁰³

13. Âyet

"قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ"

Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.”

لَيَحْزُنُنِي cümlesinde إِنَّ'nin ismi mütekelim ي 'sıdır, mahallen mansuptur, لَيَحْزُنُنِي kelimesi de haberidir ve mahallen merfudur, haberin başındaki ل 'a müzahlaka denir.⁴⁰⁴

14. Âyet

"قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخَاسِرُونَ"

Onlar da, “Andolsun biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse (o takdirde) biz gerçekten hüsrana uğramış oluruz” dediler.

لَخَاسِرُونَ cümlesinde إِنَّ'nin ismi نا zamiridir, mahallen mansuptur. لَخَاسِرُونَ kelimesi haberidir ve vâv ile merfudur, haberin başındaki ل 'a müzahlaka denir.⁴⁰⁵

⁴⁰² ed-Dervîş, *Age*, C. 3. , s. 507.

⁴⁰³ ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 551.

⁴⁰⁴ *Age*, C. 4. , s. 552.

⁴⁰⁵ *Age*, C. 4. , s. 553.

17. Âyet

"قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ"

"Ey babamız! Biz yarışa girmiştik. Yûsuf 'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. (Bir de ne görelim) onu kurt yemiş. Her ne kadar doğru söylesek de sen bize inanmazsın" dediler.

ذَهَبْنَا cümlesinde إِن 'nin ismi نا zamiridir, mahallen mansuptur. ذَهَبْنَا cümlesi haberdur mahallen merfudur.⁴⁰⁶

21. Âyet

"وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ"

Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: "Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz." İşte böylece biz Yûsuf 'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ bu cümlede لَكِنَّ kelimesi إِن 'nin kardeşlerindendir ve أَكْثَرَ kelimesi كِن nin ismidir, fetha ile mansuptur, لَا يَعْلَمُونَ cümlesinde haberdur ve mahallen merfudur.⁴⁰⁷

23. Âyet

"وَرَأَوْتَهُ فِي بَيْتِهَا عَنِ نَفْسِهِ وَعَلَّقَتْ الْأُبْيَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ"

Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, "Haydi gelsene!" dedi. O ise, "Allah'a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler" dedi.

وَرَأَوْتَهُ فِي بَيْتِهَا عَنِ نَفْسِهِ cümlesinde إِن 'nin ismi هُ zamiridir ve mahallen mansuptur, رَبِّي kelimesi haberidir ve mukadder bir damme ile merfudur. إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ bu cümlede إِن 'nin ismi هُ

⁴⁰⁶ ed-Durra, Age, C. 4., s. 557.

⁴⁰⁷ Age, C. 4., s. 564.

zamiridir, mahallen mansuptur, لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ cümleside haberidir ve mahallen merfudur.⁴⁰⁸

24. Âyet

"وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ"

Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.

عِبَادِنَا cümlesinde إِنَّ'nin ismi هُ zamiridir, mahallen mansuptur عِبَادِنَا kelimesi haberidir ve mahallen merfudur.

28. Âyet

"فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قَدْ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ"

Kadının kocası Yûsuf 'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: "Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür."

بُنَّ bu cümlede إِنَّ'nin ismi هُ zamiridir ve mahallen mansuptur, مِنْ كَيْدِكُنَّ kelimesi de haberidir, mahallen merfudur. إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ cümlesinde إِنَّ'nin ismi كَيْدِكُنَّ kelimesidir, fetha ile mansuptur, عَظِيمٌ kelimeside haberidir ve damme ile merfudur.⁴⁰⁹

29. Âyet

"يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ"

"Ey Yûsuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın,) sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin.

كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ cümlesinde إِنَّ'nin ismi كِ zamiridir, mahallen mansuptur, كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ cümleside haberidir, mahallen merfudur.⁴¹⁰

30. Âyet

"وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَرَبِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ"

⁴⁰⁸ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 567.

⁴⁰⁹ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 85.

⁴¹⁰ Age, C. 2. , s. 85.

Şehirde birtakım kadınlar, “Aziz’in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murad almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz” dediler.

لَنَرَاهَا cümlesinde إِنِّnin ismi نا zamiridir, mahallen mansuptur, لَنَرَاهَا fiilide haberidir ve mahallen merfudur.⁴¹¹

34. Âyet

"فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ"

Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

هُوَ cümlesinde إِنِّnin ismi هُ zamiridir, mahallen mansuptur, هُ zamiri fasıldır, السَّمِيعُ الْعَلِيمُ kelimeleri de haberidir, damme ile merfudur.⁴¹²

36. Âyet

"وَدَخَلَ مَعَهُ السَّبْجَنَ فَتَيَّانَ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِينًا بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ"

Onunla beraber zindana iki delikanlı daha girdi. Biri, “Ben rüyamda şaraplık üzüm sıkığımı gördüm” dedi. Diğeri, “Ben de rüyamda başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Şüphesiz biz seni iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan görüyoruz” dedi.

إِنِّي cümlesinde إِنِّnin ismi mütekellim ي 'sıdır, mahallen mansuptur. إِنِّي fiili de haberidir, mahallen merfudur. إِنِّي cümleside kendisinden öncekinin i'râbı gibi i'râblanır. إِنَّا cümlesinde إِنِّnin ismi نا zamiridir, mahallen merfudur, إِنِّي fiili de haberidir, mahallen merfudur.⁴¹³

37. Âyet

"قَالَ لَا يَا تُبَيِّكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكَمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ"

⁴¹¹ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 534.

⁴¹² Age, C. 3. , s. 535.

⁴¹³ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 85.

Yûsuf dedi ki: “Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce, onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindedir. Ben, Allah’a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım.”

وَآتَبْتُ مَلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ⁴¹⁴

38. Âyet

“Atalarım İbrahim, İshak ve Yakub’un dinine uydum. Bizim, Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz. Bu, bize ve insanlara Allah’ın bir lütfudur, fakat insanların çoğu şükretmezler.”

لَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ⁴¹⁵

40. Âyet

“Siz Allah’ı bırakıp; sadece sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlere (düzmece ilâhlara) tapıyorsunuz. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm ancak Allah’a aittir. O, kendisinden başka hiçbir şeye tapmamanızı emretmiştir. İşte en doğru din budur. Fakat insanların çoğu bilemezler.”

لَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ⁴¹⁶

42. Âyet

“ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا ادْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنْسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ ”

⁴¹⁴ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 87.

⁴¹⁵ Age, C. 2. , s. 85.

⁴¹⁶ İbrahim, Age, s. 239.

Yûsuf, onlardan kurtulacağını düşündüğü kişiye, “Efendinin yanında beni an”, dedi. Fakat şeytan onu efendisine hatırlatmayı unutturdu da bu yüzden o, birkaç yıl daha zindanda kaldı.

جِ cümlesinde أَنْ'nin ismi هُ zamiridir, نَاجِ kelimesi de haberidir ve iltikâ-i sakinden dolayı hazfedilen ي'nın üzerinde mukadder bir damme ile merfudur.⁴¹⁷

43. Âyet

"وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي رُؤْيَايَ إِنَّ كُنْتُمْ لِلرُّؤْيَا تَعْبُرُونَ"

Kral, “Ben rüyamda yedi semiz ineği, yedi zayıf ineğin yedi- ğini; ayrıca yedi yeşil başak ve yedi de kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, rüyamı bana yorumlayın” dedi.

أَرَى cümlesinde أَنْ'nin ismi ي zamiridir, mahallen mansuptur أَرَى fiilide haberidir. mahallen merfudur.⁴¹⁸

46. Âyet

"يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ وَأُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ"

'Zindana varınca', “Yûsuf! Ey doğru sözlü! Rüyada yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yemesi, bir de yedi yeşil başakla diğer yedi kuru başak hakkında bize yorum yap. Ümid ederim ki (vereceğin bilgi ile) insanlara dönerim de onlar da (senin değerini) bilirler” dedi.

لَعَلِّي أَرْجِعُ cümlesi 'لَعَلَّ'nin ismidir, mahallen mansuptur, أَرْجِعُ cümlesi ise haberidir, mahallen merfudur. لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ cümlesinde هُمْ zamiri لَعَلَّ'nin ismidir, mahallen mansuptur, يَعْلَمُونَ fiili de haberdir ve mahallen merfudur.⁴¹⁹

⁴¹⁷ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 85.

⁴¹⁸ ed-Dervîş, Age, C. 3. , s. 544.

⁴¹⁹ Age, C. 3. , s. 545.

50. Âyet

"وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ"

Kral, "Onu bana getirin" dedi. Elçi, Yûsuf 'a gelince (Yûsuf) dedi ki: "Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir."

بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ bu cümlede إِنَّ'nin ismi رَبِّي kelimesidir, mukadder bir fetha ile mansuptur, عَلِيمٌ haberidir, damme ile merfudur.⁴²⁰

51. Âyet

"قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَاوَدْتَنِّي يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ"

Kral, kadınlara, "Yûsuf 'tan murad almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?" dedi. Kadınlara, "Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz" dediler. Aziz'in karısı ise, "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murad almak istedim. Şüphesiz Yûsuf doğru söyleyenlerdendir" dedi.

لَمِنَ الصَّادِقِينَ bu cümlede إِنَّ'nin ismi هُ zamiridir, mahallen mansuptur, لَمِنَ الصَّادِقِينَ kelimesi de haberidir, mahallen merfudur, haberin başındaki ل' da ibtida lâmidir.⁴²¹

52. Âyet

"ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ"

'Yûsuf', "Benim böyle yapmam, Aziz'in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi" dedi.

لَمْ أَخُنْهُ cümlesinde أَنِّي 'nin ismi ي dır, mahallen mansuptur. لَمْ أَخُنْهُ cümlesi de haberdir, mahallen merfudur.⁴²²

53. Âyet

"وَمَا أَبرَأُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ"

⁴²⁰ el-Hererî, *Age*, C. 13. , s. 452.

⁴²¹ *Age*, C. 13. , s. 454.

⁴²² *Age*, C. 13. , s. 454.

“Ben nefsimi temize çıkarmam, çünkü Rabbimin merhamet ettiği hariç, nefis aşırı derecede kötülüğü emreder. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.

لَأْمَارَةً لِّلنَّفْسِ إِنَّ'nin ismi كُلف kelimesidir, fetha ile mansûptur. لَأْمَارَةً kelimesi de haberidir, damme ile merfudur. Haberin başındaki ل ise müzahlaka lâmidir. إِنَّ'nin ismi رَبِّي kelimesidir, mukadder bir fetha ile mansubtur. عَفُورٌ kelimesi birinci, رَحِيمٌ kelimeside ikinci haberdir ve damme ile merfudurlar.⁴²³

54. Âyet

" وَقَالَ الْمَلِكُ انْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصُهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ "

Kral, “Onu bana getirin, onu özel olarak yanıma alayım”, dedi. Onunla konuşunca dedi ki: “Şüphesiz bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir bir kişisin.”

لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ cümlesinde إِنَّ'nin ismi كُ zamiridir, mahallen mansuptur, مَكِينٌ kelimesi birinci, أَمِينٌ'da ikinci haberdir ve damme ile merfudur.⁴²⁴

55. Âyet

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْمَ "

Yûsuf, “Beni ülkenin hazinelerine bakmakla görevlendir. Çünkü ben iyi koruyucu ve bilgili bir kişiyim” dedi.

عَلَيْمٌ cümlesinde إِنَّ'nin ismi ي dır, mahalen mansuptur حَفِيظٌ birinci, عَلَيْمٌ'da ikinci haberdir ve damme ile merfudur.⁴²⁵

59. Âyet

" وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ قَالَ انْتُونِي بِأَخٍ لَّكُمْ مِنْ آبَائِكُمْ أَلَا تَرَوْنَ أَنِّي أُوفِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنزِلِينَ "

Yûsuf, onların yüklerini hazırlatınca dedi ki: “Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ölçeceği tam dolduruyorum ve ben misafir ağırlayanların en iyisiyim.”

⁴²³ Sâfi, *Age*, C. 13. , s. 10.

⁴²⁴ *Age*, C. 13. , s. 11.

⁴²⁵ *Age*, C. 13. , s. 12.

أُوفِي الْكَيْلِ 'nin ismi dır ve mahallen mansuptur. أُوفِي الْكَيْلِ cümlesinde haberdir, mahallen merfudur.⁴²⁶

61. Âyet

" قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ "

Dediler ki: "Onu babasından isteyeceğiz ve muhakkak bunu yaparız."

لَفَاعِلُونَ kelimeside نَا'nin ismi zamiridir, mahallen mansûbtur. وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ cümlesinde نَا'nin ismi zamiridir, mahallen mansûbtur. لَفَاعِلُونَ kelimeside haberidir, vâv ile merfudur, haberin başındaki ل'da tekit lâmıdır.⁴²⁷

62. Âyet

" وَقَالَ لِفَتْيَانِهِ اجْعَلُوا بَضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ "

Yûsuf, adamlarına dedi ki: "Onların ödedikleri zahire bedellerini yüklerinin içine koyun. Umulur ki ailelerine varınca onu anlarlar da belki yine dönüp gelirler."

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ cümlesinde لَعَلَّ kelimesi نَا'nin kardeşlerindendir, لَعَلَّ'nin ismi هُمْ zamiridir, mahallen mansuptur. يَعْرِفُونَهَا cümlesi de haberidir, mahallen merfudur. لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ cümlesi kendisinden öncekinin i'rabı ile aynıdır.⁴²⁸

63. Âyet

" فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانًا نَكْتَلُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ "

لَحَافِظُونَ kelimesi نَا'nin ismi zamiridir, mahallen mansuptur,. لَحَافِظُونَ cümlesinde نَا'nin ismi zamiridir, mahallen mansuptur,. لَحَافِظُونَ kelimesi haberdir ve vâv ile merfudur, haberin başındaki ل'da te'kit için gelmiştir.⁴²⁹

68. Âyet

" وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغْنِي عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسٍ يَعْذُوبُ فَضَاهَا وَإِنَّهُ لَدُوٌّ عَلِيمٌ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ "

لَدُوٌّ عَلِيمٌ cümlesinde لَدُوٌّ haberidir, vâv ile merfudur. وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ cümlesinde لَكِنَّ'nin kardeşlerindendir, أَكْثَرَ'nin ismidir, لَدُوٌّ cümlesi haberidir, mahallen merfudur.⁴³⁰

⁴²⁶ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 7.

⁴²⁷ Sâfî, *Age*, C. 13. , s. 18.

⁴²⁸ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 94.

⁴²⁹ *Age*, C. 2. , s. 95.

⁴³⁰ *Age*, C. 2. , s. 97.

69. Âyet

" وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ آوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ "

Onlar, babalarına döndüklerinde, “Ey babamız! Bize artık zahire verilmeyecek. Kardeşimizi (Bünyamin’i) bizimle gönder ki zahire alalım. Onu biz elbette koruruz” dediler.

أَنَا أَخُوكَ isim cümlesinde إِنِّي 'nin ismi zamiri dir, mahallen mansuptur, أَنَا أَخُوكَ isim cümlesi haberidir ve mahallen merfudur.⁴³¹

69. Âyet

" فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا الْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ "

Yûsuf 'un huzuruna girdiklerinde; o, kardeşi Bünyamin’i bağrına bastı ve (gizlice) “Haberin olsun ben senin kardeşimim, artık onların yaptıklarına üzülme” dedi.

لَسَارِقُونَ kelimesi de haberidir ve vâv ile merfudur.⁴³²

78. Âyet

" قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبَا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ "

Onlar, Yûsuf 'a: “Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoy. Şüphesiz, biz senin iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan olduğunu görüyoruz” dediler.

أَبَا kelimesi de te'hir etmiş isimdir, elif ile mansuptur. إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ cümlesinde إِنِّي 'nin ismi نا zamiridir, نَرَاكَ cümlesinde haberidir, mahallen merfudur.⁴³³

79. Âyet

" قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَن نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَظَالِمُونَ "

Yûsuf, “Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz” dedi.

⁴³¹ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 97.

⁴³² Age, C. 2. , s. 98.

⁴³³ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 21.

لِظَالِمُونَ cümlesinde اِنَّا'nin ismi نا zamiridir, mahallen mansûbtur. لِظَالِمُونَ kelimesi de haberidir, vâv ile merfudur.⁴³⁴

80. Âyet

"فَلَمَّا اسْتَيْسَـؤُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ أَبَاءَكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْتَقًا مِنَ اللَّهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ"

Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: "Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında iş lediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır."

أَنَّ cümlesinde اِنَّا'nin ismi اَبَا kelimesidir, fetha ile mansuptur, قَدْ أَخَذَ cümlesi de haberidir, mahallen merfudur.⁴³⁵

81. Âyet

"ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ"

"Siz babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti, biz ancak bildiğimize şahitlik ettik.(Sana söz verdiğimiz zaman) gaybı(oğlunun hırsızlık edeceğini) bilemezdik."

إِنَّ cümlesinde اِنَّا'nin ismi اِبْنِكَ dir, fetha ile mansuptur. سَرَقَ fiil cümleside haberidir, mahallen merfudur.⁴³⁶

82. Âyet

"وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعَيْرَ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ"

"Bulduğumuz kent halkına ve aralarında olduğumuz kervana da sor. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz."

وَإِنَّا cümlesinde اِنَّا'nin ismi نا zamiridir, mahallen mansuptur, لَصَادِقُونَ kelimesi haberidir ve vâv ile merfudur.⁴³⁷

⁴³⁴ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 21.

⁴³⁵ Age, C. 4. , s. 21.

⁴³⁶ Age, C. 4. , s. 24.

⁴³⁷ Age, C. 4. , s. 24.

83. Âyet

" قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ "

Yakub, "Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" dedi.

هُوَ zamiri fasıldır ya da mübtedadır. إِنَّهُ cümlesinde إِنَّ'nin ismi هُ zamiridir, هُو zamiri fasıldır ya da mübtedadır. هُو mübteda olduğu takdirde هُو'den ikiside haberdur, damme ile merfudur.⁴³⁸ هُو mübteda olduğu takdirde هُو'den itibaren إِنَّ'nin haberdur, mahallen merfudur.

87. Âyet

يَا بَنِي آدْهُبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيَاسُّوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يِيَّاسُ مِنْ رُوحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ "

"Ey oğullarım! Gidin Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez."

لَا يِيَّاسُ cümlesinde إِنَّ'nin ismi هُ zamiridir, mahallen mansuptur, لَا يِيَّاسُ cümlesi haberdur, mahallen merfudur.⁴³⁹

88. Âyet

"فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلْنَا الصَّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُرْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ "

Bunun üzerine (Mısır'a dönüp) Yûsuf 'un yanına girdiklerinde, "Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır" dediler.

يَجْزِي cümlesinde إِنَّ'nin ismi lafza-i celâldir, fetha ile mansuptur, يَجْزِي cümlesi haberdur ve mahallen merfudur.⁴⁴⁰

90. Âyet

"قَالُوا أَيْنَكِ لَأَنْتِ يَوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ "

⁴³⁸ ed-Dervîş, Age, C. 4. , s. 24.

⁴³⁹ Age, C. 4. , s. 34.

⁴⁴⁰ Age, C. 4. , s. 34.

Kardeşleri,"Yoksa sen, sen Yûsuf musun?" dediler. O da , "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Allah, bir iyilikte bulundu. Çünkü, kim kötülükten sakınır ve sabrederse, şüphesiz Allah iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanların mükâfatını zayı etmez" dedi.

لَأَنْتَ يُوسُفُ 'nin ismi كَ zamiridir, mahallen mansuptur, لَأَنْتَ يُوسُفُ isim cümleside haberidir, mahallen merfudur. إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ isim cümlesinde إِنَّ'nin ismi هُ zamiridir, فَانَّ اللهُ لَا يُضِيعُ cümlesinde إِنَّ'nin ismi lafza-i celâli dir, fetha ile mansuptur, لَا يُضِيعُ cümlesi haberidir, mahallen merfudur.⁴⁴¹

94. Âyet

"وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ"

Kervan (Mısır'dan) ayrılınca babaları, "Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum" dedi.

لَأَجِدُ bu cümlede إِنَّ'nin ismi ي dir, mahallen mansuptur, لَأَجِدُ cümleside haberidir, mahallen merfudur.⁴⁴²

95. Âyet

"قَالُوا تَاللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ"

Onlar da, "Allah'a yemin ederiki sen eski şaşkınlığındasın" dediler.

لَفِي ضَلَالِكَ 'nin ismi كَ zamiridir, mahallen mansûbtur, لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ kelimeside haberidir, mahallen merfudur, haberin başındaki ل da te'kit içindir.⁴⁴³

96. Âyet

"فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ"

Müjdecî gelip gömleği Yakub'un yüzüne koyunca gözleri açılıverdi. Yakub, "Ben size, Allah tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?" dedi.

لَفِي ضَلَالِكَ 'nin ismi ي zamiridir, mahallen mansûbtur, لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ cümleside haberidir ve mahallen merfudur.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 35.

⁴⁴² ed-Durra, *Age*, C. 4. , s. 648.

⁴⁴³ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 105.

⁴⁴⁴ *Age*, C. 2. , s. 105.

97. Âyet

" قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ "

Oğulları, “Ey babamız! Allah’tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik” dediler.

كُنَّا خَاطِئِينَ cümlesinde إِن 'nin ismi نا zamiridir, mahallen mansuptur, كُنَّا خَاطِئِينَ cümlesi de haberidir, mahallen merfudur.⁴⁴⁵

98. Âyet

" قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ "

Yakub, “Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” dedi.

هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ cümlesinde إِنَّ 'nin ismi هُو zamiridir, هُو zamiri fasldır ya da mübtedadır. الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ikiside haberdir, damme ile merfudur.⁴⁴⁶

100. Âyet

" وَرَفَعَ أَبُوبِهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا وَقَالَ يَا أَبْتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السَّبْحِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ "

Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf 'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: “Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ cümlesinde إِن 'nin ismi رَبِّي kelimesidir, mukadder bir fetha ile mansuptur, لَطِيفٌ haberidir, damme ile merfudur. إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ cümlesinde إِنَّ 'nin ismi هُو zamiridir, mahallen mansuptur, هُو zamiri fasldır ya da mübtedadır. الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ikisi de haberdir, damme ile merfudur.⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 105.

⁴⁴⁶ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 659.

⁴⁴⁷ Age, C. 2. , s. 106.

110. Âyet

"حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ"

Nihayet peygamberler ümitlerini kesecek hâle gelip yalanlandıklarını düşündükleri sırada, onlara yardımımız geldi de, böylece dilediğimiz kimseler kurtuluşa erdirildi. Azabımız ise, suçlular topluluğundan geri çevrilemez.

أَنْهُمْ قَدْ كُذِّبُوا cümlesinde أَنْ'nin ismi هُمْ zamiri dir, mahallen mansuptur, قَدْ كُذِّبُوا cümlesi de haberidir, mahallen merfudur.⁴⁴⁸

3.2.11. Yûsuf Sûresi'ndeki Cinsini Nefyeden لا 'nın İsimleri

60. Âyet

"فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ"

"Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek tek ölçek (zahire) bile yoktur ve bir daha da bana yaklaşmayın."

فَلَا كَيْلَ bu cümledeki cinsini nefyeden lâ'nın ismi كَيْلٌ kelimesidir, müfred olarak geldiğinden fetha üzere mebnidir. لَكُمْ câr mecrur da haberidir ve mahallen merfudur.⁴⁴⁹

92. Âyet

"قَالَ لَا تَثْرِبَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ"

Yûsuf dedi ki:" Bugün size kınama yok. Allah sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir.

لَا تَثْرِبَ عَلَيْكُمْ bu cümledeki cinsini nefyeden lâ'nın ismi تَثْرِبٌ kelimesidir, müfred olarak geldiğinden fetha üzere mebnidir. عَلَيْكُمْ haberidir ve mahallen merfudur.⁴⁵⁰

3.2.12. Yûsuf Sûresi'ndeki Mansûb Fili Muzariler

3.2.12.1. أَنْ ile Mansûb Olan Fiili Muzariler

⁴⁴⁸ ed-Durra, *Age*, C. 2. , s. 110.

⁴⁴⁹ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 7.

⁴⁵⁰ *Age*, C. 4. , s. 35.

13. Âyet

"قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذَّنْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ"

Babaları, “Doğrusu onu götürmeniz beni üzer, siz ondan habersiz iken onu kurt yer, diye korkuyorum.”

bu âyet-i kerimede تَذْهَبُوا fiili muzarinin başına أَنْ gelerek onu nasb yapmıştır, sonundaki nun harfinin düşmesi ile mansuptur. يَأْكُلَهُ fiili başındaki أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur.⁴⁵¹

15. Âyet

"فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْتَمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ فِي غِيَابَتِ الْجُبِّ وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِأَمْرِهِمْ هَذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ"

Yûsuf 'u götürüp kuyunun dibine bırakmaya karar verdikleri zaman biz de ona, “Andolsun, (senin Yûsuf olduğunun) farkında değillerken onların bu işlerini sen kendilerine haber vereceksin” diye vahyettik.

bu âyet-i kerimede يَجْعَلُوهُ fiili başındaki أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, sonundaki nun harfinin düşmesi ile mansuptur.⁴⁵²

21. Âyet

"وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لَامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ"

Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf 'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler.

bu âyet-i kerimede يَنْفَع fiili başındaki أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur. نَتَّخِذَهُ fiili başındaki أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur. نُنَعِّمُهُ fiili başındaki أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur.⁴⁵³

24. Âyet

"وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَىٰ بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ"

⁴⁵¹ ed-Dervîş, Age, C. 2. , s. 80.

⁴⁵² Age, C. 2. , s. 81.

⁴⁵³ Age, C. 2. , s. 81.

Andolsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yûsuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

25. Âyet

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

İkisi de kapıya koştular. Kadın, Yûsuf 'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: “Senin ailene kötülük yapmak isteyenin cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır.”

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

37. Âyet

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكَمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

Yûsuf dedi ki: “Sizin yiyeceğiniz yemek size gelmeden önce, onun ne olduğunu bildiririm. Bu, bana Rabbimin öğrettiklerindedir. Ben, Allah’a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir milletin dinini bıraktım.”

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

38. Âyet

مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ

Bizim, Allah’a herhangi bir şeyi ortak koşmamız (söz konusu) olamaz.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِنْ دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

⁴⁵⁴ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 569.

⁴⁵⁵ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 84.

⁴⁵⁶ Age, C. 2. , s. 87-88.

52. Âyet

" ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ "

'Yûsuf', "Benim böyle yapmam, Aziz'in; yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi" dedi.

âyet-i kerimesi başına dahil olan lâm-ı tâ'lilden sonra gelen gizli 'أَنَّ' den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur.⁴⁵⁷

66. Âyet

" قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ "

Babaları, "Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim" dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, "Allah söylediklerimize vekildir" dedi.

âyet-i kerimesi başına dahil olan 'أَنَّ' den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur.⁴⁵⁸

76. Âyet

" مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَّشَاءُ "

Bunun üzerine Yûsuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yûsuf 'a böyle bir plan öğrettik. Yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır.

âyet-i kerimesi başına dahil olan lâm-ı cûhûddan sonra vûcûben gelen gizli 'أَنَّ' den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur.

79. Âyet

" قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ إِنَّا إِذًا لَنظَالِمُونَ "

⁴⁵⁷ ed-Durra, Age, C. 4. , s. 606.

⁴⁵⁸ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 96.

Yûsuf, “Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz” dedi.

أَنْ يَشَاءَ ve أَنْ نَأْخُذَ âyet-i kerimleri başlarına dahil olan أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur.⁴⁵⁹

80. Âyet

" فَلَنْ أْبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكَمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ "

Ondan ümitlerini kesince, kendi aralarında konuşmak üzere bir kenara çekildiler. Büyükleri dedi ki: “Babanızın Allah adına sizden söz aldığını, daha önce de Yûsuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.”

حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكَمَ âyet-i kerimesi başına dahil olan حَتَّى'dan sonra gelen vucûben gizli أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur, أَوْ يَحْكَمَ fiilide ona atfedilerek aynı şekilde nasb olmuştur.⁴⁶⁰

83. Âyet

" قَالَ بِنِ سَوَّلْتُ لَكُمْ أَنْفُسَكُمْ أَمْرًا فَصَبِرْ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ "

(Yakub, “Nefisleriniz sizi bir iş yapmaya sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” dedi.)

أَنْ يَأْتِيَنِي âyet-i kerimleri başlarına dahil olan أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur.⁴⁶¹

85. Âyet

" قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَأُ تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّى تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ "

⁴⁵⁹ ed-Diâsî, Age, C. 2. , s. 96-100.

⁴⁶⁰ Age, C. 2. , s. 100.

⁴⁶¹ Age, C. 2. , s. 102.

Oğulları, "Allah'a yemin ederiz ki, hâlâ Yûs'fu anıp duruyorsun. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın" dediler.

حَتَّىٰ حَتَّىٰ dan sonra gelen vucûben gizli أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur, تَكُونُ fiilide ona atfedilerek aynı şekilde nasb olmuştur.⁴⁶²

94. Âyet

"وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفَنِّدُونِ"

Kervan (Mısır'dan) ayrılınca babaları, "Bana bunak demezseniz, şüphesiz ben Yûsuf'un kokusunu alıyorum" dedi.

تُفَنِّدُونِ bu âyet-i kerimede أَنْ gelerek onu nasb yapmıştır, sonundaki نُ'un düşmesi ile mansuptur.⁴⁶³

100. Âyet

"أَنْ نَزَعَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِّمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ"

Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."

أَنْ نَزَعَ âyet-i kerimesi başına dahil olan أَنْ 'den dolayı nasb olmuştur, fetha ile mansuptur.⁴⁶⁴

107. Âyet

"فَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ"

Yoksa Allah tarafından kendilerini kuşatacak bir azabın gelmeyeceğinden veya onlar farkında olmadan kıyametin ansızın gelip çatmayacağından emin mi oldular?

أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمْ fiilide ona atfedildiğinden dolayı o da nasb olmuştur.⁴⁶⁵

⁴⁶² ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 25.

⁴⁶³ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 104.

⁴⁶⁴ *Age*, C. 2. , s. 106.

3.2.12.2. لَنْ ile Mansûb Olan Fiili Muzariler

66. Âyet

"قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَتَأْتُنَّنِي بِهِ "

Babaları, "Kuşatılıp çaresiz durumda kalmanız hariç, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına sağlam bir söz vermedikçe, onu sizinle göndermeyeceğim" dedi. Ona güvencelerini verdiklerinde, "Allah söylediklerimize vekildir" dedi.

لَنْ أُرْسِلَهُ bu âyet-i kerimede أُرْسِلَهُ fiilinin başına dahil olan لَنْ harfi fiilini nasb yapmıştır, fetha ile mansuptur.⁴⁶⁶

80. Âyet

"فَلَنْ أُبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ "

Artık babam bana izin verinceye veya Allah, hakkımda hükmedinceye kadar buradan asla ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır."⁴⁶⁷

فَلَنْ أُبْرَحَ bu âyet-i kerimede أُبْرَحَ fiilinin başına dahil olan لَنْ harfi fiilini nasb yapmıştır, fetha ile mansûbtur.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ ed-Diâsî, *Age*, C. 2. , s. 108.

⁴⁶⁶ Sâfi, *Age*, C. 13. , s. 24.

⁴⁶⁷ Diyânet İşleri Başkanlığı Meâli

⁴⁶⁸ ed-Dervîş, *Age*, C. 4. , s. 22.

SONUÇ

Bu çalışmada Arap dilinde mansûbat konusu Yûsuf Sûresi örneğinde cümlede nasb konumunda bulunan kelime ve cümlelerin i'râb özellikleri, nahivcilerin bunlara ilişkin görüşleri akademik olarak araştırılıp incelenmiştir.

Çalışma sonucunda şu sonuçlara ulaştık:

1- Arapça cümlelerin Türkçeye doğru bir şekilde tercüme edilmesinde i'râb'ın önemli bir rolü vardır. Sağlıklı bir çevirinin yapılabilmesi için nasb konumunda bulunan kelime ve cümlelerin i'râb özellikleri'nin bilinmesi önem arz etmektedir.

2- Arapça cümle kuruluşunda mübteda- haber gibi ana öğelerin yanı sıra, mef'ûller gibi yan öğeler de bulunmaktadır. Mansub kelime ve cümleler daha çok yan öğeler kısmında yer almaktadır.

3- Mansubât konusunda nahivciler zaman zaman farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunların bilinmesi Arap gramer tarihi açısından önem arz etmektedir.

4- Nahiv kurallarının belirlenmesinde kıyasın yanı sıra semâ'nın da önemli rolü olduğu anlaşılmıştır.

Yukarıdaki tespitlerimize ilave madde olarak şunları söyleyebiliriz: Nahivciler gramer konusundaki farklı görüşlerini desteklemek için cahiliye dönemi Arap şiiri ve atasözleriyle sıkça istişhâd etmişlerdir.

5- Mansubât konusu Arap gramerinde önemli bir yer tutan "ma'muller" in en kapsamlı bölümünü teşkil etmektedir.

Ulaştığımız kaynaklarda edindiğimiz bilgiler neticesinde yukarıdaki sonuçlara ulaştık.

Tezimizin başlığı Yûsuf Sûresi'nde Mansûbat olduğu için bu, gramer bahsinin sûredeki şekliyle bazı neticeleri ortaya çıkarmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Yûsuf Sûresi üzerinde yaptığımız araştırmada 163 yerde mef'ûlün bih geçtiği tespit ettik.

2. Bu sûre'nin 9 yerinde mef'ûlü mutlak örneğine rastladık.

3. Yûsuf Sûresi'nde mef'ûlün lehle ilgili örnek bulamadık

Bunun yanında çalıştığımız Yûsuf Sûresi 41 tane mef'ûlün fih ve 23 tane münâda örneği bulundurmaktadır.

Mef'ûlün leh'te olduğu gibi bu sûrede mef'ûlün meah örneğine rastlayamadık.

Sûre içerisinde 62 tane hâl, 2 tane temyiz ve 6 tane de müstesnâ örneği belirledik.

Ayrıca sûredeki nevâsih'in mansub olan mamulleri de şöyle sıralayabiliriz:

29 tane كَانَ ve kardeşleri'nin haberi, 2 tane كَاد ve kardeşleri'nin haberi, 61 tane إِنَّ ve kardeşleri'nin ismi, 2 tane de cinsini nefyeden لا'nın ismi.

Mansûbâta tabi olanlar bahsi ile ilgili olarak şu neticelere vardık: Yûsuf Sûresi'nde tâbilerin birincisi olan sıfat'ın 19 tane örneğine rastladık. Bunun yanında sûrede te'kid örneği bulamadık. Atıf konusu sûrede 17 bedel ise 3 yerde geçmektedir. Son olarak أَنْ ile mansûb olan 23 muzari fiil, لَنْ ile mansûb olan 2 muzari fiil bulunurken ي ve إِذْنْ ile mansûb olan muzari fiil'e rastlayamadık.

Yaptığımız bu çalışmanın bu alanda yeni yapılacak olanlara katkı sağlayacağını temenni ediyoruz.

KAYNAKÇA

- Abdulhamid, Muhammed Muhyiddîn, *et-Tuhfetu's-Seniyye*, Dâru'l-Mustafâ, Dimeşk 2010.
- Adalı, Mustafa b. Hamza, *Netâicü'l-eskâr fi şerhi'l-izhâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1996.
- Âli Yâsin, Muhammed Huseyn, *ed-Dirâsâtu'l- Lugaviyye inde'l- Arab ilâ Nihâyeti'l-Karnis-Sâlis*, Beyrut 1980.
- Atay, Zeynep Meliha, *Arapça Dilbilgisi*, Yasin Yayınevi, İstanbul 2011.
- Birgivî, Muhyiddîn Muhammed b. Ali, *Avâmil*, Şifa Yayınevi, İstanbul 2010.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-Sahîh*, (Fethü'l Bârî ile birlikte) Dâru'l-Feyhâ, İstanbul 2000.
- Cemel, Süleyman b. Ömer Uceyli Şafîi, *el-Futûhâtu'l-ilâhiyye bi-tavdîhi tefsiri'l-Celâleyn li'd-dekâiki'l-hafîyye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 3. Baskı, Lübnan 2006.
- Civelek, Yakup, *Arap Dilinde İ'râb Olgusu*, Araştırma Yayınları, Ankara 2003.
- el-Curcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, 1983, *Kitâbu't-Ta'rifât*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan 1983.
- Çörtü, Mustafa Meral, *Arapça Dilbilgisi Nahiv*, İstanbul 2014.
- Dahlan, Ahmed Zeynî, *Şerhu Metni'l-Ecrûmiyyeti*, 1. Baskı, Müessesetül- el Kütübi'l es-Segâfiyetü, Beyrut 1995.
- ed-Dervîş, Muhyiddin, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuhû*, Dâru'l İbn Kesir, 10. Baskı, Beyrut 2009.
- ed-Diâsî, Ahmed Ubeyd, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Münir, 1. Baskı, Dimeşk 2004.
- Diyânet İşleri Başkanlığı Meâli.
- ed-Durra, Muhammed Ali Tâhâ, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Kerîm ve İ'râbuhu ve Beyânuhû*, Dâru'l İbn Kesir, 1. Baskı, Dimeşk 2009.
- Dakr, Abdulğânî, *Mu'cemu'n-Nahv*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1986.
- Ebussuûd, Mehmed, *İrşâdü'l-Aklis' Selîm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Lübnan 1999.

- Erkan, Arif, *el- Beyân*, Huzur Yayınevi, İstanbul 2006.
- el- Galâyînî, Mustafa, *Câmi 'u'd-Durûsi 'l-Arabiyye*, el-Mektebetu'l-Asriyye, 1. Baskı, Beyrut 2009.
- Günday, Hüseyin, Şahin, Şener, *Arapça Dilbilgisi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2017.
- Harman, Ömer Faruk, "Yûsuf", DİA İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 2013, C. 44, s. 1-5.
- el-Hereri, Muhammed el-Emin b. Abdullah el-Uremmi el-Alevi, *Tefsiru Hadaiki'r-Ravhi ve'r-Reyhan fi Revabi Ulumi'l-Kur'an*, Dâru'l Minhaç, Beyrut 2013.
- el-Herrât, Ahmed b. Muhammed, *el-Muctebâ Min Müşkili İ'râb'il-Kur'an*, Medine 2005.
- İbni Cinnî, *Kitâbü'l-Beyân fi şerhi'l-lüma*, Daru'l-Ammar, 1.Baskı, Amman 2002.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn b.Yûsuf b.Ahmed el Ensârî, *Şerhu Şuzûru'z-Zeheb*, Dâru İbni Kesir, Beyrut, 2013, s.37.
- _____ *Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, Mektebetû Dâru'l Fecr, Dimeşk 2001.
- _____ *Şerhu Şuzûru'z-Zeheb*, Dâru İhyâu't-Turâsu'l-Arabî, Lübnan 2006.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Yûsuf el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab*, Daru's-Sâdr, Beyrut 1990.
- İbrahim, Muhammed Tayyib, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru'n-Nefâis, Beyrut 2011.
- Kur'an-ı Kerim*.
- Kaya, Erdal, *Kasapzade İbrahim Efendi ve "el Ezhar Fi Şerhi'l-İzhar" Adlı Eseri (İnceleme ve Tahkik)*, (Doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s.84-85.
- el-Kaysî, Mekkî b. Ebî Tâlib, *Muşkilu İ'râb'il-Kur'ân*, Thk.: Yâsin Muhammed Sevvâs, *Muşkilu İ'râb'il-Kur'ân*, yy 1362.
- el-Mahallî, Celaleddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed eş- Şafi. Ebû'l-Fadl Abdurrahman b.Ebi Bekr es-Suyûti, *Tefsiryû'l-Celâleyn*, Dâru İbni Kesir, Beyrut 2011.
- _____ *el-Behcetû'l-Mardiyye*, yy, h 1430.
- Matracî, Mahmut, *fi'n-Nahv ve Tatbîkâtihî*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut 2000.
- el- Meylânî, Muhammed b.Abdurrahim, *Şerhu'l-Muğnî*, Şefkat Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul 2014.
- Neccâr, Muhammed Ali, Mustafa, İbrahim, *el- Mu'cemü'l-Vasit*, Mektebetü'l-İslamiyeti, s. 695

- en-Nehhâs, Ebû Cafer Ahmed b.Muhammed b. İsmail, *İ'râbu'l-Kur'ân*, Dâru'l- Marifeti, 2008.
- en-Neseî, Ebû'l-Berekât Hafizüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsirü'n-Neseî*, Darü'n- Nefâis, Beyrut 2009.
- er- Râzî, Fahrudin Muhammed, *Mefâtiḥul Ğayb*, Dâru'l-Hadis, Kahire 2012.
- Sâfî, Mahmûd b.Abdurrahim, *el-Cedvel Fî İ'râbi'l-Kur'ân-i Kerîm*, Dâru'l Râşid, 4. Baskı, Dimeşk 1997.
- Sıynî, Mahmud İsmail, *Mu'cemul el- Emsâlil el-Arabiyyeti*, Mektebetü Lübnan, 1.Baskı, Beyrut 1992.
- eş-Şirazî, Seyyid Sadık, *Şerhu's- Suyûtî*, Mektebetü Nuru's-Sabah, 2008.
- Talu, Mehmet, *Arab Dili ve Edebiyatı*, Tereke Yayınevi, İstanbul 2012.
- Tüccar, Zülfikar "*Kıyas*", DİA İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2002.
- Topaloğlu, Bekir, "*Yûsuf Sûresi*", DİA İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2013.
- el-Ukberî, Ebu'l-Bekâ Muhibbüddin Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah, *et-Tibyân fî İ'râbi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 2010.
- ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Kavâidi't-Tenzîl*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 5. Baskı, Lübnan 2009.

